

ORSZÁGÉPÍTŐ

A Kós Károly Egyesülés folyóirata

ÉPÍTÉSZET | KÖRNYEZET | TÁRSADALOM

▶ ÉPÍTVE TANÍTANI

Visegrádi Építésztábor
Velencei biennále

▶ VÁLYOGÉPÍTÉSZET

Pilis | Berlin | Ócsa | Gilvánfa

Ereszkedés
Építészet és kultúra
Fesztiválatlan, Tokaj

2014
03

KÓS
KÁROLY
EGYES
SÜLÉS

ELŐSZÓ

Dévényi Sándor | főszerkesztő

„Végleg eltávozván az állami szolgálatból, művészeti téren nyílt számomra munkaalkalom. Klebersberg közoktatási miniszter akkor alakította meg az Országos Képzőművészeti Tanácsot, erre bizonyos irányadó szerepet ruházva az építéset, szobrászat és festéset terén. (...) A Képzőművészeti Tanácsra ruházta a középítkezések művészi elbírálását is az egész országban. (...)

Akkor épültek a tanyás iskolák és csendőrs-házak szeltében az országban. A Déli vasút Balaton menti vonalán akkor építették át az állomásokat. Állomás, iskola, őrház és mindaz, amit a falusi ember maga előtt lát naponta, az formálja az ízlését, azt tartja szépnek és modernnek, azt törekszik utánozni. Fontos volt tehát ezek számára olyan épülettípust létesíteni, ami a közönség számára irányt mutat. Az építészeti szakosztályban megvitattuk a dolgot. Álláspontom az volt: ne utánozzunk külföldi mintákat, főleg németeket. Ne másoljunk angol cottage-okat sem vagy skandináv munkásházakat, hanem keressük meg azokat az adatokat, melyekben a magyar nép ízlése kifejezésre jutott, és a nemzetközi építődivatot a maga ítélete és hajlami szerint formálta át.

Úgy határoztunk, hogy visszanyúlunk a népies stílusra, ami főleg a XIX. század elején leginkább a Dunántúlon, Veszprém és Komárom megyékben és Tokaj, Miskolc táján olyan szép parasztházakban és kies kúriákban jutott kifejezésre oszlopos tornáccal, változatos oromfallal és néhol a legtöbb helyen valóban gyönyörű házakat alkotott.

Kertész Róbert, Györgyi Dénes, Medgyaszay és Kocsis – hogy csak néhányat említsek – voltak munkatársaim ebben. Nagyon sok megvalósult abból, amit terveztünk. Mikor később, néhány év múlva vidéken jártam, örömmel láttam megépítve mindenütt községházat, csendőrlakot, őrházat és tanyás iskolát, melyek típusát mi vázoltuk föl és bocsátottunk mintaként a Közoktatási vagy Belügyminisztérium rendelkezésére, vagy a MÁV-nak. Úgyszólván iskolát alapítottunk azzal, hogy a vidéknek a helybeli építőanyagának megfelelő építkezésekkel befolyásoltuk a közízlést.”

Részlet Gróf Bánffy Miklós emlékirataiból

Az Országépítő 2014/3-as számától a folyóirat grafikai és tipográfiai feladatait **Vizvárdi András** látja el. Szerkesztőségünk köszönetét fejezi ki **Makovecz Benjamin**nak, aki közel negyedszázadon át felelt a lap arculatáért. Munkásságának méltatására a későbbiekben visszatérünk.

▲ Címlap:
Visegrádi tábor, 2014 | fotó: Dénes György

◀ Kemence-kápolna, Viszák | fotó: Csernyus Lőrinc

✘ Építve tanítani | Practice-Based Education

- 04 Visegrád 33 – Visegrád visszavár | Visegrád Camp (Turi Attila)
07 Viszák 2014 – Kemence-kápolna | Community Building in Viszák (Csernyus Lőrinc)
08 Velencei biennále – Épít(kez)és a Biennálén. A Kárpát-medencei modell
Building – Construction, Venice Biennale
(Jakab Csaba, Márton László Attila)
12 Fürdő- és közösségépítés – Székelyföldi kalákák, 2014 (Herczeg Ágnes)
Bath and Community Building, "Kaláka" Community Movement in Szeklerland
14 Nagypám háza – Alkotótábor Oszkón
The House of my Grandfather (Bihari Ádám, Krizsán András DLA)

✘ Vályogépítészet | Adobe Architecture

- 16 Év vályogháza 2013 – Otthon a Pilisben
Ageless Adobe House in the Pilis Mountains (Csóka Balázs)
19 Az emlékezet rétegei. Megbékélés kápolna – Berlin (Csóka Balázs)
The Chapel of Reconciliation in Berlin
22 Fenntartható építészet – A vályogfalak életciklusai (0. Csicsely Ágnes)
Sustainable Architecture – Adobe Walls
28 Szociális lakópark, Ócsa | Ócsa Social Housing Complex (Dénes Eszter)
33 Máltai Szeretetszolgálat Ócsán | Hungarian Maltese Charity Service in Ócsa
36 Vályogvető mintaprogram – Gilvánfa (Vörös Erika)
Adobe Brick Making Pilot Program – Social Housing in Gilvánfa

40 Ereszkedés | On Eaves (Kuli László)
42 Tanya csak egy van – Reischl Gábor, a vidék építész (Borbás Péter)
Gábor Reischl, Architect Of The Countryside
47 Építészet és kultúra – A főépítési rendszerről (Salamín Ferenc)
Architecture and Culture – Principal Architects
52 Fesztiválatlan – Tokaj | Tokaj Festival Valley, open-air theater (Bodonyi Csaba)
55 Tradicionális épületek – Az afrikai festett falú songo (Bata Tibor)
Traditional Architecture – Decorated Mud Houses of Burkina Faso
56 Hazugságok, tények, perspektívák, 1914–2014 | 1914–2014 Conference (Ertsey Attila)
59 Gomép Kft. – A Kós Károly Egyesülés új tagja
60 Vándoriskola – diplomaosztó, 2014 | Itinerant School – Graduates in 2014
62 Hírek | News
64 Könyvajánló | Book review

A Kós Károly Egyesülés negyedéves folyóirata
Kiadja az Egyesülés nevében
a Kós Károly Alapítvány.

Kós Károly Alapítvány

1034 Bp., Kecse u. 25.
Bankszámlaszám:
10402166-21629530-00000000
Adószám: 19193580-2-41

Felelős kiadó:

Dévényi Sándor és Zsigmond László

Alapító főszerkesztő: † **Makovecz Imre**

Főszerkesztő: Dévényi Sándor

Felelős szerkesztő: Dénes Eszter

A szerkesztőbizottság tagjai:

Csernyus Lőrinc, Csóka Balázs, Ertsey Attila,

Herczeg Ágnes, Jánosi János, Kuli László,

Szűcs Endre, Terdik Bálint

Lapterv és tipográfia: Vízvárdi András

Angol fordítások: Móra Zoltán

Nyomás: Progresso Print Kft., Budapest

Honlap: www.orszagepito.hu

ISSN 0866-0069

A lap előfizethető átutalással, az Alapítványtól

igényelt csekken vagy személyesen.

Ügyintézés, régi példányok árusítása:

Artbureau Kft.

1065 Bp., Nagymező utca 4. I/128.,

telefon/fax: (+36 1)322-0677;

e-mail: haabkatalin@gmail.com

Egy szám ára: 800 Ft

Előfizetési díj a 2014. évre 3000 Ft,

külföldi előfizetőinknek a

postaköltséget is felszámítjuk.

nka MMA

Támogatók:

MAGYAR MŰVÉSZETI AKADÉMIA

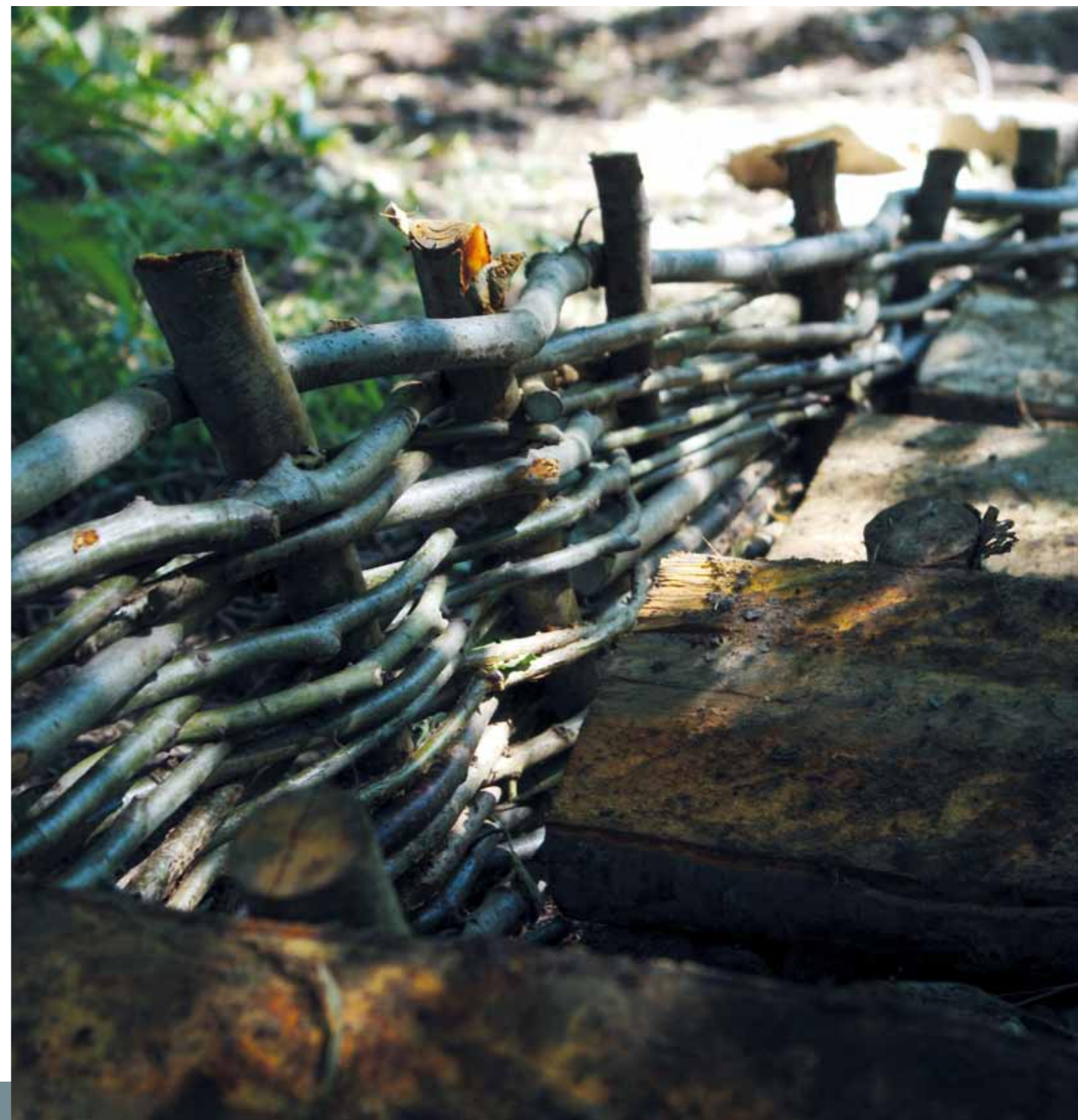
NEMZETI KULTURÁLIS ALAP

Bonex Építőipari Kft., Arker's Stúdió Kft.,

Farkas Építészroda Felületkémia Kft.,

Forma Rt., HADAS MŰTEREM Építész

és Művészeti Kft.

VISEGRÁD VISSZAVÁR

Rüll Tamás | Visegrád Város főépítésze

VISEGRÁD 33 ÉV

Építészta bor

Turi Attila

„Az a tábor most is épül” – kezdte előadását az idei táborban Salamin Ferenc, utalva az 1981-es, első csapatra. Valóban, utólag látjuk a visszatekintés furcsa perspektívájában sorsfordító történeteinket összefonódni mások életével, szellemi bűvópatakként, alakító akaratként testet ölteni. Az a tábor most is épül, mint ahogy épül Elzászban, Sárospatakon, Devecserben és Lepencén, ugyanabból a makoveczi iniciatívából, a tett és a megismerés valóságából. Hitet téve a gondolkodás és cselekvés egységéről, a társaink tükörcárában formálódó önismeret valóságáról, a szabad akaratról. Mert vajon mi vonz fiatal embereket testet fárasztó, lelket próbáló munkára egy táborba? Az alkotás öröme, a társakkal eltöltött vidám idő, a napok élménye? Igen, így érezzük, de ez csak lenyomata, tünete a mélyebb és valós oknak: önmagunk és a világ megismerése hajthatatlan vágyának, a küldetés, az út megtalálásának.

Három évtized alatt a világ képe sokat változott, főleg itt hazánkban. Történelmünk jeles helyén, Visegrádon, a Fellegvár árnyékában mégis ugyanaz a csapat dolgozik. Más a közeg: ami akkor önképzés volt, mára képzés, ami önköltséges, az támogatott, ami túrt, az követendővé vált, ami kivonulás volt, az mára megtelt szociális tartalommal, de a lényeg, az indíttatás ugyanarról a töről fakad. Egymásra rakódnak a táborok, a történetek, összegabalyodnak az egyéni sorsszálak, vezér- és összekötő szálak alkotják a történet színes szövetét. Taksás és Csonti együtt magyaráz, Sala, Menyus ugyanazt a fát kalapálja Juhász Balázssal, együtt van minden mosolygós Judit, Anna, Zsuzsi, Gabi és Andi, s az összes lány, akik már asszonyok, anyák, s nagymamák. Látom magam fiam, Geri mozgulataiban, s csodálom fiatalabb énem eltökéltségét, ki már egy szabad világban nevelkedett. Látni vélem a kiteljesedés lehetőségét is az átalakított, a példa, a tett és a szociális látásmód irányából megközelített építészoktatásban, a főépítési mozgalom kiteljesítésében, a szélesebb alapokon nyugvó szakmagyakorlásban, mert mindez ugyanabból a gondolatból, a Mester útmutatásából fakad.

Fotó: Dénes György

Visegrád Camp

With the occasion of the 33rd anniversary of the Visegrád Camp, founded by Imre Makovecz, the Hungarian Academy of Arts offered financial support to the Budapest University of Technology for the organization of a workshop for architects as part of the Organic Architecture course where university students and young architects built a new bus stop in downtown Visegrád.

Az életünk körfolyamatok sokasága. Nemcsak biológiai ciklusok ismétlődése, hanem történetek újratemtése is. A körforgások terében azonban a pályáik nem záródnak magukba, nem alkotnak valódi köröket, mert a negyedik dimenzió – az idő – egy képzetes tengely mentén eltolja egymástól a leginkább csak részleteiben különböző életciklusokat, spirálpályát hozva létre, melyen „életünk szekere” közlekedik.

A Visegrádi Építészta borokat is újratemtjük szerte a Kárpát-medencében, követe egy közösségi együttélési és alkotási mintát (annak modern formáját), amelynek segítségével élhető környezetet építenek maguknak évszázadok óta itt az emberek.

Az idén Visegrádon a következő feladatot teljesítette a szemtelenül fiatal és vagányságát természetesen viselő – tehát elegáns – csapat, amely egyetemistákból és szakmájukat gyakorló fiatal építészekből állt. Az egykor jobb napokat megélt, és máig is fogalomként létező lepencei fürdő előterében emblematikus tájelemként megjelenő buszváró építményt hozott létre, amely kiindulópontja lesz a pusztulásnak indult hely revitalizációjának. Az építmény jól érzékelhetően nagyobb, mint ideiglenesnek szánt elődje, mivel a lepencei fürdő utasforgalmát is el kell látnia a reménytelen jövőben.

A tervezés a Budapesti Műszaki Egyetem Szerves Építészet kurzusán kezdődött meg 2014 tavaszán egy hallgatói ötletpályázattal, melynek eredményeként kiválasztották azt a három tervet, amelyből a megépült mű származik. Júliusban egy műhelynap keretében az ötletpályázat tanulságainak figyelembevételével folytatódott a tervezés. A nap végén kiviteli tervi részletekig konkretizálták a buszvárót az ekkorra alkotócsoporthá alakult hallgatók és gyakorló építészek, akik között a Szent István Egyetem Ybl Miklós Építéstudományi Karáról érkezett résztvevőket is üdvözölhettünk, és csatlakozott később a táborhoz Farkas László felvidéki magyar diák is, aki a Prágai Műszaki Egyetemen tanul.

A tábor augusztusban kezdődött, 33 évvel az első Visegrádi Építészta bor után. E jubileumot az újrahasznosított árvízi gerendákból álló boronafal szellemesen összeforgatott gerendáinak eredeti számozása jelzi. Az építés időnként

a vártnál nehezebb körülmények között zajlott, de az építők – szó szerint – állták a sarat, és megbirkóztak a vörös tölgy gerendák formájában jelentkező nehézségekkel, és a kies-kietlen külterületi helyszín meghódításával. Amikor kopott a gép, törtek az alkatrészek, a szív vitte tovább a munkát, távol tartva a csüggedést.

A tábor két sűrű hetében az építve tanulóhoz kapcsolódva a régi visegrádi táborok szellemi forrásvidékére is kirándulásokat tettünk: dr. Kucsera Tamás Gergely, a Magyar Művészeti Akadémia főtáka az Akadémia múltjáról, jelenéről és jövőjéről beszélt, rámutatva szerepére és jelentőségére. Péterfy László Kossuth-díjas szobrászművész látogattuk meg szentgyörgypusztai műtermében, ahol Makovecz Imre emlékére készülő szobrának alkotófolyamatába engedett bepillantást, és szülőföldje vidékének értékeit mutatta be a hallgatóságának. Ferencz István Kossuth-díjas építész a Visegrádi Építészta borokat megelőző impulzusokat és a diósgyőri királyi vár megújulását mutatta be. Salamin Ferenc Ybl-díjas építész a visegrádi táborok velünk élő szellemiségére mutatott rá. Turi Attila Ybl-díjas építész, a Szerves Építészet egyetemi kurzus vezetője az első táborokat helyezte a hallgatóság számára világos kontextusba, és hangulati képet idézett fel a jelenlétüknek. Herczeg Ágnes Pro Natura és Kós Károly-díjas tájépítész a tájhasználatról

elindulva az antropozófia mint szellemi forráson keresztül a Székelyföldi Fürdő- és Közösségépítő Kalákák világába kalauzolta a résztvevőket. Buzás Gergely régész-múzeumigazgató, Gróf Péter régész-főmuzeológus és Kovács István régész-helytörténész a korábbi kutatásoktól elindulva a jelenleg is folyó ásatásokon keresztül bemutatta azt a páratlanul gazdag világot, amelyre a ma élő település, Visegrád épült. Hintenberger András helyi képviselő vezetésével bejártuk a Visegrád városmagja fölötti hegyeket, megismerve a múlt- és jelenbeli tájhasználat mikéntjét. Zajti Ferenc, Zajti Gábor és Zajti Balázs kamerával és fényképezőgéppel örökítette meg a táborban folyó szellemi és fizikai munkát.

A 2014. évi Visegrádi Építészta bor fő támogatója a Magyar Művészeti Akadémia Építőművészeti Tagozata volt. A Magyar Építőművészek Szövetsége és a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat is biztosított forrást az esemény létrejöttéhez. A többi költséghez Visegrád Város Önkormányzata járult hozzá abból a költségvetési előirányzatból, amelyet eredetileg a teljes buszváró megépítésére különített el. Több helyi képviselő, közéleti személyiség és visegrádi vállalkozó is fontosnak tartotta, hogy cselekvően, szellemi táplálékkal, adományokkal, helyszín vagy eszközök biztosításával részt vállaljon a visegrádi tábor újratemtésében.

Fotó: Dénes György

Részt vevő hallgatók:

Bedrossian Ádám Krisztián, Csehák Fanni Viktória, Farkas László, Fekete Attila, Gyetvay Enikő, Harmat Gabriella Nóra, Heli Judit, Horváth Kristóf, Juhász Balázs, Kiefer János, Kis Domonkos László, Lőrincz Anna, Markolt Péter Tamás, Miklós Bernadett, Sándor Timea Gizella, Szabó Kincső Margit, Szabó Réka, Szincsák Péter, Tóth Zoltán, Turi Gergő

Két hétig vágtunk, fúrtunk, illesztettünk és csavaroztunk, valamint ittunk, izzadtunk és kovácsoltunk. Elképesztő látni, hogy mennyi energiát, vért és verítéket tud igényelni az építés folyamata, hogy az, amit megrajzolunk papíron, annak hányzorosát kell teljesíteni akkor, amikor az a szándékunk, hogy a rendelkezésünkre álló anyagot a terv mintájára igazítsuk. Nem feledem, hányan kellettünk egy darab gerenda mozgatásához, noha a végére már szavak se kellett, hogy érezzük, ha a másik elfáradt vagy rosszul fogta meg az elemet, de hosszú út vezetett el eddig a pontig. Röviden így jellemezném a tábor alatt tapasztaltakat: Építettünk, tehát épültünk.

Bedrossian Ádám Krisztián

Építeni... Építeni mindig felelősség. Valami újat létrehozni, olyat, ami azelőtt soha nem volt. Olyat, ami jó..., ami szolgálni tudja majd az emberek igényeit funkcionálisan és esztétikailag is. Ki mondja meg, milyen is a jó? Mitől jó igazán? Igen, tanítják: működik, betölti a neki szánt szerepet, örömet okoz a megrendelőnek. Azt gondolom, ezek fontos irányelvek, de nem képesek kimeríteni a „jó” fogalmát. A jót mindig keressük. Ha pedig egy építész rátalál egy jó formára, irányelvre, egy kiváló ötletre, az még mindig csak a nagybetűs „Jó” egy egészen apró, elenyésző részlete, egy halvány megsejtés. Így járja körbe minden kor minden építész az azt a Jót, azt az Igazságot, amit ezen a világon soha nem tudunk teljesen befogadni. Köszönöm, hogy többemagammal együtt én is elmondhatom, hogy a „jó sejtésemből” visszakö-

szön valami a megvalósult épületen. Köszönöm azoknak, akik összegyűrték halvány megsejtéseinket, és így egy olyan művet terveztek, ami közelebb kerülhetett a „jó”-hoz. Végül pedig köszönöm, hogy részese lehettem a kivitelezésnek, egy apró visegrádi buszmegálló születésének. Örök lenyomatát hagyta rajtam.

Kis Domonkos László

A buszmegálló építése közben mi is „megálltunk” egy kicsit. Jó volt kilépni a hétköznapi rohanásból, és csak egy dologgal foglalkozni: láttuk, ahogyan a tervlapok vonalai testet öltöttek a kezünk közt, és bár nem kis erőfeszítések árán, de minden a helyére került.

Hiányzik most ez az egyszerű világ. Felkeltünk, és csak a buszváró volt, meg persze a közös munka. Nem volt zárthelyi, nem voltak kérvények, sem reggeli csúcsforgalom, de ami a legfontosabb, az egyén is eltűnt a munka hevében, csak a közös cél létezett.

Ez az összhang kellett, hogy elkészülhessünk. Számomra így ez jelenti a tábor legnagyobb élményét.

Markolt Péter Tamás

Amikor két hét után otthon beléptem az ajtón, felségem végigmért, a szemembe nézett, és azt mondta, hogy megfiatalodtam. Én is úgy érzem, hogy újra huszoneves vagyok. Köszönöm Nektek, Szemtelenül Fiala Építésszakértők!

Rüll Tamás

33 év... misztikus szám az emberi életben... Krisztus 33 éves, mikor színre lép... Dante az ember útjának feleként beszél róla... A 100 éves ciklus, a centenárius harmadolása is 33 1/3-évet mutat... ez is egy ciklus, a legjelentősebbek közül való...

Az első és a mostani tábor között 33 év telt el... Filmet készíteni mentünk a lepencei fürdőhöz. Az ott folyó munkákat kellett dokumentálnunk. Egyszerű feladat.

Néhány vágókép a munkafolyamatok kezdetekor, a közepén, a végén, aztán viszontlátásra... Minden látható lesz a filmen, ahogy a semmiből, a tervek alapján megépül valami, aztán azt átadják, és boldogok az emberek. Használják-e vagy sem az objektumot, az már mindegy... Azt gondoltuk, így lesz...

Budapestről vasárnap reggel indultunk, már tikkasztó volt a hőség. Arra készültünk, hogy gyorsan végzünk..., de ott ragadtunk..., és a következő nap is, majd azután is..., és este is..., és azt vettük magunkon észre, hogy majd minden nap kimentünk, ha meg nem, akkor hiányérzetünk támadt...

Jó volt látni, hogy mindenkit az együtt végzett munka öröme lelkesít, tart össze, mindenki talál magának feladatot, vagy a feladat találja meg éppenséggel őt. Az esti beszélgetések egy olyan világot nyitottak ki, amely sokszor a múltból köszönt vissza, de nem múlt el, jelené, jövővé vált. 33 éve az első visegrádi tábor egy új lehetőség volt..., a mostani talán egy új lépés lehet egy új építészeti, egy újfajta, „makovecki” gondolkodás elsajátítása felé. Ehhez az új visegrádi induláshoz arra az érdeklődésre, ízlésre és eleganciára lesz szükség, amiről Makovecz Imre beszélt az akkori tanítványoknak, a mai mestereknek.

Zajti Ferenc

▲ Fotó: Csernyus Lőrinc

VISZÁK 2014

Kemence-kápolna

Csernyus Lőrinc

Az idén már harmadik éve, hogy Viszákon építünk a falunak, a közösségnek és a Tündé kertnek (OÉ 2014/2., *Viszák – Közösségépítő Tündé kertek*). Számomra egyfajta múltidézés történik a jelenben. A „viszákozónak” a nyári bő egy hét az év meghatározó ünnepe, amely elválaszthatatlan a Kultúrpa jta és a Tündé kert rendezvényeitől. A résztvevők év közben is közösséget alkotnak, amire munka esetén mindig lehet számítani. Már most készülnek a Kemence-kápolna jövő évi befejezésére. És itt jelenik meg a visegrádi táborok szellemisége. Az építve tanítani, építve alkotni folyamat a „Nomád nemzedék” Tokaji Alkotóházával kezdődött, és Visegrádon át a Vándoriskolán és az erdélyi kalákákon keresztül jutott le Viszákig. Én személy szerint is remélem, hogy ez a közösség ugyanolyan erővel lesz jelen a majdani építészeti közéletben, mint ahogyan ma a visegrádi közösség.

És végezetül Szarvas József színművész – a Tündé kert mozgalom kezdeményezőjének és motorjának – gondolatai:

„Vannak olyan új szavaink, mint :

– *Pajtaszínház és Galéria / Tündé kert / Tündé kert csillaga / Börü / Kemence-kápolna.*

Majd ha szavaink gondolatá, majd mondatokká érnek, és elkezdünk ezen az új nyelven beszélgetni, sorsfordító idők jönnek.

A Kárpát-medence több mint száz Tündé kertjében ápolják már gyümölcsmagyagatékunk végtelen fajtagazdagságú hagyatékát!”

Community Building in Viszák

Actor József Szarvas founded the first Tündé kert (Garden of Fairies) in Viszák seven years ago to cultivate rare indigenous varieties of local fruit trees. Besides that, the venue hosts various cultural events, both in the gallery and the barn theater. Architecture camps are also regularly organized under the direction of Lőrinc Csernyus, with the purpose of strengthening the community.

ÉPÍT(KEZ)ÉS A BIENNÁLÉN

A Kárpát-medencei modell

Jakab Csaba
Márton László Attila
kurátorok

A velencei 14. Nemzetközi Építészeti Biennále főkurátora, Rem Koolhaas a Fundamentals hívószót adta meg a kiállítás vezérfonalaként. Erről így ír: „Friss pillantást szeretnénk vetni az építészet alapvető elemeire – amelyeket bármely építész, bármikor, bárhol használt –, hogy meglássuk, tudunk-e valami újat felfedezni az építészetben.” A biennálén az idén összesen 65 nemzet állít ki, ebből 35 – többek között Magyarország is – önálló pavilonban. A magyar pavilon kurátorát – immár hagyományosan – pályázat útján választják ki. A nyolc tagú zsűri (Boros Géza művészettörténész, Ferencz István Kossuth-díjas építész, Finta József Kossuth-díjas építész, Markó Balázs építész, Nagy Tamás Ybl-díjas építész, Pásztor Erika Katalina építész, médiaművész, Sáros László György Ybl-díjas építész és Gulyás Gábor nemzeti biztos) a beérkezett húsz pályamű közül az általunk benyújtott *Építés/Building – Az építés folyamata, ember- és közösségformáló ereje, hatása az épített környezetre* című pályamunkánkat tartotta megvalósításra érdemesnek. A biennále júniusban nyitotta meg kapuit, a kiállítás november 23-ig tekinthető meg.

Building – Construction, Venice Biennale

The curator of the 14th International Architecture Exhibition, Rem Koolhaas, urges visitors to look at architecture's fundamentals. The winning curators of the Hungarian pavilion, Csaba Jakab and Attila Márton László are showcasing the Carpathian Basin Model, a training method used in the education of architecture, known in general as BUILDING, incorporated in school curricula and professional summer programs. Basically, it is creation through manual labor, in a community effort, serving the benefit of others and offering up-close experience and full immersion. This practice has become an integral part of the education of architects and landscape architects in Hungary. It is most emphatically based on a surviving popular tradition, revitalizing the spirit of the Sekler "kaláka" community effort. Building thus becomes a joyful shared experience imbued with a strong feeling of solidarity, humility and love. Gaining personal and professional experience during these "kaláka" building efforts is just as important as the final product itself. Besides presenting the history of the model, the community creates an artwork chosen by the jury. Everybody is welcome to join in the building symbolically by placing the decorated wooden clothespin.

A Kárpát-medencei modell

Kuratori koncepciónk szerint a Kárpát-medencei modellt mint oktatási módszert kívánjuk bemutatni. A projekt szerves folytatása a magyar pavilon előző két építészeti tárlatának. 2010-ben a *BorderLINE Architecture* a rajzolás (vonal), 2012-ben a *Space-maker* a modellezés (makett) gondolata köré szerveződött. Az idei magyar tárlat témája maga az *építés (Building)*. E hármas: rajzolás-modellezés-építés alkotja a gerincét a Kárpát-medencei modellnek, melyet szellemi tartalommal azok töltenek meg, akik részesei a folyamat megélésének, és kétkezi munkájukkal beteljesítik azt. Az általános gyakorlat szerint az építész-, tájépítész-hallgató papíron tervez, majd (meg)modellezi a tervét. Az utóbbi évtizedben – a gyökerek visszanyúlnak a 70-es évekig – ezt a gyakorlatot az oktatók kiterjesztik és teljessé teszik azzal, hogy olyan valós feladatokat kapnak a diákok, amelyek során konkrét helyszínrre, konkrét igények szerint kell tervezniük. De a folyamat itt nem zárul le, mert a kiválasztott tervet meg is kell építeniük, rendszerint a helyi közösséggel közösen, kalákában.

A fenti gondolatmenetre alapozva építettük fel a kiállítást és a pavilonban zajló eseményeket. Az alapokat Kunkovác László fotóművész-néprajzkutató archaikus – máig megmaradt – építményeket bemutató *Ősépítmények* című fotókiállítása adja. Kunkovác a nomád nemzedék jeles tagjaként felkutatva a mások figyelmét elkerülő, a lakóépületek, igényes gazdasági épületek háttérében, a kertek végében, a tanya mélyén megbúvó ősepítményeket. Az ólakra, kemencékre, alig-épületekre készült felvételei a 60-as évektől 2013-ig mutatnak be csodálatos archetipikus építményeket a Kárpát-medencéből. (*Az Ősépítmények c. könyv harmadik kiadása a napokban jelent meg – a szerk.*) A bálványokban elhelyezett monitorokon a *Pásztoemberek* című – nemrég megjelent fotóalbumból – arcképeket vetítünk, lassan, méltóságteljesen megidézve a bemutatott ősepítmények alkotóit, használóit. A pavilon másik felében – az előbbi *Ősépítményekkel* párhuzamba állítva – helyeztük el azt az egy képként működő tablót, mely a kiválasztott építőműhelyek egy-egy alkotását mutatja be. A fehér vendégfalon elhelyezett, egységet képező tablón húsz – sok-sok változatot felsorakoztató, részben eltérő karakterű – építőcsoportot mutatunk be,

egy-egy 2000 utáni, Kárpát-medencei építő kaláka képsorával. A térben elhelyezett bálványokban, a monitorokon pedig a történeti előzményeket, a képzőművészeti jellegű akciókat, a gyermekekkel folytatott építőjátékokat, illetve egyéb (anyagszemléletű) kreatív workshopokat mutatunk be, olyan példákat, amelyeket nem sorolunk a Kárpát-medencei modell alapesetei közé. Ezek a képsorok a közelmúltat ismertetik.

A jelen, illetve a remélt jövő képviselői a pavilon központjében kaptak helyet. Számunkra az emlékeztetően hiteles múlt, a teljességgel megélt jelen, és a remélt jövő összekapcsolódása, folyamatossága az egyetemisták számára kiírt

építészeti pályázatban testesült meg. A kiállítás főszereplői azok a fiatalok, akik az építészet alapkérdéseinek újragondolásával az elmúlt száz év építészeténél hitelesebb, emberibb, alázatosabb lelkületű magatartást képviselnek. Ezért középen állítottuk ki az általunk kiírt építészeti pályázatra beérkezett negyvenhárom pályaműből a legjobbnak ítélt húsz alkotás kézi látványterveit és makettjeit.

A központi átriumban a kiállítás megnyitója alatt és után pályázatunk nyertes építészdíjakai Fogadóter-KAPU építményt, „szakállsárító”-t építettek. Az építésbe – élve a lehetőséggel – szép számmal bekapcsolódtak a látogatók is,

▲ Kőlabas galambdúc (Orosháza, 1983), Kunkovác László

Így a munka egy hét alatt elkészült. Ezt követően is, a kiállítás teljes, fél éves időtartama alatt mindenkinek lehetősége van szimbolikusan részt venni az építésben, az általa megrajzolt, megírt fa ruhaszípszalag elhelyezésével, bekapcsolódva a nagy közös építésbe. Laikusként is hozzá tud tenni az építéshez, részesévé tud válni a közös építés öröme. A pavilonon belül, a központi térben ezért helyeztünk el munkaasztalt, festékeket, filctollakat, hogy mindenki személyessé tudja tenni csipészét. A három csipészből egyet magára tűzhet, egy másikat elvihet a legjobb barátjának – emlékeztetve őt az emberi kapcsolatok fontosságára –, a harmadikat elhelyezheti a magyar pavilonban, vagy akár a „szakállszárító”-ra is csíptetheti. Így üzenhet a világnak...

A terem közepére – ami egyben a kiállítás fókuszpontja – egy padot helyeztünk. Erről az EMBER számára kijelölt meditációs pontról megfogalmazható a kiállítás fő gondolata: Minden az emberépítésért történik!

Az építés: az emberi lét legfelemelőbb tevékenysége

A magyar pavilon Építés/Building kiállítása emberi létünk legfelemelőbb tevékenységét, az építést kívánja megidézni. A teljesség utáni vágyakozást, az annak eléréséért tett erőfeszítéseinket. A homo ludens alázatával és friss játékosságával igyekeztünk megjeleníteni ezt a drámát. Ezt a magatartást tekintjük a Kárpát-medencei modell alapállásának, így ilyen formában képzeljük el a magyar pavilon kiállítását is. A Kunkovác László által fotózott archaikus csodákat, a Kárpát-medencében történt 2000

▼ Fotó: Benedek Tímea

utáni építéseket, az egyetemisták pályaműveit, illetve magát az építést egy nagyvonalú, nyugodt, vidám térsorban kívántuk bemutatni. Kerültük a „kapkodós-sokkoló”, hatásvadász helyzeteket. A szelíd játékosság, a fa, illetve a viasz illata, a bársonyos érintések, a festésrajzolás öröme, a játékos üzenés, a kreatív részvételre való baráti invitálás volt a szándékunk.

A kiállítás anyagának összeválogatása során nem törekedtünk arra, hogy mindent bemutasunk, hiszen a látogató befogadóképessége is véges. Az elmélyülésre a katalógus ad lehetőséget. A kutatásunk során összeállt adataink, anyagaink alapján húsz olyan műhely, közösség rajzolódott ki, amely egy-egy kiemelt munkájával került a kiállítás sorába. Ez az anyag a 2000 utáni építésekre koncentrált, ez azonban csak a jéghegy csúcsa. Sok értékes anyag, különböző okokból, nem kerülhetett bemutatásra. Az adatgyűjtés nem állt meg, értékeink számbavétele tovább folytatódik.

Fontos szempont volt számunkra az, hogy a teljes Kárpát-medence, így a határokon kívüli építések is megjelenjenek, lehetőség szerint bemutatkozzanak a Budapestről nem látható erőfeszítések is. Az építészeti közbeszédben még mindig nem jelenik meg az az egység, ami az irodalom, zene, képzőművészet és más művészeti ágak esetében már kezd teret nyerni: egyik vagyunk. A közös megjelenés mindenkit erősít.

A kiállított képanyag válogatásánál nem csak a végeredmény, a kész építmény bemutatása volt a cél. A hangsúlyt a történetre, a megélésre, az

építés folyamatára tettük. Ennek része a dinyeévés, a sárdagasztás, az avatónnepség – áldomás – és a fürdőmedencében eltöltött idő is. A képeken dolgozó, izzadó fiatalok sokaságát, vidám és megható jelenetek sorát láthatja az érdeklődő.

Már a kurátori pályázatunknak része volt, hogy a statikus kiállításon túl demonstrálni is akarjuk magát az építést. A felkérést követően azonban szembe kellett néznünk azzal, hogy a kiállítás ideje alatt – hatósági engedélyezési okokból – csak nagy nehézségek árán, bizonyos kompromisszumokkal lehet munkát végezni a biennále területén. Ekkor került bele a pályázati kiírásba – mint kiegészítő feladat – a pavilon előtti pad tervezése. Kezdetektől fontosnak tartottuk, hogy az adott konkrét helyszínen – a kiállítás idejére felépített installáció túl – egy valós problémára is megoldást tudjunk adni, ezzel demonstrálva a Kárpát-medencei modell lényegét. A Fogadótér-KAPU tervezési és építési pályázat Kárpát-medencei felsőoktatási intézmény és/vagy posztgraduális képzés építés-, belsőépítés-, tájépítés-hallgatói számára címmel meghirdetett pályázatra negyvenhárom pályamű érkezett. Az értékelésnél szempont volt, hogy a pályázók mennyire veszik figyelembe, milyen mértékben segítik a kurátori koncepció kiteljesítését. Mennyire tudják hitelesen, aktív építészeti eszközökkel megragadni és megfogalmazni a helyet, oly módon, hogy azt ne veszélyeztesse, ne kezdje ki az önmagában, önérteken, öncélúan kreatív installáció. Mottónak Goethe elfeledett gondolatát választottuk: „A funkció, helyesen felfogva, a tevékenységben elgondolt létezés.”

A továbbtervezésre és megvalósításra a Szakállszárító jellegű pályamunkát választottuk ki, amit a temesvári Műszaki Egyetem Műépítészeti Karán tanuló diákok, Benedek Tímea, Czaka Zoltán, Jäger Zsolt, Molnár Zsolt, Szemcsuk Franciska, Tóth Bertalan István adtak be.

Az építés kiemelt helye az átrium. Itt valósul meg a legkomplexebb építmény, a szakállszárító. Léptékében ezt követi a megnyitóra elkészült, magyar pavilon előtti, majd a kiállítás területén lévő további hat pad. A szakállszárító – az eredeti elképzeléseknek megfelelően – szándékosan a biennále megnyitása utáni napokban

épült fel. Így a munkába a zsűrinek, a megnyitón részt vevő vendégeknek, a későbbiekben a látogatóknak is lehetőségük volt bekapcsolódni. Az építés kifizetése a már említett csipészelés volt.

A hagyományok szerepe a mai építész-képzésben

A Kárpát-medencei modell központi fogalma az építés, a szó jelentésének teljes holdudvarával. Napjainkban világméretű divatja van a workshopnak. Különböző indítással – anyagok, témák, helyszínek hívószavára – világszerte kreatív objektok születnek. Elkészültük után „majd lesz valami” ezekkel az öncélúan, ujjgyakorlatokként megszületett tárgyakkal. Sokszor környezeti szemétként terhelik a természetet. A kreativitás, a kétkezi munka, a közös alkotás öröme egyaránt jellemzi ezeket az akciókat. Vannak képzőművészeti alapállású építések (autonóm művészet?), szociohangsúlyos megmozdulások, gyerekeknek szervezett alkotótáborok stb. Minden magatartásnak megvan a maga létjogosultsága, koncepciója, tábora. Mindezekből a műhelyekből, építésekkel, akciókkal azokat az építészeti ragadtuk ki, amelyekben három, általunk legfontosabbnak ítélt szempont jelenik meg: kisközösség (laikus felhasználók), kalákában építés (közös kétkezi munka), építészhallgatók (szakmai jelenlét).

A Kárpát-medencei modell sajátossága az, hogy egy, a még ma is élő (nép-) hagyomány, a székely kaláka felújításával folyamatoságot jelent a közösségi munkavégzésben. Ez a szolidáris, alázatos és szeretetteljes közös, vidám építés tudomásunk szerint csak ezen a vidéken maradt meg folyamatában napjainkig. A magyarországi nomád nemzedék megjelenése nem csak a népzene és néptánc (tánc) újrafelfedezését jelentette. A ma már a világörökség részét képező táncmozgalommal párhuzamosan Kunkovác László, vagy a Fiala Nép- és Kézművészeti Stúdiójának tevékenysége is jól körvonalazható. Mi ezeket a gyökereket tekintjük a mai építész-alkotótáborok eredőjének, és véleményünk szerint a nyugatról bejövő szokásos divathullámként érkező workshopmozgalom – mint trend – erre csak ráerősít, sajátosan „kiegészíti”, hitelesíti azt a mai popos, sokszor felszínes látványosságával. Kiállításunk nem ez utóbbi ujjgyakorlatokról szól.

A kiállító közösségek:

Budapesti Corvinus Egyetem Kertészettudományi Kar, BCE Kertművészeti és Kerttechnikai Tanszék, Budapesti Műszaki Egyetem Középülettervezési és Urbanisztikai Tanszék, BME Lakóépülettervezési Tanszék, szerves építészet kurzus, BME Urbanisztikai Tanszék, COOP pe Strada & Heritas (Kolozsvár), CZITA Építésziroda Tábora (Győr), dAM Debreceni Alkotó Műhely (Debrecen), Egyházi Falutábor (Magyarvalkó), Félegyházi András tábora, Moholy-Nagy Művészeti Egyetem Építészeti Intézet (Budapest), Nagy István Művészeti Középiskola (Csíkszereda), Nyugat-magyarországi Egyetem Alkalmazott Művészeti Intézet (Sopron), reFót (Fót), Széchenyi István Egyetem Épülettervezési Tanszék (Győr), Székelyföldi Fürdő- és Közösségépítő Kalákák, Szent István Egyetem Ybl Miklós Építéstudományi Kar, Népi Építészeti Tudományos Diákkör (Budapest), Sztánai Műhely (Sztána), Sztánai Örökségvédelmi Tábor, Vándoriskola (Kós Károly Egyesülés, Budapest).

veződések, helyi kezdeményezések, spontán építések is előfordulnak, amelyek lazán kapcsolódnak az általunk kiemelt alapképlethez.

A Kárpát-medencei modell az építész-képzés módszere, alapesetben az iskolák szervezésében, nyári szakgyakorlatok formájában megrendezett ÉPÍTÉS. Lényege: közös, kétkezi munkával, valóságos, teljes értékű teremtés, mások javára szolgáló alkotás, személyes tapasztalással és igazi átéléssel. Ez nálunk Magyarországon mára szerves részévé vált az építés- és tájépítész-képzésnek. Ezeknek az építőkalákák ember és szakmai tapasztalatai, személyiség- és közösségépítő szerepük legalább olyan fontos, mint a tényleges végeredmény, az építés során megszületett, tárgyasult felépítmény. Még akkor is, ha a teremtés-alkotás öröme a közös, kétkezi munka eredményeképpen megidézi a teljességet, és hasznos alkotásként a helyeket szolgálja.

Az építés lényege az ember

A résztvevők esélyt kaphatnak egy új építész-szemlélet kialakulására, jobb emberi közösségek, hitelesebb, méltányosabb életkörülmények felépítésére. Az építés, az építész-képzés élményszerű tapasztalati módszere ez, mely az építészszakma megújulást kereső erőfeszítéseinek egyik lehetséges, világszinten értékelhető, használható útja lehet. Ez – a legjobb tudásunk szerint – a Kárpát-medencében született és következetesen nálunk használt oktatási forma igazi hungarikumnak is nevezhető, exportálandó termékünk.

◀ Fotó: Herczeg Ágnes

FÜRDŐ- ÉS KÖZÖSSÉGÉPÍTÉS

Székelyföldi kalákák, 2014

Herczeg Ágnes

Orbán Balázs lenyűgöző, táj- és emberszerető Székelyföld-leírása lépten-nyomon sorolja és méltatja Székelyföld gyógyhatású vizeit. A több mint 100 székelyföldi fürdőt és forrást látva elcsodálkozhatunk, hogy mennyi kincs lakozik a Föld gyomrában, éltető ivóvizet és gyógyító fürdővizet kínálva nekünk. A fürdők éppúgy átéltek az emberi történelem viharait, mint e táj és lakói. E hihetetlen értékek felmérése során a mára magukra hagyott, sok helyen betemetődött fürdők, mofetták (gázfürdők) szívszorító látványa készítette cselekvésre immár tizenöt éve az Ars Topia Alapítványt, hogy a helyi közösségekkel együtt felújítsa a rég elfeledett gyógyfürdőhelyeket. Az első fürdőkalkát 2001-ben Lázárfalván (Nyírfürdő) szervezte, az eltelt tizenöt év valamennyi állomásáról beszámoltunk az Országépítő hasábjain.

A fürdők felújításában a hagyományos székelyföldi közösségi munka formáját, a kalákát választotta a mozgalom. A kaláka bölcsessége, hogy mindenki azt adja a közösbe, amire ereje, tehetsége van, a legfiatalabbtól a legidősebbig. A kaláka nem titkolt célja, hogy a közös tervezési, építési munka során falubéli, régióbéli és magyarországi résztvevők együtt és egymástól megtanulják, hogyan lehet saját erőből, összefogással újjáteremteni azokat az örökségeket, amelyeket ősünk ránk hagyományoztak. Hogyan lehet a természeti értékeket megőrizve annak lehetőségét kulturáltan kihasználni. Cél a természetközeli erózióvédelmi módszerek, a helyi, hagyományos, mára sokszor elfelejtett anyaghasználat felelevenítése, megtanulása. A hagyományos székely díszítőfestés technikája jelenik meg az információs táblákon és feliratokon. A diákok elszállásolásával, vendéglátásával a faluturizmus alapjait lehet megtanulni. Eközben erősödik a falu és a régió összefogása. Mindezek tudatosítására az építési munka alatt esténként koncertet, táncházat, a meghívott vendégekkel esti beszélgetéseket szervezünk, amelyek témája az értékvédelem és falufejlesztés, régiófejlesztés és autonómia, táj-, természet- és környezetvédelem, építészetiérték- és faluképvédelem kérdésköre.

Ez a közösségi munka nem csupán értékvédelem és tájfejlesztés, hanem közösségépítés is. Hiszen a táj elevenségét, életét csak az ott élők tudják továbbörökíteni a jövőbe, s nem mindegy, hogy milyen formában. Összefogással és együttműködéssel, a tájban rejlő értékek megőrzésével, az örökség tiszteletben tartásával lehet úgy építkezni, hogy a ma ott élő közösség ezt az értéket használhassa saját gyógyulására és egzisztenciájának javítására.

A víz az élet hordozója, s ha alázatos módon fordulunk hozzá, az egyén, a közösség és a táj gyógyulását hozza. Egy ilyen munka után az ember a vízre nem tud másként tekinteni, mint a legnagyobb kincsre.

A kalákás csapat élete az idén is eseménydús volt. Az Ars Topia Alapítvány által szervezett mozgalom tizenöt éves tevékenységének bemutatására több helyen is mód nyílt kiállítás formájában. A Mücsarnokban megrendezett I. Építészeti Nemzeti Szalon keretén belül a közösségépítő, építő tevékenységet bemutató teremben a kalákatablók mellett tevékenységünket bemutató filmeket is láthatott a közönség. A következő megjelenésre a velencei biennálén kerülhetett sor. A magyar pavilon tematikájában nagy hangsúlyt kapott a kaláka mint régi, és ma is felhasználható együttműködési forma. Egy kisebb kalákás csoport el is utazott a magyar pavilon megnyitójára.

Az idén két helyszínen kalákáztunk. A hagyományt nem megszakítva, idén is jártunk Lázárfalván, ahol az András Alapítvány rendezvénybirtokán folytak a munkák, tovább fejlesztve, építve a táncbirtokra berendezkedett tanyát. A lelkes kis csapat esténként jó előadásokat hallgatott, és folyt a táncoktatás is.

A nagy kaláka helyszíne Zalánpatak volt. Az erdővel körbeölelt kis völgyben található ez az apró háromszéki falu, ahol a lélekszám alig éri el a 160 főt. Nem hagyományosan a tájból kinőtt székely település, története az üveggyártással függ össze. Az 1680-as években gróf Kálnoky Sámuel üvegkútát, ahogy erre felé neveztek, üvegcsürré épített erdőbirtokán, családokat telepítve ide. E korszak emlékét már csak a családok emlékezte és a családnevek hordozzák. Ma legfőképp állattartásból élnek az itteniek. Öregszik a falu, a fiatalok külföldön keresnek

boldogulást. Nincs jól járható út, nincs térerő. Talán rejtettsége, a kis falu táji szépsége vonzotta ide Károly walesi herceget is, aki szívesen tölt el itt néhány napot birtokán.

A falu határában több gyógyforrás és gázkiömlés található. Ezért hívott el minket kalákázni a polgármester úr Málnás község önkormányzatának nevében és a Kálnoky Alapítvány: jó lenne ide is egy kis feredő, noha itt sosem volt. A forrásokat, gázkiömléseket azonban használták. A kaláka idejére hazajöttek a külföldön dolgozó fiatalok, de még így sem voltunk elegenden a felvállalt munka elvégzéséhez, hiába érkezünk ide majdnem hetvenen Magyarországról, Erdélyből, és egy önkéntes Olaszországból. Nagyon megörvendtünk, hogy a tavalyi kaláka helyszínéről, Kisbaconból nagy létszámú, ütöképes csapat jött segíteni. A kisbaconi közösségben tényleg megfogant a kaláka gondolata: ők azóta is kalákáznak, így erősítik közösségüket, és segítenek, ahol kell.

Forrásokban gazdag, mocsaras patak völgybe terveztünk fagerendás medencét, öltözőt, filagóriát. A gázkiömlés, vagy ahogy erre felé hívják, a „büdös gödör” fölé pedig mofetta épült. Tereprendezési munkák, lépcsőépítés, sétányok kialakítása és egy kis patakra fűzött tó, a festett táblák tényleg fürdőparkká hangolták át az egykori rézapöldet, ahol a kertművelés felhagyása után illegális személerakóvá vált a hely.

A kaláka szervezésébe bekapcsolódott a NAP természetművészeti műhely is. Három művész dolgozott velünk, és hozott létre a kaláka idején a tájhoz és a kaláka szellemiségéhez kapcsolódó alkotásokat.

Az esti előadások a kemény napi munka után is telt házasok voltak. A tájról, a biokertészkedésről, a régi gyümölcsfajtáinkról, a műemlékvédelem és a turizmus kapcsolatáról, a természetművészetről és a száz éve kirobbantott I. világháború előzményeiről és hatásáról szöveget meghívott előadóink.

Nem volt könnyű az idei kaláka sem, de sosem az. A kis közösség erőn felüli vállalását azonban az összefogás és a kreativitás segítette. Ha nem volt elegendő kő, gyűjtöttünk a patakából, egyszerűsödtek a tervek. Közben a fiatalok megtanulták, hogyan kell gyorsan döntéseket hozni, újratervezni, újraszervezni, a lehető legmagasabb műszaki és esztétikai minőségben megoldani a feladatot.

Sokan támogatták az idén is a kalákát a vállalkozók, a cégek, Kovászna megye tanácsa, a magyarországi alapok közül a Nemzeti Kulturális Alap, a Bethlen Alapítvány és a Magyar Művészeti Alapítvány. Ezúton is köszönjük mindenki segítségét! Amikor megérkeztünk a faluba, az öregek kinn ültek a padon. Az ő szemüket, tekintetüket

▼ Fotó: Herczeg Ágnes

figyeltem mindvégig: mi zajlik le bennük? Nem hitték, hogy önként, fizetség nélkül jöttek ide dolgozni. Nekik. Mondták, rég láttak ennyi fiatal a faluban. És az itteni, kevés fiatal? Miért menekülnek innen? Nem feltétlenül csupán a pénz miatt. A táj itt még a legtisztább formájában őrzi az európai kultúrtáj legősibb képét, archetipusát, de az élet itt is megváltozott.

Zavar van bennünk: hogyan tovább? Van jövő-képünk?

A kaláka lezárásaképpen búcsúzásként körbeállt a kis közösség, égő gyertyákat eresztettünk a szépen kitisztított és kialakított tó vizére. Nagyboldogasszony napja volt. Felszabadító, meghatározó érzés volt. Átéltünk valamit, az egymás iránti felelősséget, és azt a tapasztalatot, hogy

a feltétel nélküli szeretet lehet a kulcsa a leghetlenebb helyzetek megoldásának is. Könnyű kimondani, nehéz cselekedni.

Bath and Community Building "Kaláka" Community Movement in Szeklerland in 2014

Organized by Ars Topia Foundation, the Bath and Community Building "Kaláka" Community Movement in Szeklerland (Székelyföldi Fürdő- és Közösségépítő Kaláka Mozgalom) is active since 1999. The Foundation's objective is to renovate the long forgotten health spa resorts, in close cooperation with local communities. Work is done in the traditional Sekler regime of community work, "kaláka", involving the entire community, from the youngest to the oldest, everyone to the best of their ability. This sort of community work goes beyond mere landscape conservation and development; it fosters the growth of the community by reinforcing personal relations within the village and the larger region as well. To wrap up the events, we organize concerts, folk dance events and discussions in the evenings on the topics of conservation, village and regional development, autonomy, protection of the landscape, nature and environment as well as conservation of village architecture and character. This year, the events took place in Lázárfalva and Zalánpatak.

NAGYAPÁM HÁZA PROGRAM

Alkotótábor Oszkón

Bihari Ádám
Krizsán András DLA

Szükség van a hagyományok felderítésére, megőrzésére, de legalább ilyen fontos az ismeretek továbbadása. Népi műemlékeink sorsa és léte a jogszabályi, anyagi kereteken túl ezektől a gyakorlati módszerektől is függ. Ki fogja, és főleg: ki tudja majd ezeket az épületeket karbantartani, felújítani? Ki tudja majd továbbadni a mesterségbeli tudást, a hagyományos házépítési technológiákat? A Falufejlesztési Társaság Nagypám háza hiánypótló, 2012 óta meghirdetett programja azokat a személyeket, közösségeket kívánja megtalálni és megerősíteni, akik még e régi tudás birtokában vannak. A tradicionális népi kultúra bölcsessége ugyanis nem érthető meg a hagyományos építési technikák ismerete nélkül. A pályázat útján kiválasztott fiatal „inasok” négy hétre egy-egy mester mellé kerülnek, részt vesznek egy műemlék épület, tájház, malom vagy parasztház felújításán, kivitelezési munkáiban. Közvetlen tapasztalatot gyűjtenek a népi építőmesteri munkákról, a hagyományos kőműves-technológiákról. Az alkotótábor ideje alatt a résztvevők a vidéki élet mindennapjait élve a paraszti kultúra teljességébe nyerhetnek bepillantást, átérezve a népi építkezés komplex gondolkodásmódját.

Az idén egy kéthetes alkotótábor keretei között folytatódott tovább a mesterinas-képzés. A helyszín Oszkó határában egy műemléki pincefalú volt, ahol a Kós Károly-díjas helyi civil szervezet, a Hegypásztor Kör már 27 éve foglalkozik a népi építészeti emlékeinek megőrzésével, és a hagyományos mesterségek értékmentésével. A Vas megyei egyesülettel azzal a céllal alapították helyi fiatalok, hogy megmentsék az osztkői szőlőhegy műemlék jellegű préházait, valamint kulturális programokat szervezve megpróbálják élelni a falu életét, felelevenítve annak hagyományait.

Nagypám háza

Nagypám háza [The House of my Grandfather] is the title and slogan of an architectural project initiated by the Falufejlesztési Társaság [Society for Village Development] with the objective of popularizing and perpetuating traditional arts and crafts. Selected after a round of applications, young "apprentices" will be assigned next to established craftsmen for four weeks, to assist them in the renovation of a listed building, mill or farmhouse. Thus they get the chance to perform useful creative work that will hone their skills, broaden their expertise and gain precious first-hand knowledge about folk craftsmanship and traditional building technologies

szét, majd gondosan konzerválták. Az öreg gerendák évvérőinek tanúsága szerint a több mint 150 éves épület boronafalai között olyan tölgyfák is voltak, amelyek még a török idők végén eresztettek gyökeret.

Az ideai feladat az így megőrzött és dokumentált boronafal préház újbóli felépítése volt. A terep kézi erővel történő szintbe hozása számos nehézséget szült. A résztvevők elmondása alapján a tábor egyik tanulsága, hogy a kiforrott és racionális népi építészeti gondolkodás nem egyenlő a mérnöki gondolkodással. A pontos mérések és részletes dokumentációk ellenére ugyanis a vízszintesnek vélt alapgerendák valaha közel sem voltak vízszintbe építve. Kiderült, hogy milyen nagy szerepe van a kézi szerszámoknak, a hagyományos fapcsolatok lassú, de végül tökéletesen illeszkedő kialakításának, és a személyes építési folyamatnak, melyben az alkotás tárgya, a ház, napról napra nő és szépül, magába szívja a megannyi érintés energiáját.

Az eredmény magáért beszél. A fiatalokból álló 25 fős csapat két hét alatt, kézi szerszámokkal és hagyományos módszerekkel teljesen szerkezetkész állapotba hozta a préházat, melynek befejező – felületképző és tetőfedő – munkálatai egy következő tábor kivitelezési feladatai lesznek.

A jelentkező résztvevők számából kitűnik, hogy ma is van igény a hagyományos építés mesterségének megismerésére. Örvedetes, hogy az egyetemi évek alatt egyre több fiatal kerül kézzelfogható közelségbe a népi építészettel ma is élő megoldásaival, a hagyományos építkezés alkotó energiáival.

◀ A fotókat a szerzők bocsátották rendelkezésünkre

A Radev Gergő és Bihari Ádám vezette alkotótábor témáját a résztvevők által tavaly nyáron dokumentált és elbontott boronafal régi préház újjáépítése adta. Az alkotótábor egy hagyományos aratónappal kezdődött, a fiatalok maguk aratták le a zsúpfedéshez később felhasználandó rozsszalmát. A zsúpkészítés, amely a Hegypásztor Kör egyik legjelentősebb, az utókor számára megőrzött népi mestersége, igazi ökológikus körfolyamat. A szalma aratás és cséplés után mezőgazdasági hulladékként kerül elő, majd különböző fésülési és kévekötési technikák után tökéletesen alkalmas tetőfedő anyagként jelenik meg a hagyományos építkezéseknél. A természetes alapanyagokból, kizárólag emberi erővel készülő zsúpfedés használati élettartama akár 25 év is lehet, majd melléktermék és káros anyag nélkül visszakerül a természet nagy körforgásába.

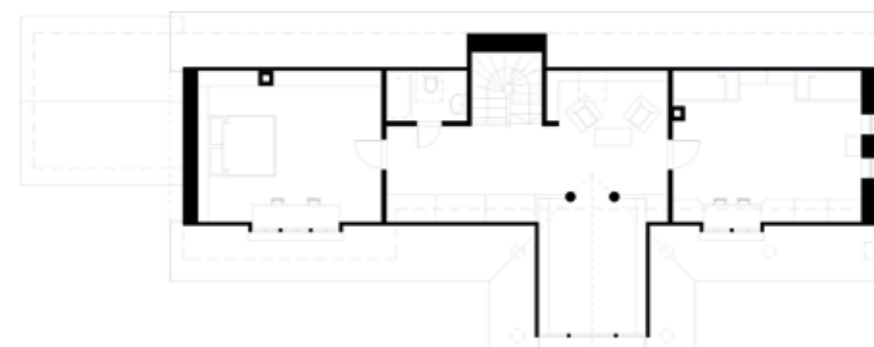
Az építkezés a szőlőhegy Újhegy nevű részén, a hegy bejáratához közel eső vékony, hosszú parcella alsó harmadában kezdődött. Egy valaha itt állott öreg préház pontos helyén, amit a fiatalok az előző évben aprólékosan felmérték és lerajzoltak. A gerendákat és szarufákat beszámították, és a préházat elemeire bontották

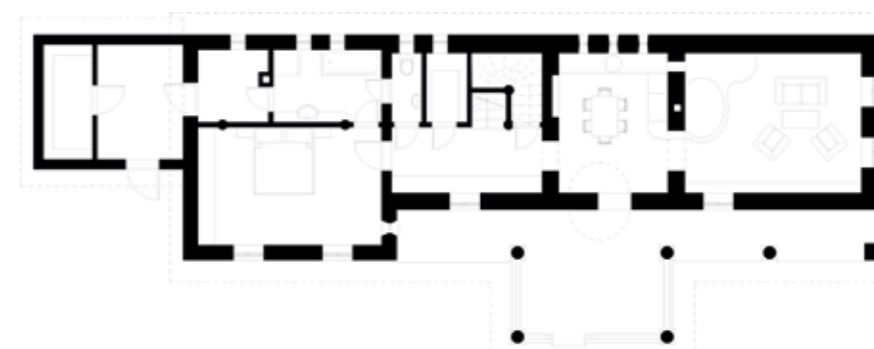

Építész: Csóka Balázs
 Mester: Tamás Gábor
 Statika: Pongor László
 Építés éve: 2005

Emeleti alaprajz ▶

Földszinti alaprajz ▶

ÉV VÁLYOGHÁZA 2013

Otthon a Pilisben

Csóka Balázs
 fotó: **Sebestyén István**

A pilisi falu legszebb fekvésű telkét vette meg egy régi kis vályogházzal a fiatal pár 2004 őszén. A hely hangulata, a völgyre és a hegyekre néző panoráma megragadta őket, de a ház kicsinek és elhanyagoltnak bizonyult, bővíteni kellett.

Az épület közel 25 méter hosszú volt, az első három helyiségben laktak régen, hátul pedig egy kamra és egy istálló állt. Ezeket rossz állapotuk miatt le kellett bontani, az első szobákat viszont megtartottuk eredeti funkciójukban, így a tisztaszobából lett a nappali, a konyha (benn a tűz) pedig maradt a ház közepén. Ez különösen fontos volt, mivel el akartuk kerülni, hogy a ház közepére, a tűz helyére a fürdőszoba épüljön. Sajnos hasonló átalakításkor általában éppen a WC kerül oda, így a lelket felfelé emelő tűz helyett csak a lefelé húzó sötétséget kapjuk, elveszítve ezzel a parasztház lényegét adó térszervezés központi elemét. Itt megőriztük az eredeti térsort, a ház közepén a tűzhely és a családi asztal áll. Az udvarról a tornácra keresztül belépő ide tér be.

A földszinti fürdőszobát hátul, a hálószoba mellett alakítottuk ki az újjáépített részben. Itt kapott helyet a kazánház, valamint mögötte a melléképületben a fatároló és egy kamra. Az új épület pontosan olyan hosszú lett, mint a régi volt, oldalirányban pedig egy tornáccal szélesítettük ki. Így a tetőtérben is használható méretű tereket kaptunk – ide a központi gyerekszobát is elhelyeztük, szervezve hálószobák és egy fürdőszoba került.

Az épület kivitelezése 2005 őszén kezdődött, én ebben az időszakban hetente, kéthetente jártam ki Árpáddal, a tulajdonossal a házhoz művezetni. Tanulságos, emberformáló időszak volt számomra a középkori mesterek között helytállni. Másrészt itt is beigazolódtak Makovecz Imre mondása, hogy a házepítésnél nemcsak házat, hanem embert is építünk. Árpád, aki egyébként egy

esztergomi középiskolában informatikatanár, eleinte kicsit nehezen értett szót a mesterekkel, de az építés végére eljutott oda, hogy miután három magát mesternek mondó kontárt zavart el, a hajópadlót ő maga rakta le.

A tervezés és az építés folyamán amit lehetett, megmentettünk az építőanyagokból: a téglá, a tornác burkolata, a fafödém gerendázata és a cserép is bontásból származik. Ezzel elértük, hogy a házat látva olyan érzésünk van, „mintha

mindig is ott állt volna”. Ez pedig – ha kimondatlanul is, de – határozott célunk volt.

A beköltözés óta már sok év telt el, a növényzet körbevette a házat, a család pedig nagyon jól érzi benne magát. Az épület 2013-ban elnyerte az *Év vályogháza* címet.

Sustainable Architecture Ageless Adobe House in the Pilis Mountains

Coordinated by architect Balázs Csóka, restoration works preserved the original division of space inside the little old adobe house. The fireplace and the family table were left standing in the middle of the house while the renovated wing on the ground floor was fitted with a modern bathroom. A veranda was added to the building, allowing the creation of larger, more functional rooms in the loft. Where possible, the original building materials were reused, such as bricks, the timber roof truss and the roof tiles. Even the exterior finish layer of the veranda was made out of original materials, making the house look like as if it has always been standing there, unchanged.

AZ EMLÉKEZET RÉTEGEI

Megbékélés kápolna, Berlin

Csóka Balázs

The Chapel of Reconciliation in Berlin

The church of Reconciliation was established by the Empress herself in 1894. During World War II, the building was severely damaged. After the division of Berlin, the church became part of the Soviet zone of occupation while its congregation lived mainly in the French sector. Upon completion of the Berlin Wall, the church was left standing on no man's land. The last service was held in the autumn of 1961. In 1985, the building was blown up. However, the congregation recovered the plot of land after the reunification of Germany and commissioned architects Reitermann and Sassenroth to rebuild the church. Opposite of the concrete monument for the misbegotten wall of history, the overlapping twin naves of the building were made using adobe bricks.

1. réteg

1894. augusztus 29-én Augustza Viktória császárné elégedetten léphetett ki az általa felszentelt Megbékélés templomának kapuján. A Gotthilf Ludwig Möckel (1835–1915) építész által neogótikus stílusban tervezett templom Berlin munkásnegyedében volt hivatva Jézus igazságát és a császár nagyságát hirdetni. Elnevezését a kor egyházi szociális mozgalmi indokolták, amelyek fontos szerepet játszottak a városba költözött, elszegényedett, a társadalom peremére szorult emberek ápolásában, ellátásában. Bölcsődét, ingyenkonyhát működtettek, állástalanokat próbáltak munkához juttatni. Akkor még nem sejtették, mennyi jelentéssréteg rakódik a következő 100 évben a templom nevére.

2. réteg

1943. november 22-e éjszakáján Berlin bombázása a templomot is elérte. A hajó és a gyülekezeti központ súlyosan károsodott, a környéken számos lakóépület a tűz martaléka lett. A háború után Berlint a győztesek felosztották egymás között. A templom és a gyülekezeti ház a szovjet szektorban maradt, azonban a gyülekezet 90%-a a francia zónába került. A határt éppen a templom előtti utca alkotta. A háború utáni első években az istentiszteleteket az ideiglenesen helyreállított gyülekezeti házban tartották, mígnem 1950-ben a templomot is ünnepélyesen újrászentelték. 1948-tól azonban egyre nehezkesebbé vált a szektorok közti átjárás.

3. réteg

1961. augusztus 13-án elkezdődött a berlini fal építése. A korábban csendes utcából hirtelen szigorúan őrzött határsáv lett. Amikor a szovjet szektorban élők kiléptek a házuk kapuján,

egyben a határt is átlépték, a templom a senki földje közepére került. A nyugati oldalra néző kaput augusztus végén befalazták, az utolsó istentiszteletet 1961. október 22-én tartották. Az épület ezután évtizedekig üresen állt. Az utca szovjet blokkba eső oldalán a lakóházakat lebontották, a nyugati oldal házsorával szemben csak a templom maradt meg a senki földjén.

4. réteg

1985. január 22-én a templomhajót, majd hat nappal később a templomtornyot is felrobbantották. A lassan leomló téglatorony képei bejárták a világot. A keletnémet diktatúra üzenete egyszerre szólt a nyugati világnak, mutatva erejét és elszántságát, valamint a keleti blokk egyházi gyülekezeteinek, amelyek a 80-as évek közepén az ellenzéki gondolkodás központjai lettek.

▲ Fotó: Günther Schneider

5. réteg

1989. november 9-én Kelet-Németország összeomlott, a berlini fal bontása rövidesen megkezdődött.

6. réteg

1995-ben a gyülekezet visszakapta a lerombolt templom telkét. Nemsokára felmerült egy új templom építésének gondolata, amely az emlékezés és a megbékélés helye lehet ezen a történelmileg terhelt helyen. A gyülekezet által kiírt építészeti pályázatot két fiatal berlini építész, Rudolf Reitermann és Peter Sassenroth nyerte. Épületüket, amelyet a régi templom helyére terveztek, két egymásba helyezett íves forma alkotja, ahol a belső úgy fekszik a külsőben, mint magzat az anyaméhben. A belső ovális alkotó masszív, vastag falakkal épült kápolna csak felülről és a bejárat felett, nyugatról kap fényt. A külső – tengelyében elforgatott – ovális maga az előcsarnok, egy körben nyitott, világos tér,

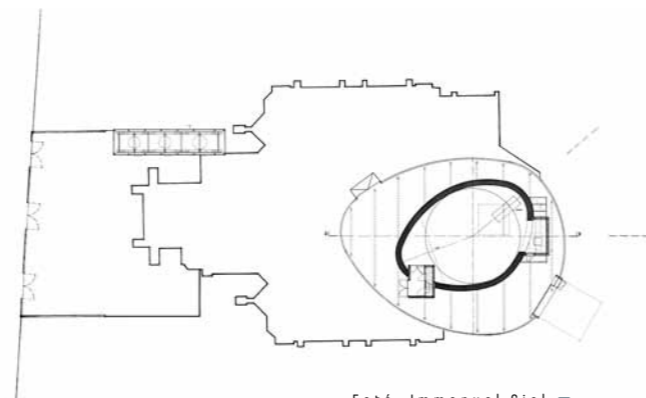
amelyet csak egy vertikális, sűrű falékezés választ el környezetétől. Ez a tér átmenetet képez a külvilág és a szentély között: egyszerre juttatja eszünkbe egy oszlopsoros folyosó és egy kerengő képét.

Az előcsarnok bejárata sem a külső oválisnak, sem az utcai bejáratnak nincs a tengelyében, az utcáról érkező inkább attól kissé eltolva helyezkedik el. Ez már nem a 20. század elejének erőteljesen duzzadó egyháza, amely a középkor magasra törő gótikus építészetét tekintette mintának, és díszes kapuzatokon vezette templomába tagjait. Inkább egy újraképződő, helyét és gyülekezetét kereső, amely a szakrális hely külső burkának átláthatóságával és a belső vastag, sárgásbarna falainak óvó melegségével csalogatja be a lelki békét és nyugalmat keresőt. A betérő gondolatait lassan rendezve, letisztítva léphet be az előcsarnokba, ahol aztán bármely irányba indulva a belső tér íves fala vezet a kápolnatér bejáratához.

A kápolna kisméretű terében is folytatódik a külső finom dinamikája. A templomokban megszokott, a bejárat és az oltár által kijelölt hangsúlyos szimmetriatengely helyett itt két oltárt találunk – illetve inkább egy új oltárt, és egy régi oltár emlékművét. Egy egyszerű tömboltár a hagyományos templomtájolás szerint kelet felé néz, míg a lerombolt templom fa oltárdíszje a régi templom tengelyében van elhelyezve. Az aszimmetrikusan ovális térben a két oltár által kijelölt

Fotó: Alexander Gnädinger ▲

Fotó: Immanuel Giel ▼

tengelyek a kápolna kettős küldetését hangsúlyozzák, amely egyrészt a templomi szolgálat, másrészt a régi oltárral a múltra való emlékezés, a továbbéléshez szükséges megbékélés. A kápolna vastag falai csak két helyen vannak felszakítva: a bejáratnál, valamint a régi oltárdísznél, ahol a régi templom alapjait bemutató üveg letekintőablak és az oltárdísz körbevevő, fehérre festett, felülről megvilágított falak oldalkápolnaként jelennek meg. Az egész templom nélküli a szimmetria ünnepélyességét, helyette a körtemplomok centralitása adja a tér erejét.

Az istentisztelet folyamán a gyülekezet tagjai körben ülnek, hátukat a vastag, oltalmazó falaknak vetve. A fél méter vastagságú, a helyszín földjéből készült tömésfal az osztrák vályogépítő művész, Martin Rauch munkája. A tervezők eredetileg betonból és üvegből tervezték a kápolnát, azonban a gyülekezet nem fogadta el ezeket az anyagokat. A betont túl durvának tartották, az épp csak lerombolt berlini fal anyagára emlékeztette őket. Hosszú viták után döntöttek a tömésfal és a fa mellett. A vályog élő, természetes anyag, könnyen építhető, és elbontásakor sem terheli környezetét: a helyből születik, és végül eggyé válik azzal. Ezt különösen fontosnak tartotta az építető gyülekezet ezen a viszontagságos helyen, ahol 40 évig nem sok remény volt rá, hogy a várost és a gyülekezetet kettészelő, az „örökkévalóságnak épített” betonfal valaha is leomlik. Számoltak a vályog gyógyító hatásával, amely

összefüggésben van kitűnő épületfizikai tulajdonságaival. Egy vályogépület nyáron hűvös, télen meleg, kitűnő páratartalmú és hőérzetű klímát teremt, ez pedig lehetőséget adott a gyülekezetnek, hogy fűtés nélkül építtesse meg a kápolnát, jelentős összegeket spórolva ezzel a fenntartáson.

A vályogfal melletti döntés egyben fontos jelzés volt a jövő felé is. A fenntartás mellett ugyanis egyre nagyobb hangsúlyt kap az épületek ökológikus és gazdaságos építése, megvalósítása. Egy kitűnő klímájú és gazdaságos fenntartású vályogépületnél nem kell hatalmas energiákat fordítani az építőanyag előállítására és odaszállítására. Mivel az a helyszínen kinyerhető, így kumulatív energiaigénye a legkisebb az építőanyagok között, ezt pedig Németországban már figyelembe veszik a hosszú távú tervezésnél.

A kápolna falait Európa tizennégy országából toborzott önkéntesek építették. A falakban benne van a hely elmúlt százéves története, a város és a gyülekezet minden szenvedése és kitartása. A felrobbantott régi templom romjai éppúgy, mint a várost kettészelő betonfal emléke. A belső térben régi cserép- és tégladarabokat látunk a falban. A tömésfalban nem oldódnak fel az összetevők, hanem együtt dolgoznak a különböző elemek, szimbolizálva az összefogás és a megbékélés erejét. A kápolnaépítők képesek voltak újat teremteni a romokból, újra felhasznált elemeknek adtak új jelentést, gyógyítólag nyúlva a helyhez és az anyagokhoz.

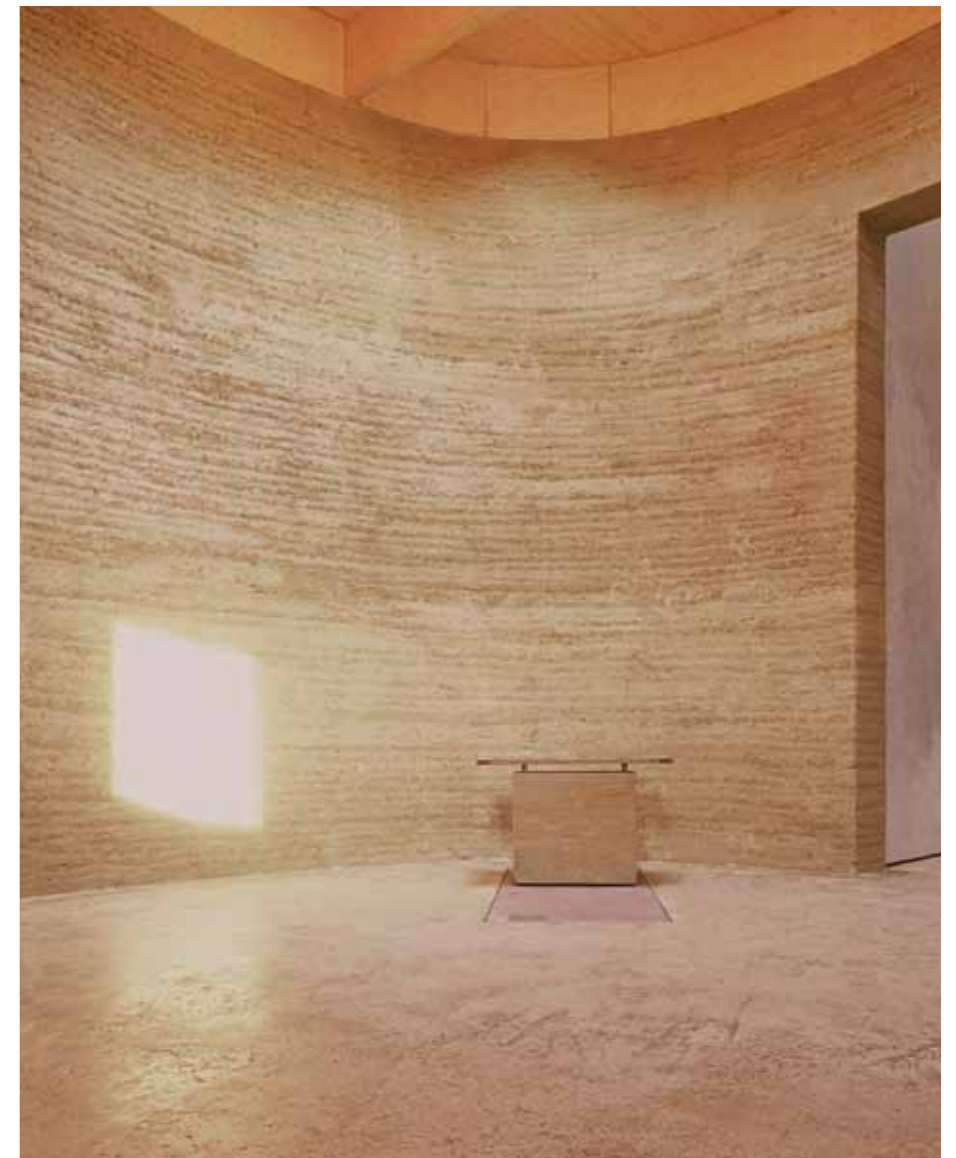
Az új kápolnát 2000 júliusában szentelték fel. A régi templom megmentett harangjai majd negyvenévnnyi kényszerű hallgatás után hívtak ismét istentiszteletre.

7. réteg

Berlin hatalmas fejlődésen esett át az egyesítés óta eltelt 25 évben. Lerombolt épületeket, tereket építettek újjá, emlékhelyeket hoztak létre, amelyek közül a kápolna szimbolizálja legjobban a város továbbéléséhez szükséges megbékélést és emlékezést. Eközben tömésfalával és szakrális funkciójával a legpontosabban ragadja meg az építés ősi mítoszáét, s ez, Makovecz Imre szavaival élve nem más, mint: „Összekötni az eget és a földet”.

Fotó: Alexander Gnädinger ►

Építész: Rudolf Reitermann, Peter Sassenroth
Vályogfal: Martin Rauch
Építés éve: 2000

◀ Tömésfal (építész: Rácz Tamás)

FENNTARTHATÓ ÉPÍTÉSZEZET

A vályogfalak életciklusai

0. Csicsely Ágnes

Egyes becslések szerint a föld lakosságának még ma is a fele él vagy dolgozik föld- és vályogfalú épületekben. Az ár- és belvizek kapcsán sajnos gyakran értesülhetünk a híradásokból a vályogházak pusztulásáról. Emellett a szakszerűtlenül megépített, illetve nem megfelelően karbantartott házak miatt is elterjedt az a nézet, hogy ez az építési mód elavult, és nem felel meg a 21. század követelményeinek. A föld- és vályogépítésnek azonban nemcsak hátránya, hanem rengeteg előnye is van. Az ökológikus vagy környezetkímélő szemléletmód a vályog korszerű alkalmazását igyekszik terjeszteni, és megismertetni az ebben az anyagban rejlő lehetőségeket. Ez a tanulmány a vályogfalak életét kívánja bemutatni a fenntarthatóság jegyében, az energetikai vonatkozásokat is figyelembe véve.

A fenntartható építészet

Dr. Lányi Erzsébet értelmezése szerint a fenntarthatónak nevezett építészet feladata: az ökológiai szempontoknak, a fenntartható fejlődés elveinek és az emberi egészség védelmének biztosítása az épületek tervezése, megvalósítása, használata, felújítása és bontása során, vagyis teljes életciklusában. A fenntartható fejlődés elvei a következők: reduce, converse, recycling, (RCR), azaz csökkenteni az erőforrás-felhasználást, megőrizni a természeti és kulturális értékeket, visszaforgatni, illetve többször felhasználni a természeti erőforrásokat. A fenntartható építészet eszközei a következők: a takarékos terület- és energiafelhasználás, környezetbarát építőanyagok és épületszerkezetek beépítése, szelíd technológiák alkalmazása, és a fenntartható épülethasználat.

Úgy gondolom, van remény 2014-ben a fenntartható építészezetről beszélni Magyarországon akkor, amikor a szakmai zsűri az „Év háza 2010” pályázat nyertesének egy alacsony energiafelhasználású budakeszi családi házat választott. A Bártfai-Szabó Gábor és Bártfai-Szabó Orsolya által tervezett épület falának rétegrendje a következő: 25 cm bontott téglá mint teherhordó fal, 30 cm újrhasznál-

sított papír hőszigetelés és 12 cm bontott téglá homlokzatburkolat. Az épületet pellet kazánal fűtik, a telken belül saját szennyvíztisztítót alakítottak ki. A zsűri díjazta a bővíthető koncepciót, a szerény eszközökkel megoldott, ugyanakkor magas színvonalú tervezést, valamint a környezettudatos elveket bátran felvállaló építészeti hozzáállást. A 2013-ban Év házának választott sóskúti H-ház is több olyan elemet tartalmaz, amely a fenntarthatóság elveit követi. A Dévényi Tamás tervei alapján megvalósult épület anyaghasználatában a téglá és a fa dominál. Az energiatakarékosság jegyében a ház fala 30 centiméter vastag téglá, amelyre 16 centiméteres közetgyapot hőszigetelés, majd egy erdélyi mester által készített faszindely burkolat került. A ház hűtését-fűtését talajszondás hőszivattyúrendszer biztosítja, tehát a szobákban nincsenek fűtőtestek, kizárólag padló- és falfűtés.

Medgyasszay Péter szalmával hőszigetelt favázás vályogháza szerepelt a 2010-ben, az Európai Építészek Szövetsége (ACE) 20 éves jubileumi fennállásának alkalmából szervezett, az európai fenntartható építészetet bemutató kiállításon Brüsszelben. A ház főleg természetes anyagokból épült, amelyek nem rendelkeznek építési (ÉME) engedéllyel, hivatalosan, a magyar jogrend szerint nem is épülhetett volna meg. Az, hogy mégis áll, és kiállításon szerepelhetett, csak a műszaki előadó engedélyességének köszönhető.

A galgahévízi ökofalu lakói az elsők, akik a fenntartható fejlődést figyelembe vették szabályozási tervük készítésekor. Rögzítették a zöldfelületek arányát, megszabták, hogy az épületek csak olyan anyagokból épülhetnek, amelyek primer energiahordozó mennyisége nem haladja meg a 400 kWh/m² beépített alapterületre vonatkozó értéket. Az épületek fűtő-, hűtőenergia-szükséglete nem haladhatja meg a 70 kWh/m²/év mennyiséget. A szabályozás szól még a levegőtisztaság, a felszín alatti vizek, a talaj és föld védelméről, valamint a hulladékkezelésről is. A faluban jelenleg öt család lakik, készül egy 16 lakásos társasház, és elvileg a telkek nagy része elkelt. Ebből is látható, hogy Magyarországon is elérhető lehet egy ökofalu.

20-20-20

Felmerülhet a kérdés: miért fontos a fenntartható építészet kapcsán a vályogról beszélni. Azért,

mert a vályog minden szempontból környezetbarát építőanyagként tekinthető. A vályogfalú épület nemcsak a benne élő emberre hat pozitívan belső, kellemes klímájával, hanem a környezetre is kedvező hatással van, mivel alacsony a primer energiafelhasználása, újrahasznosítható építőanyag, emellett, ha nincs rá szükség, visszaforgatható a természetbe.

De miért is fontos az energia? A legtöbb statisztika szerint az európai országok energiafogyasztásuk 40%-át az épületek létesítésére és üzemeltetésére fordítják, ugyanakkor ez a szektor felelős a magas CO₂-kibocsátásért is. Ezért az Európai Parlament és Tanács 2009-ben elfogadott egy átfogó éghajlat- és energia„csomagot”, amely minden tagállamra, így Magyarországra is vonatkozik. Mit is jelent a 20-20-20? A csomag célként tűzte ki azt, hogy a tagországokban 2020-ig 20%-kal kell csökkenteni az energiafogyasztást, 20%-kal kell csökkenteni az üvegházhatást okozó gázok kibocsátását, és 20%-kal szükséges növelni a megújuló energiaforrások alkalmazását. Az Európai Parlament azt várja ettől a szabályozástól, hogy a kevesebb energiaigény miatt Európa kevésbé fog függeni az energiainportőröktől, kisebb mértékben szennyezi a környezetet, így csökkenhetnek az emberek energiaszámlái, a megtakarításokból pedig új munkahelyeket lehet teremteni, valamint egyéb fejlesztéseket lehet végrehajtani. Mára azonban kiderült, hogy a 20% együttesen vonatkozik az uniós összes tagállamra, az egyes tagállamok ettől eltérhetnek. Jelenleg Magyarország a megújuló energiaforrások felhasználását illetően 2020-ra a 14,65%-os határt vállalta. Esetleges további finomítások 2015 után várhatóak, ekkor lesz ugyanis Párizsban egy újabb klímakonferencia, ahol a világ országai találkoznak, hogy hosszú távra szóló klímavállalásokat tegyenek.

Az érvényes szabályozás szerint 2018-tól az összes új állami épületnek, 2020-tól pedig az összes új épületnek nulla vagy alacsony energiafelhasználásúnak kell lennie. Azt is próbálják szabályozni, hogy az energiák egy részét megújuló forrásból kell fedezni. Sajnos azonban ma még nincs pontosan meghatározva, mit jelent az alacsony energiafelhasználású ház, mekkora az az érték, ami alacsonynak tekinthető, illetve mi az, ami beleszámít az energiamérlegbe. A szabályozás szerint a közel nulla energiaigényű épület

igen magas energiahatékonysággal rendelkezik, amely esetén a „felhasznált közel nulla vagy nagyon alacsony mennyiségű energiának igen jelentős részben megújuló forrásokból kellene származnia, beleértve a helyszínen vagy a közelben előállított megújuló forrásokból származó energiát (szél-, nap-, aerotermikus, geotermikus, hidrotermikus és óceánból nyert energia, vízenergia, biomasszából, hulladéklerakó helyeken és szennyvíztisztító telepeken keletkező gázokból és biogázokból nyert energia) is”.

Az alábbi táblázatban (1. táblázat) néhány, ma Magyarországon alkalmazott falnak vizsgáltam meg a kumulatív energiaigényét. A falak rétegrendjét úgy próbáltam kialakítani, hogy a 2015-től bevezetendő 0,24 W/m²K hőátbocsátási tényező-értéknek megfeleljenek. A kumulatív energiaigény az adott építőanyag, vagy jelen esetben egy fal környezetre gyakorolt hatását egy olyan primer energiával megadott paraméterrel jellemzi, amely magába foglalja az előállításához, felhasználáshoz, használatához és bontáshoz közvetlenül és közvetve felhasznált energiának az élettartam egy évére jutó hányadát, valamint az egyévi hővesztesség fedezéséhez szükséges fűtésienergia-igényét. A számításához a Tiderenczl–Medgyasszay–Szalay–Zorkóczy által kifejlesztett, a magyar építőanyagokra vonatkozó primer energiataralmakat vettem alapul. Az adott építőanyagok esetén figyelembe vettem a szállítás környezetterhelését is Szalay Zsuzsa módszere alapján. A kapott értékeket az adott fal élettartamának függvényében összegeztem, majd egy évre vonatkozóan adtam meg a kumulatív energiaigényét.

Két fal hőátbocsátási értéke tér el nagyban a 0,24 W/m²K-tól. Mindkét esetben az építési technológia szabja meg a hőszigetelések vastagságát, így a hőátbocsátás alacsony értékét is. Ha a második rétegrend esetében a szalmabála hőszigetelés vastagságát úgy csökkentem le, hogy a hőátbocsátási tényező értéke 0,24 W/m²K legyen, akkor a kumulatív energiaigény gyakorlatilag alig változik. Ennek oka az, hogy a szalma hulladéknak minősül, a környezetterhelése csak a szállításból adódik. Az utolsó rétegrend esetén is elvégeztem ezt a vizsgálatot, ott jelentősebb volt a változás. Cca. 5 kWh/m²/év volt a kumulatív energiaigény csökkenése, de a könnyűszerkezetes fa rétegrend abban az esetben is az utolsó helyen szerepelne.

▲ Helytelen homlokzat átalakítás

▲ Eredeti homlokzat megtartása

A számításokból az derült ki, hogy a vályogfalazatoknak nagyon kedvező a kumulatív energiaigényük. Az égetett falazóblokkból készült falazatok mesterséges hőszigetelő anyagokkal együtt alkalmazva már sokkal nagyobb környezetterhelést jelentenek. A legnagyobb értéket a könnyűszerkezetes fa rétegrend esetén kaptam, ez a hőszigetelésnek és a kétoldali gipszkarton falburkolatnak köszönhető.

A vályog és a természetes építőanyagok azért kedvezőek, mert a beépített energiatartalmuk nagyon alacsony. A jó tájolású és építészeti kialakítású házban a megfelelő vastagságú, hőszigeteléssel ellátott falak üzemeltetési energiaigénye is alacsony. Ugyanakkor a használt energia egy részét könnyen lehet megújuló forrásokból fedezni (fotovoltaikus elemekből, napkollektorokból), ami így kevésbé terheli a környezetet.

A vályogfalak életciklusai

Az építőanyagok, az épületek környezetre gyakorolt hatását életciklus-elemzésekkel érdemes vizsgálni. Az életciklus-elemzés (Life Cycle Assessment – LCA) olyan, tudományosan elis-

mert módszer, amelynek segítségével vizsgálni lehet egy termék – jelen esetben építőanyag, épületszerkezet vagy épület – teljes életútja során a környezetre gyakorolt potenciális hatásait. Egy építőanyag esetében az életút a nyersanyagbányászattól, előkészítéstől és gyártástól kezdődően a termék szállítását, beépítését, majd használatát, karbantartását, és végül a bontását, az elbontott anyag szállítását, hulladékkezelését jelenti.

Épületek esetében nem szerencsés csak egy építőanyagot kiválasztani, hiszen egy ház összetett, jobban mondva összeépített rendszerként működik. A szakirodalomban bőven találunk példákat lakóépületekre, valamint falakra vonatkozó életciklus-elemzéseket is. Nekem nem volt célom ezeket a tanulmányokat megismételni, inkább a vályogfalak életciklusszakaszait kívánom – energetikai szempontokat is figyelembe véve – bemutatni.

Az alapanyag: a vályog

A vályog alatt minden esetben a természetben előforduló agyagos talaj és hozzáadott tulajdonságmódosító adalékok (homokos kavics, mész, cement, növényi rostok stb.) vizes keverékét értem. A tulajdonságmódosító anyagok tovább osztályozhatók aszerint, hogy milyen a módosító hatásuk. Ezek lehetnek szilárdságot növelő (szalma, nád, fűrészpor stb.) és ún. stabilizáló (mész, cement) anyagok. Ugyanakkor a szerves adalékok nemcsak a hőszigetelést javítják, hanem a fajhőt is növelik. Az agyagé kb. 0,85 kJ/kgK, sok szerves anyaggal ez felmehet 1,15-re, ami azt jelenti, hogy ilyen arányban nő a falazat hőtároló képessége is.

A tiszta agyagtalaj építésre nem alkalmas, ezért mindig valamilyen tulajdonságmódosító adalékot kell hozzáadni, ugyanakkor a legtöbb esetben nem tisztán agyag, hanem valamilyen más kötött talajjal (lössz, iszap) vagy szemcsés talajjal (homok, homokliszt) együtt fordul elő.

A tulajdonságmódosító adalékok alkalmazásának megválasztását az adott vályog építési technológiája és az elérni kívánt új tulajdonságok határozzák meg (pl.: a szalma kis mennyiségben növeli a húzószilárdságot, nagy mennyiségben pedig a vályog hőszigetelő képességét javítja).

Jelenleg is folynak kutatások az agyag környezetbarát kinyeréséhez. A kavicsbányászat mel-

lékterméke tulajdonképpen az iszapos agyag, ami a kavics tisztítása során visszamarad. A kutatás célja az iszapos agyag építőipari felhasználása préselt és stabilizált vályogtéglá formájában.

A vályog mint építőanyag

A vályog általános alkalmazására és méretezésére nincs hatályos szabvány hazánkban. A 2012-ben megjelent MSZE 3576-1 előszabvány a vályog falazóelem követelményeit írja elő, a vályogépítés azonban ennél sokkal színesebb, változatosabb. Németországban az 1950-es években volt érvényes a DIN-szabvány, ma a Lehmbau Regeln (A vályogépítés szabályai) mint műszaki irányelv van érvényben. Ez magyar nyelven is megjelent Medgyasszay–Novák könyvének függelékeként. Magyarországon napjainkban még semmilyen szabályozás nem rendelkezik a vályog alkalmazásáról és széles körű tulajdonságairól. Ezen rendelkezések hiányában csak irodalmi adatokra és tapasztalati úton szerzett értékekre lehet támaszkodni a tervezés és kivitelezés során. Külön gondot jelent, hogy a vályogépítésben nagy tapasztalattal rendelkező generációk tudása, anyagismerete – amely területenként eltérő – mára nagyrészt feledésbe merült. Ahhoz azonban, hogy a vályog beépíthető legyen, vonatkozó hatályos magyar szabvány híján rendelkeznie kell ún. Építőipari Műszaki Engedéllyel (ÉME). A nagyobb téglagyártó cégek ezt be tudják szerezni, de az önerős építkezéseknél egy ilyen engedély beszerzése komoly anyagi nehézségekbe ütközik. Valahol érthető a hatóságok aggodalma, mert ha építési engedélyt adnak ki egy vályogházra, és utána azzal történik valami, akkor azért felelősséget kell vállalniuk. Másrészt azt is meg lehet érteni, hogy senki sem akar olyan házat építeni, ami utána lakhatatlan, de nincs annyi pénze, hogy a minősítéseket beszerezze. Dániában ez úgy működik, hogy ha olyan anyagokból építenek fel egy épületet, aminek nincs minősítése, de a ház áll két évig, akkor megkapja az engedélyt. Magyarországon érvényben van egy állásfoglalás [Étv. 41. § (1) és (2) bekezdései], amely bizonyos keretek között megengedi a vályogépületek építését, de ehhez szükséges a tervező felelősségvállalása és a helyi építésügyi előadó jóindulata is.

Az alábbiakban bemutatok néhány, a szakirodalomban fellelhető, az építők számára fontos

műszaki paramétert a vályogra, és összehasonlításként egyéb falazóanyagokra vonatkozóan. A számértékek bemutatása tájékoztató jellegű, az építés helyszínén található agyag tulajdonságait helyszíni vizsgálattal vagy laboratóriumi kísérletekkel kell megállapítani. A különböző vályogfajták szilárdsága függ a testsűrűségétől, az összetevők arányától. A testsűrűség a vályog hővezetési képességét is befolyásolja. A testsűrűség szerinti osztályba sorolást és a hozzájuk rendelt szilárdsági és egyéb hőtechnikai jellemzőket a 2. táblázat tartalmazza.

Kísérleteket végeztem az eltérő összetételű kisüzemi és téglagyári vályog falelemek nyomószilárdsági vizsgálatára. E kísérletek alapján megállapítható volt, hogy a vályog falelemekre ugyanúgy alkalmazható a jelenleg érvényben lévő Falazatok vizsgálati módszereit tartalmazó Eurocode-szabvány. Azt is megállapítottam, hogy a vályog viselkedését az alakváltozásra lágyuló anyagmodellel írja le, így a falazatok méretezése – az adott vályogfalra vonatkozó nyomószilárdsági érték ismerete mellett – hagyományos módon végezhető el.

A könnyűvályogot a hazai gyakorlatban jelenleg a favazas épületek kitöltőfalazataként alkalmazzák, mivel kicsi a szilárdsága, viszont hőszigetelő képessége jelentős. A nehézágyogot teherhordó falazatként építik, de kevésbé jó hőszigetelő képessége miatt kiegészítő hőszigeteléssel látják el.

▼ Cementtel stabilizált vályogtéglából épült ház [építész: Hegedűs Zsolt]

Az építés folyamata

A föld- és vályogépítés két eltérő építéstechnológia megkülönböztetése. A földépítés során a természetben található formában használják fel az építési anyagot, míg a vályogépítésben a természetben előforduló agyaghoz különböző szerves, főképp szálaló anyagokat kevernek (például: szalma, törek, nád, fűrészpor) annak érdekében, hogy az anyag hőtechnikai, szilárdsági, állékony-sági tulajdonságait kedvezően befolyásolják.

A ma építészetében megtalálhatóak a hagyományos építési technológiák, mint a fecskerakás falú, a vert falú, a kézzel vetett vályogból épült házak, ugyanakkor a korszerű technikák is. A műszaki fejlesztésnek két iránya figyelhető meg, mindkettő az anyag tulajdonságaiból következik. Az egyik irány a szilárdság növelésére törekszik. Ennek egyik módja a cementtel történő stabilizálás. A fejlesztés másik iránya a hőszigetelő képesség növelése. Ennek ma több módja ismert. Az egyik lehetőség a gyártás során a téglaelemekbe préselt, nem a teljes keresztmetszeten átmenő üregek kialakítása.

A másik fejlesztési irány az, hogy a vályog falazóelemeket különböző hozzáadott anyagokkal (például: nád, szalma, fűrészpor) könnyítik ki. Ennek hatására a falazóelemek szilárdsága csökken, viszont a hőszigetelő képességük nő. Az ilyen vályog falazóelemek önhordó falazatok építésére nem alkalmasak, ezért a falban teherhordó favázat kell elhelyezni.

A vályogfalak aszerint is csoportosíthatók, hogy a helyszínen vagy előre gyártva készítik-e a téglákat. Az előre gyártott téglák esetében a szállítás jelent külön energiaigényt. Olyan gyártót kell választani, amely közel van az építés helyszínéhez. Az előregyártás folyhat kerámiateglagyártó üzemekben, illetve külön vályogtéglagyártó kisebb cégeknél. Mindkét esetben fontos az agyagbányák rekultiválása, azaz visszaadása a természetnek. A legtöbb esetben halastavakat alakítanak ki a kitermelt agyag helyén. A nagyobb téglagyárak által forgalmazott vályogtéglák esetében az energiahatékonyság abban mérhető le, hogy a téglákat nem kell 800–1000 °C-on kiégetni. Ebben az esetben csökkenthető a környezetterhelés, amit a földgáz kitermelése és szállítása, valamint az elégetésekor keletkező szén-dioxid, kén-dioxid és nitrogén-oxidok levegőbe jutása jelent. Szép példa található téglagyári vályogtéglából épült házakra Alsópáhokon, ahol a családbarát üdülőegyüttes egy része épült ilyen technológiával. A helyszíni vályogfalak előállításához az alapanyag a pincésint kitermeléséből megoldható. Ekkor nincs szükség szállításra. A helyszíni technológiák esetében meg kell különböztetni az elemes és az „öntött” falat (ezalatt a ma még használatos fecskerakás és vert falat értem). A helyszíni vályogtéglák készülhetnek kézzel és géppel is. A kézi vetés esetén csak emberi munkaerőre van szükség, de a présgépek is kevés energiát igényelnek. Az „öntött” fal hazánkban még nem gépesített, mindent kézzel végeznek. Ez azért is előnyös, mert nincs energiaigénye, és a már említett módon munkahelyeket is teremt. Külföldön a vert falakat legtöbb esetben lapvibrátorokkal tömörítik.

A vályogházak építésénél nagyon fontos, hogy ismerjük az anyag tulajdonságait. A falazat fizikai folyamat útján jön létre, ami egyszerűsége ellenére magában hordozza azt a veszélyt, hogy bármikor visszaalakítható. Jelen esetben nem kell más, csak az, hogy vízzel érintkezzen a szerkezet. Ezért azt szokták mondani, hogy egy jó, azaz hosszú ideig élő vályogháznak megfelelő csizmára és kalapra van szüksége. A csizma a helyesen kialakított alapozás, a kalap pedig a nagy, túlnyúló tető. Hazai és nemzetközi szabványok, valamint előírások hiányában a vályog- és földfalú épületek építésénél és felújításánál Medgyasszay–Novák, Mednyánszky és Szűcs könyvei tekinthetők irányadónak.

▼ Könnyűvályogtéglából épült ház (építész: Mezei Sándor)

Karbantartás, üzemeltetés

Az országban sokfelé járva sajnos nyomon követhetjük a vályogházak összedőlésének fázisait, vagy találhatunk erről árulkodó nyomokat. Hogy mi okozhatja ezeket? Először is a tulajdonos felelőtlensége: a helytelen tereprendezés, a külső vízelvezetés hiánya, a csapadékvíz megoldatlan elvezetése mind-mind a falazat pusztulását okozza. A másik ok a tágabb környezet hibájából adódik: a települések nagy részén megszűntek a vízelvezető árkok, vagy azért, mert nem tartották karban azokat és feltöltődtek, vagy azért, mert ténylegesen betemették az árkokat; a települések határában megszűntek a vízgyűjtő területek, amelyek a bel-, ill. árvíz miatti felesleges vizet távol tudták volna tartani az épületektől. Az így felhalmozódott víz közvetlenül a házat éri, ami a lábazati fal vizesedését, ill. az „alap” kimosását eredményezheti. A ház ezáltal egyenlőtlenül süllyed meg, ami a falazat repedését, majd összeroskadását eredményezi.

A mindennapos karbantartásról, az esetlegesen felmerült hibák javításáról, a felújításról és a szakszerű átalakításról részletes leírások és megoldások Mednyánszky (2005) és Szűcs (2008) könyvében található.

A helytelen felújítás

Az első típushiba a betonjárda készítése, ami lezárja a talajban lévő pára szabad áramlását, így a feldúsult pára a falban keres utat magának. A másik típushiba a cementvakolat készítése. Ez azért veszélyes, mert az ilyen típusú vakolat nem szellőzik, így a pára a falban dúsul fel, ami már az első télen a falazat kifagyásához vezethet. Így a felújított ház helyett egy hamar tönkremenő épületet kapunk.

Egy ház felújítását nemcsak szerkezetiileg lehet elrontani, hanem építészetiileg is. A művesen kialakított homlokzatot egy rosszul elhelyezett nyílászáróval halálra lehet ítélni.

A helyes felújítás lépései

A régi házak általában alapozás és talajvíz elleni szigetelés nélkül épültek. Ha nem tapasztalhatók repedések, a felszíni és csapadékvíz elvezetésével a falazatokat nem érheti károsodás. Ha kisebb repedéseket találunk, szakaszos aláfalazással vagy alábetonozással ezeket a hibákat kiküszöbölhetjük. A vakolat hiányát agyagtapasztással vagy híg mészhabarcscsal kell kijavítani, ill. újat készíteni. A fürdőszoba, konyha korszerűsítésénél az átszellőztetett padlóra kialakított vízzáró betonajlagra és az előtétfalba, vagy könnyű faburkolat mögé rejtett-szerelt vezetékekkel modern helyiségek nyerhetők.

A felújításnál nemcsak a szerkezeteket kell megmenteni, hanem az eredeti homlokzatok helyreállítását vagy átalakítását is úgy kell elvégezni, hogy az építészetiileg se legyen zavaró.

▲ Téglagyári vályogtéglából épült ház (építész: Fűzes Antal, Jankovics Tibor)

Bontás, újrahasznosítás

A bontás kétféleképpen történhet. Vagy a természet végzi el, vagy az emberi erő. A „természeti” bontás esetén az ár- és belvíz miatt megrogyant épületek vagy falak maguktól dőlnek le, vagy életveszélyessé nyilvánítás után kevés energiárfordítással bonthatók a szerkezetek. A műszakilag, funkcionálisan vagy építészetiileg „elöregedő” házak bontása is megoldható kézi erővel. Ebben az esetben az épen maradt

téglák újrahasznosíthatók, új építésű házakhoz felhasználhatók. Az összetört vályogelemeket sem kell szeméttelre szállítani – vízzel elkeverve nagyon jó minőségű vályoghabarcs készíthető belőlük. A vályog kiváló konzerváló hatású, ezért a legtöbb esetben a csatlakozó faszerkezetek is könnyen beépíthetők. Mezei Sándor azt tapasztalta, hogy egy százéves vályogtéglában talált búzaszemek nagy része beáztatás után kicsírázott. Laboratóriumi vizsgálataim során egyszer a véletlenül több napra otthagytott vályoghabarcsnak beáztatott törött elemekből gyönyörű fű nőtt ki.

Nehéz számszerűsíteni a vályogfalak energiaigényét az egyes életciklusokban, az azonban jól látszik, hogy minden életszakasz kevésbé, vagy egyáltalán nem igényel energiát, ezáltal kisebb mértékben terheli a környezetet. Ugyanakkor az energiaigényesebb folyamatok nagy része kiváltható emberi munkával, amivel így munkahelyeket lehet teremteni. Azokon a területeken van létjogosultsága a vályogépítészetnek, ahol nincs bel- és árvízveszély. A gazdasági válság miatt ma egyre kevesebb lakóház épül Magyarországon. Viszont vannak családok, amelyek – ha rendelkeznek építési telekkel – szívesen építkeznének olcsó, helyi építőanyaggal, akár egy szakképzett mesterember vezetésével. Ilyen esetekben adott lenne a vályog vagy a bontott építőanyagok alkalmazása. Emellett a családi házas építkezéseknél a vályogfal magával hozza a további természetes anyagok alkalmazását, hiszen a vályoghoz jobban illik a fafödém, mint a vasbeton, a fa nyílászárók, mint a műanyag ablakok, és még sorolhatnánk. Többszintes épületek esetében sem kell lemondani a vályogról, hiszen lakásokban, irodákban belső térelhatároló falként alkalmazva, közösségi terekben pedig a vályog építőművészi kialakításával kellemes belső klímájú pihenőtereket lehet létrehozni.

RÉTEGRENDEK	Hőátbocsátási Tényező [W/m²K]	Élettartam [év]	Kumulált Energiaigény egy évre vetítve [Kwh/m² év]
3 réteg meszelés	0,23	80	1,04
3 cm vályogvakolat			
45 cm helyszíni vert fal			
15 cm cellulóz hőszigetelés			
12 cm bontott téglaburkolat	0,16	50	5,63
3 réteg meszelés			
3 cm vályogvakolat			
15 cm vályogtéglafal+fa falváz			
35 cm szalma hőszigetelés	0,22	100	6,77
3 cm vályogvakolat			
3 réteg meszelés			
2 réteg diszperziós festés			
1,5 cm cementvakolat	0,23	100	12,66
38 cm kerámia falazóblokk			
12 cm kőzetgyapot hőszigetelés			
1,5 cm cementvakolat			
2,4 cm faburkolat	0,22	100	15,73
2 réteg diszperziós festés			
1,5 cm cementvakolat			
38 cm kerámia falazóblokk			
12 cm polisztirol hőszigetelés	0,16	50	20,16
5 mm nemesvakolat			
2 réteg diszperziós festés			
1,5 cm cementvakolat			
51 cm kisméretű kerámiafal	0,16	50	20,16
1,5 cm cementvakolat			
15 cm polisztirol hőszigetelés			
5 mm nemesvakolat			
1,8 cm gipszkarton belső burkolat	0,16	50	20,16
16 cm kőzetgyapot hőszigetelés+fa falváz			
6 cm polisztirol hőszigetelés			
1,25 cm gipszkarton lemez			
6 mm nemesvakolat	0,16	50	20,16
6 mm nemesvakolat			
6 mm nemesvakolat			
6 mm nemesvakolat			

▲ 1. táblázat: Az eltérő falazattípusokhoz tartozó kumulált energiaigények

ANYAG	Test-sűrűség ρ; [kg/m³]	Nyomó-szilárdság f _c ; [N/mm²]	Hővezetési tényező λ; [W/m²K]	Fajhő c; [kW.s/kg*K]	Páradiffúziós tényező Δ; [kg/ms*Pa*10 ⁻⁹]
Könnyűvályog	1200	1,0	0,47	1,2	0,034
Szalmás vályog	1600	2,0	0,73	1,1	0,025
Tömör vályog	2000	4,0	1,13	1,0	0,017
Soküreges tégl	800	7	0,41	1,0	0,057
Tömör tégl	1700	10	0,72	1,0	0,017
Fa	600	1,8	0,2	2,1	0,024
Beton	2400	13,0	1,51	1,0	0,009

▲ 2. táblázat: Az egyes építőanyagok műszaki adatai (Medgyasszay, Novák, 2006)

Sustainable Architecture, Adobe Walls

There are a lot of advantages to using mud and clay for building walls. The ecological and environmentally friendly approach seeks to raise awareness of the potential possibilities and to popularize the use of adobe bricks in modern constructions. This study discusses the excellent energetic properties of adobe walls through life cycle assessment and presents the steps required for modern application. In Hungary, regulations do allow the building of adobe walls to a certain extent, but only at the liability of the designer and with the consent of the local construction authorities. Still, however, the wide range of excellent qualities such as low cost, the demand for local building materials and workers, small environmental impact or recyclability add up to make a strong case for adobe constructions in areas where there is no flood or excess surface water hazard.

SZOCIÁLIS LAKÓPARK

Eredmények és tanulságok, Ócsa

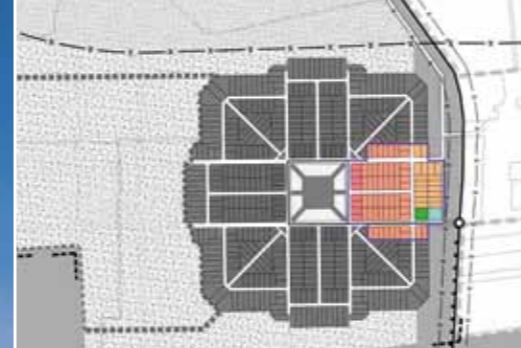
Interjú:
Horváth Zoltán
Jánosi János
Turi Attila
Zsigmond László
 építészekkel

Fotó: **Dénes György**

Magyarországon jelenleg minőségilakás-hiány van, Európát tekintve hazánkban szinte a legalacsonyabb az állami bérlakások aránya. A helyzet a rendszerváltás óta megoldatlan, az állami lakásállomány megújítására semmilyen komoly elképzelés nem volt eddig. A privatizáció hatására fellendülést mutatott a magánlakás-építés, a válság megjelenésével azonban komoly visszaesés mutatkozott, amely a mai napig érezteti hatását. A hitelkárosultak számának emelkedésével párhuzamosan a szociálislakás-építés terén mutatkozó úr csökkentésének egyik sokat vitatott példája az ócsai szociális lakópark. A média, bár felfokozott érdeklődést mutatott a beruházás iránt, sem a sajtó, sem a kormányzati kommunikáció nem adott róla teljes, több szempontot figyelembe vevő, a tanulságok mellett a kézzelfogható eredményeket is számba vevő elemzést. Az Országépítő folyóiratban a szociálislakás-építés történetét mint témát több szempontból is göröcső alá kívánjuk venni a jövőben, de aktuális számunkban a vályogépítés témájához szervesen kapcsolódik a lakópark története, amelyről Horváth Zoltán, Jánosi János, Turi Attila és Zsigmond László építészekkel beszélgettünk **Dénes Eszter**.

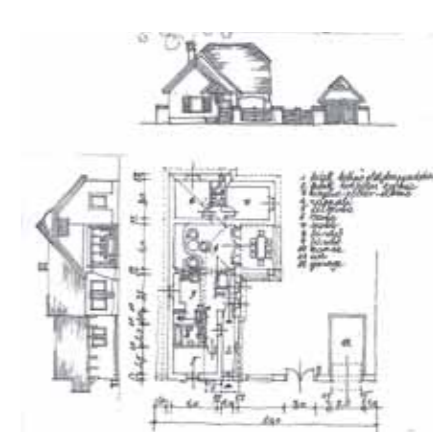
Ócsa Social Housing Complex

The social housing complex in Ócsa was built by the Hungarian state in 2012, with the purpose of bailing out victims of the market crunch, families left without a shelter due to mortgage debt. The 80-home complex was built within the framework of the public works project using traditional technology, based on plans by architects of the Kós Károly Foundation. Currently, 60 apartments are rented to families who are actively supported by workers of the Maltese Charity Service. In a preliminary study, the Foundation devised a method for integrating public works schemes into the construction industry, discussed the use of cutting-edge techniques in adobe architecture and developed a national action plan for social housing.

◀ Szerkezeti javaslat az 500 házas telepre, kiemelve a jelenlegi beépítést (Berényi Mária, Kertész Beáta Borbála)

Szűcs Endre házterve ▶
(nem valósult meg)

► Hogyan került kapcsolatba a Kós Károly Egyesülés az ócsai programmal?

Jánosi János: Pintér Sándor belügyminiszter úr kereste meg Makovecz Imrét 2011 szeptemberében, mert egy olyan közmunkára épülő szociális lakásépítési programba akart belevágni, amely a valós problémákra ad választ egyszerű eszközökkel. Makovecz Imre szabad kezet kapott a javaslatsomag kidolgozásában, de az érdemi munka megkezdése előtt elhunyt. A megrendelt tanulmányt így a Kós Károly Egyesülés állította össze. Zsigmond László a program szociális háttérével, Turi Attila a közmunka bevonásának lehetőségeivel foglalkozott, jómagam pedig a különböző szerkezeti variációkat dolgoztam ki.

Zsigmond László: Ez idő tájt az ócsai program előkészítése már javában folyt, az Egyesülettől megrendelt tanulmányban ettől függetlenül, a szociálislakás-építésre mint általános problémára vártak tőlünk választ. Elsőként megvizsgáltuk, hogy az adott problémára milyen különböző megoldások adhatók. Minden vidéki településen rengeteg az eladó ingatlan. Első lehetőségként ezért felmerült az alacsony áron kínált ingatlanok megvásárlása, és gyors, egyszerű eszközökkel történő korszerűsítése. Másik lehetőségként megvizsgáltuk az építés minden vonatkozását: hogyan lehet általános elv szerint az ország különböző pontjain közmunka felhasználásával építeni. Ennek módját a helyi igények felmérését követően állami pénzügyi segítséggel, az adott önkormányzat által biztosított telken megvalósuló, a közmunka és az adott technológia felhasználásával történő építésben láttuk. Ehhez azonban szükség van egy olyan szervezetre, amely összefogja és lebonyolítja a kivitelezést, mert ez hiányzik egy 8-10 ezres településről. Erre a feladatra megfelelően képzett, minősített kivitelezőkre van szükség, akik a helyi munkaerő és a közmunka felhasználása, a szükséges szakmunkák összefogása mellett egy adott technológia, jelen esetben a vályog felhasználásával képesek meghatározott számú házat felépíteni. Ez volt a kiindulási alap. Erre egy országos struktúrát lehetett volna kidolgozni, hiszen a probléma az ország különböző pontjain jelentkezik, és azt lehetőség szerint helyben kell megoldani.

► Ezt egy franchise rendszerként kell elképzelni?
J. J.: Igen, amelybe a főépítési hálózatot is be

kell vonni. A főépítés ismeri a hely adottságait és a meglévő problémákat, a rendszert pedig ezek alapján adaptálni tudja. Az Egyesülés mindvégig egy szélesebb spektrumban gondolkodott, csak e mellett tudott elképzelni bizonyos mértékű központosítást. A problémát alapvetően helyben képzelte orvosolni. Az elkészült tanulmány strukturális szervezési kérdéseket, a közmunka bevonásának lehetőségét vizsgálta, mindamelllett, hogy az anyaghasználatra is konkrét javaslatokat adott. A központosított struktúrát azonban nem találtuk célravezetőnek. A javaslat hónapokig válasz nélkül maradt, majd döntés született az ócsai lakópark megépítéséről. Sok mindennel nem értettünk egyet, de úgy gondoltuk, próbáljuk meg. Úgy éreztük, ha az ócsai házak felépítése kiegészült volna a már meglévő, például katonai szolgálati lakások felújításával, településenként meghatározott számú ház megvásárlásával és felújításával, néhány új ház építésével, és nagyszámú lakás megvásárlásával, amelyet az Eszközkezelő a bajba jutott hitelesektől átvész és méltányos bérleti rendszerben működtet tovább, az együttvéve komplexebb megoldást kínált volna.

► Ezek szerint a tanulmányban foglaltak nem voltak hatással a kormány elképzeléseire, az ócsai programot már korábban előkészítették.
Horváth Zoltán: Az említett tanulmánytól függetlenül a kormány határozott szándéka volt, hogy a devizahitel-károsultaknak lakóparkot hoz létre. Ennek előkészítése már folyamatban volt. A Belügyminisztérium Hajnóczy Péter közép-magyarországi főépítésszt bízta meg azzal, hogy találjon az agglomerációban egy beépíthető, 300-400 hektáros állami földterületet erre a célra. Az akkor rendelkezésre álló, utólag pontatlannak bizonyuló banki adatok szerint ugyanis a tartósan nem fizető devizahiteles adósok száma a fővárosban és az agglomerációban volt a legmagasabb. Ócsa főépítésszént 2011 júniusában ismerhettem meg az augusztusban elfogadott kormányhatározat tervezetét. E szerint 500 házból álló lakóparkot kívánt létesíteni az állam, egységesen 1000 m²-es telkeken, 40, 50, 60, 70 és 80 m²-es lakóházakkal.

► A területet tehát központilag választották ki. Mit szolt ehhez Ócsa városa?
H. Z.: A városhoz két külterületi településrészt tartozik. Az egyik ilyen Alsópakony, amely kb.

4 km-re fekszik Ócsa központjától, és ahol a döntés pillanatában 25 család élt. Ezek a családok nagyon rossz körülmények között laktak itt, közművesítetlen munkáslakásaikban. A terület egyetlen megélhetést adó cége a rendszerváltást követő években csődbe ment. A többszöri sikertelen befektetői próbálkozásnak éppen az volt a gátja, hogy állami földterületről beszélünk. A tulajdonosi jogokat gyakorló Szent István Egyetem évről évre nagyon komoly földalapú uniós támogatást vett fel. A tárgyaló felek eldöntötték, hogy településrendezési szerződést kötnek. Erre a terület szabályozási tervének elkészítéséhez, valamint a fejlesztés városra gyakorolt hatásainak pontos felmérése érdekében volt szükség. Ez utóbbiról készítettem egy tanulmányt, amely a közlekedési adottságokat, a közművelhetőségeket és a város intézményhálozatát vizsgálta, és rögzítette a szükséges fejlesztéseket. Ezeket a szempontokat folyamatos egyeztetések során dolgoztuk ki a minisztérium által felkért építés- és mérnökkamarai szakértőkkel. A háttérben folyó munkák augusztus elejére jutottak el arra a szintre, hogy megtörténhetett a kormányhatározat kihirdetése, és gyorsított eljárásban elkészült a 300 hektáros területből kijelölt 1. építési ütem mintegy 15 hektáros területének szabályozási terve. Novemberben elkezdődött a tervezési közbeszerzés az első, nyolcvan épületet magába foglaló üteme. Ezzel párhuzamosan a Belügyminisztérium és a Magyar Építészkamara a további 420 épületre építészeti ötletpályázatot írt ki. A beérkezett értékes pályaművek sok jó ötletet kínáltak a kormányhatározat szerinti, összesen 500 házból álló lakópark működésére, bemutatva a lakóépületek és telekméretetek strukturáltságának szükségességét, valamint a közlekedés és a területfelhasználás lehetőségeit. Rámutattak arra, hogy a tervezett településrész – a város belterületi, központi részétől való fizikai leszakítottasága miatt – csak megfelelő lakosság szám esetén életképes. Minimálisan 300-350 lakóház és 1000-1500 lakos képes eltartani az alapellátás intézményeit, és fenntartani egy gazdaságos tömegközlekedést. Jelenleg a településrész a tervezett 500 helyett kizárólag 80 új és 20-25 évtizedek óta meglévő épületből áll, és ez számos problémát indukál. A terület mindaddig „lélegeztetőkészüléken” marad, amíg – a város érdekének megfelelően – valamilyen továbbhasznosítása nem valósulhat meg.

► **Az első nyolcvan házra meghirdetett pályázatra a tanulmányban foglaltak felhasználásával készítette el terveit a Kós Károly Egyesülés?**

Zs. L.: Az első ütemre meghívásos közbeszerzéses tervpályázatot írtak ki. A Kós Károly Egyesülés tagja, a Kvadrum Építész Kft. a felsőszolcai és devecei újjáépítések referenciájával került a minisztérium látókörébe. Az iroda a tervezés folyamatába az Egyesülés valamennyi építészt bevonta. Kvalitások, a legmagasabb szakmai elismeréssel rendelkező építésszek, többek között Bodonyi Csaba, Ertsey Attila, Dévényi Sándor, Kampis Miklós, Kőszeghy Attila és Szűcs Endre készítette el az egyes méretlépcsők vázlatterveit. A típustervek készítésében a vázlattervek alapján az Egyesülés számos irodája részt vett. A különböző variációk kidolgozása és kiválasztása többlépcsős belső pályázatonk érlelődött. Az idő rendkívül kevés volt. Novemberben lefolytatták a közbeszerzési eljárást, január végére kész kellett lennie az összes tervnek, tavasszal kezdeni kellett az építkezést. A minisztérium végül három – 50, 60, 70 m²-es – mérettípust választott ki. Az ócsai szociális lakópark tervében – bár mind a helyszín kiválasztásával, mind a mintapéldával kapcsolatban kritikuskas voltunk – nagyon érdekes feladatnak tűnt, hogy egy közmunkaprogram keretében hogyan lehetséges azt megvalósítani. A döntés megszületett, melynek fényében az volt számunkra a cél, hogy lakható és minőséget képviselő házak épüljenek.

► **A közmunka igénybevétele ismeretlen volt az építőipar számára. Miért volt ez fontos kitétel a program megvalósításában?**

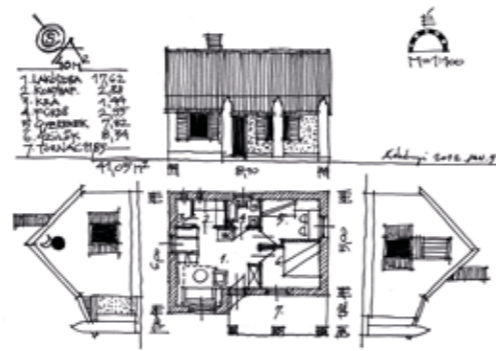
Turi Attila: Sok évvel ezelőtt, amikor a legmagasabb volt az építési tevékenység Magyarországon, az összlakásépítés több mint felét akkor is a családi házak építése adta. Köztudott, hogy ezek a vidéki házak többségükben kalákában épültek, és ma is állnak. A megkeresés idején a közmunka kiemelt állami program volt, amelyhez megfelelő mértékű forrást is rendeltek a minisztérium számára. Belügyminiszter úr pedig éreztette, hogy a legnagyobb hozzáadott értéket a közmunka esetében is az építőiparban lehet elérni, hiszen az szívja fel a legtöbb szakképzett, és adott esetben onnan is áramlik ki a legtöbb munkanélküli. Javaslatunkban pontos kimutatást adtunk arról, hogy az összérték hány százalékát lehet közmunkából

megvalósítani. Minden házat három – hagyományos téglá, könnyűszerkezet és vályog – technológiával kellett kivitelezni. A közmunka szempontjából a könnyűszerkezetes építés nagyon alacsony értéket mutatott, hiszen egy teljesen iparosított technológiáról van szó. Ezzel szemben a vályogtéglnál az összes bekerülési költség akár 40 százaléka, de minimum 25%-a kitehető közmunkából. Ez rendkívül egyszerűen működik a gyakorlatban: egy hat méter fesztávolságú épület esetében igen hamar fedett, esőtől védett munkaterülethez lehet jutni egyszerűen kivitelezhető keretállások sorolásával. A préselt földtégla alapanyagaként az ország szinte valamennyi területén megfelel az alaphoz kiasott talaj. A fa vázszerkezetet kitöltő vályogtégla az így nyert fedett helyen pedig géppel préselhető, szárítható és falazható.

► **Az ócsai szociális lakópark épületeinél végül nem alkalmaztak vályogot. Ebben a média felfokozott érdeklődésétől való félelem, vagy a megvalósítás nehézségei játszottak közre?**

Zs. L.: A közbeszerzési kiírás szerint minden házat három technológia alkalmazásával kellett megtervezni. Számításaink során kiderült, hogy míg a könnyűszerkezet sokkal többet kerül a többinél, addig a hagyományos falazott technológia ennél jóval alacsonyabb áron kivitelezhető, a vályog pedig határeset volt, mert a kivitelezők az ismeretlentől való félelmükben sajnos a valós bekerülési költségénél magasabb árat adtak. Az ajánlatok csak a fal anyagában különböztek, ami egy épület esetében úgy 15%-ot tesz ki. A kérdés az volt, hogy ezen belül mennyit lehet megtakarítani. Ha ez 20%, akkor az az egészre vetítve csupán 3%-ot tesz ki. Noha minden bizonnyal olcsóbb lett volna a kitöltőfalakat vályogtégllal préselő gépsorral, közmunkások alkalmazásával előállítani, a túlázott ajánlat esetében azonban mindez már nem igaz. Ilyen feltételek mellett nem volt érdemes ezt a technológiát választani. A kivitelezők meggyőzésére pedig időhiány miatt nem kerülhetett sor.

T. A.: A tanulmányban a vályogot mint építőanyagot több szempontból vizsgáltuk, miniszter úrnak pedig bemutattuk a préselőgépet. A minisztériumi struktúra akkor azonban nem volt alkalmas a munka megszervezésére. Abban az időben az uniós normatívákra vonatkozóan a

Dévényi Sándor házterve ►
(nem valósult meg)

vályogot mint építőanyagot teljesen tönkretették, noha Ausztriában létező építőanyag, külön szabvánnyal. Az elkészített tanulmány és az Ócsán tapasztaltak is hozzájárultak ahhoz, hogy azóta javult valamelyest a vályog helyzete, és a lapban bemutatott Gilvánfán már alkalmazhatták.

J. J.: Fontos volt számunkra, hogy a tanulmányban leírtakat végül a pontos számítások is igazolták. Hozzáteszem, hogy a vályog alkalmazása mellett új padlórétegrendet is javasoltunk, valamint náddal készült hőszigetelést, amely további teret adott volna a közmunka alkalmazásának egy komolyabb strukturáltság mellett.

► **Azt mondhatjuk tehát, hogy egy ház tető alá hozása döntően megoldható akár szakképzetlen közmunkásokkal is?**

T. A.: Igen, a nagyobb mértékű szakmunkásigény csak a befejező munkáknál jelentkezik. Ne felejtjük el azonban, hogy itt nem feltétlenül teljesen szakképzetlen, hanem különböző okokból éppen munka nélkül lévő emberekről van szó. A közmunkások között bizony volt munka nélküli villanyszerelő is. A kivitelezés folyamán kiderült, hogy többségében keményen dolgozó, szorgalmas emberekről van szó, akik adott esetben visszavihetők a munkaerőpiacra. Többen alkalmazásba is kerültek egy-egy kivitelező cégnél.

Zs. L.: Habár kezdetben sok, főként szervezési nehézséget kellett leküzdeni, az ócsai szociális lakópark építésénél világossá vált, hogy az általunk elképzelt folyamat életképes. Akár egy közmunkakísérletnek is tekinthető, amelyben kiderült, hogy egy adott területen milyen képzettségű munkaerőt lehet mozgósítani, s ez milyen szervezési feladatokat igényel a munkaügyi központtól, a katasztrófavédelemtől és a kivitelezőtől.

T. A.: Ma mindent előírásokkal és felelősökkel bástyáznak körbe, ezért erre missziós feladatként is lehet tekinteni. A vályog alkalmazásának kiskapuját szélesebbre kell tárni, felhatalmazást és felelősséget kell adni az építésznek. Mi történhet egy hatvancentis vályogfallyal? Összedől? Hiszen ez nem az a lépték! Megfelelő felhatalmazás mellett, felelősségvállalással ezek igenis megvalósítható és összeszervezhető dolgok. A minisztériumi struktúra erre nem alkalmas, csak a feladatok kihelyezésével oldódna meg a probléma.

J. J.: A fővállalkozó kezdetben nagyon ellene volt a közmunka bevonásának, az építkezés végére azonban úgy nyilatkozott, hogy a további ütemeket akár kizárólag közmunka bevonásával is elvállalná. Ócsán minőségi épületek jöttek létre, a házak működnek, bár ezt sem a sokszor rosszindulatú média, sem a témát tudatosan kerülő kormányzati kommunikáció nem erősítette. A beköltözési program indulásakor, amikor a feltételek bizonytalansága miatt kevés volt a pályázó, a piac pillanatokon belül reagált, hogy átvénne az ingatlanokat. Ma egy Wekerle-telepi lakásnak, amely hasonló állami beruházásként, máig példaértékű minőségben valósult meg, a lakótelepi lakásokét messze túlszárnyaló, tartósan magas piaci értéke van.

Zs. L.: Általánosságban elmondható, hogy ma van egy állami és egy gazdasági terület, a kettő között pedig szüntelen társasjáték folyik: az egyik állandóan jogi oldalról szeretne gyakran életszerűtlen követelményeket támasztani, mert csak akkor érzi magát biztonságban. A másik oldalon pedig szinte kizárólag a nyereség számít. Nincs, vagy nagyon kevés ma az olyan köztes állapotú társaság, például egy lakásszövetkezet, amely ezt a kettőt úgy tudja összehozni, hogy az egyik oldal szervezési és irányítási képességeit egyensúlyba

hozza a másik oldal tevékeny megvalósítási képességével. Ennek hiányában mindez a korrupciónak adhat teret. Miközben ha egy társadalmi alapon gondolkodó szervezet belép a képbe, akkor szellemet visz bele, amely átjárja ezeket a struktúrákat, és pillanatok alatt rendet lehet csinálni. A felsőszolcai újjáépítésnél erről saját tapasztalatot szereztem. Minimális állami felhatalmazással fogtunk neki a feladatnak az önkormányzattal, a megoldást váró emberekkel, számos lelkes kivitelezővel együttműködve. A józan ész alapján két hónap alatt meg lehetett építeni a házakat, nettó 137 ezer forintos m²-áron. Ma ez szürreálisnak tűnik.

J. J.: Az állam pontosan érzi a problémát, de egyelőre úgy tűnik, hogy csak központosított válszokat tud adni.

T. A.: Gilvánfa példáját szem előtt tartva én úgy gondolom, hogy a nehéz sorsú emberek megsegítésére irányuló programok akkor teljesekek, akkor életképesek, ha a segítségnyújtás fokozatos, és több szinten megy végbe. Az adott példát tekintve a helyiek meghatározó, tevékeny részvétellel működtek közre új otthonuk felépítésében. Itt azonban nem szabad megállni. Néhány év múlva azoknak a családoknak, akik a vállalt feladatokat teljesítették – a ház

megtartása mellett művelték a kertet stb. –, a korábbinál kevesebb, de még mindig komoly mértékű anyagi segítséget nyújtva lehetőséget kell biztosítani otthonuk bővítésére. Majd további folyamatokat lehet generálni, de egyre kevesebb központi segítséggel.

Zs. L.: Nehéz a mi szemszögünkben megérteni azt az embert, aki egy adott élethelyzet miatt beleesett a gödörbe, és nem látja onnan a kiutat. A szociális együttműködés lépéseinél az ideális fizikai környezet megteremtését össze kell kapcsolni a megfelelő lelki és szociális állapot elérésével. Az egyszeri segítségnyújtás helyett mindig biztosítani kell a fejlődés lehetőségét, adott esetben egy épület bővítésének a megvalósíthatóságát.

► **A szociális lakás-építésnél nagyon keskeny mezsgyén mozoghat egy építész, a kötött költségvetésre hivatkozva nem lehet sem egyenbarakkokat, sem túl egyedít tervezni. Az ócsai programnak milyen pozitív üzenete van a jövő szociális lakás-építésére számára?**

J. J.: A múlt századi szociális lakás-építések komplex szociális programok voltak. Tanulmányunkban mi jeleztük ennek szükségességét Ócsánál is. Ezen a téren azonban csak akkor történtek lépések, amikor megkezdődött a házak átadása. A Máltai Szeretetszolgálat azóta is kiváló és pótolhatatlan munkát végez a terepen, segítségét azonban a négyzetméterek kijelölésénél is igénybe kellett volna venni. Így elkerülhető lett volna, hogy abból a méretből épüljön a legkevesebb, amelyre a jelentkezések alapján a legnagyobb igény mutatkozott. Az ócsai házak a hagyományos alföldi építészet jellegzetességeihez igazodnak. Ócsán, éppen a kötött költségvetésre, a kísérleti közmunkaprogramra és az idő szűkösségére hivatkozva pontosan kijelölték azokat a területeket, amelyek építészeti megfogalmazásában eltérhetnek egymástól az egyes épületek. Nagyon fontos, hogy ha csak egy deszka- vagy vakolt oromzatban is, de különbözzenek egymástól a házak. Senki ne érezze úgy, hogy egyen-barakkvárosba lett kitaszítva a prérirre. A felsőszolcai és a devecei újjáépítés is megmutatta, hogy az egyéni igények szerinti adaptáció, bizonyos keretek között, minimális többletmunka-ráfordítást igényel, és azonos költségvetésből ugyan, de sokkal gazdagabb képet eredményezhet.

T. A.: Az Ócsán lezajlott folyamat bizonyította, hogy a közmunka integrálható az építőiparba. A mérőszámok ismeretében fontos lenne vizszoztálni a tanulmányunkban megfogalmazott alapvetésekhez. Így decentralizált módon, a helyi katasztrófavédelemhez, a helyi munkaügyi kirendeltséghez és a helyi főépítészhez rendelve lehet ebből egy új, országosan működő struktúrát csinálni.

Zs. L.: Egy központi pénzügyi alapról lehetne helyben segíteni az önkormányzatokat a rászorultság mértéke és a helyi potenciál figyelembevételével, adaptálható títustervekkel, ajánlásokkal, a mindenkori helyi főépítész segítségével.

H. Z.: A kormány döntéseit befolyásoló körülményeket is számba kell vennünk az ócsai program megítélésakor. Nem szabad elfelejteni az adott belpolitikai helyzetet: valós probléma volt a tömeges kilakoltatás lehetősége. Emlékezzünk a bank-kormány-küzdelemre, a bank- és különadók okozta banki reakciókra! Ez volt az az időszak, amikor esténként a közszolgálati tévében a miniszterelnök arról biztosította az érintetteket, hogy „senkit nem hagyunk az utcán”. Az ócsai programról szóló központi döntést két, az Egyesüléshez is köthető esemény is befolyásolta. A 2010-es felszólalás utáni újjáépítésnél a költségvetés terhére az állam a teljes folyamatot a helyi önkormányzatokra bízta. A központi források kezelése, az újjáépítés szervezése és a kivitelezés minősége nem volt problémamentes. Az ugyanezen év őszén bekövetkezett vörösiszap-katasztrófát követő újjáépítésnél a kijelölt kormánybiztos személye, a központi költségvetésből biztosított, felülről nyitott forráskeret, a lényegesen nagyobb kormányzati figyelem és fegyelem nagyon rövid idő alatt igen látványos eredményeket produkált. A tárgyalások során több kormánytisztviselő előszeretettel emlegette az ipari katasztrófa analógiájaként a devizahitel-problémát mint gazdasági katasztrófa-helyzetet. Ócsánál a kolontári, devecseri megoldás mintájára zöldmezős beruhásként új településrész jött létre központi forrásokból, központi irányítás mellett. Más szakemberekkel együtt mi is felhívtuk – eredménytelenül – a döntéshozók figyelmét néhány fontos különbségre. Míg az előbbi esetekben az utolsó meglévő utca

után következő terület lett a bővítés helye, a közműkiépítések költsége kedvező volt, valamint a területen élők könnyedén elérhették a települések meglévő közszolgáltatásait, Ócsán 6-7km közművet kellett kiépíteni, ezeket az M5-ös autópálya alatt átvenni, valamint a sűrített buszjárat infrastruktúráját megépíteni, és ma üzemeltetni. Nem elhanyagolható körülmény az sem, hogy a devecseri és a kolontári házak a helyhez családi, baráti és múltbéli szálakkal kötődő

tulajdonosok kártalanításaként, míg az ócsai házak személyes kudarcokkal nehezített életű, a helyhez nem kötődő bérlők befogadására jöttek létre. Éppen ezért magam is úgy vélem, hogy az ócsai kísérletnek az is lehet az üzenete, hogy a problémákat ott kell orvosolni, ahol keletkeztek. Ehhez pedig jó alapként szolgálhat a Kós Károly Egyesülés által összeállított tanulmány, és az előbbieken megfogalmazott struktúra.

▼ megépült háztípusok alaprajzai

A MÁLTAI SZERETETSZOLGÁLAT ÓCSÁN

interjú **Kormos Rebeka** szociális munkással | fotó: **Dénes György**

A Szociális Családirház-építési Program célja az volt, hogy segítse a lakáshitel-tartozás miatt otthontalanná vált családokat. Az Ócsán felépült szociális lakópark bérlőit pályázat útján választották ki. Kezdetben olyan, legalább egy gyermeket nevelő családok pályázhattak, akiknek egy meghatározott érték alatti ingatlanjukat kényszerértékesítésre jelölték ki, vagy már értékesítették. Az első fordulóban a Magyar Máltai Szeretetszolgálat által elvégzett környezettanulmány segítette a lakók kiválasztását. A továbbiakban a pályázók köre kibővült többek között olyan családokkal is, akik esetében a lakóingatlan elárverezésére egyeb, lakhatással összefüggő tartozás okán, így például közműtartozás, közös-költség-tartozás miatt került sor, vagy több szempontból szociálisan rászorultnak minősültek. Jelenleg hatvanhat család lakik a telepen, az utolsó tíz ház pályázata a napokban zárult le. A családok mellett a Magyar Máltai Szeretetszolgálat is beköltözött a lakópark egyik épületébe, szociális munkásai a hét minden napján az itt élőket segítik. Közülük Kormos Rebekát kérdezte a telep mindennapjairól **Dénes Eszter** és **Horváth Zoltán**.

gyermeket nevelnek, így az édesanyák gyese vagy főállású anyja státuszban vannak. A családok többsége szakmával rendelkezik, ők jó eséllyel találnak munkát a közelben lévő nagyobb cégeknél. Van olyan is, aki a mezőgazdaságban vállal ideiglenes munkát, vagy a helyi kis-és középvállalkozóknál kap állást.

► **Miért fontos ez az állandó jelenlét, azon túl, hogy mindig van, akit meg lehet szólítani? Hogyan és miben lehet segíteni a különböző nehéz élethelyzetekből idekerülő családokat?**

A Máltai Szeretetszolgálat a költözés első pillanatától jelen van a családok életében, minden szinten igyekszik megkönnyíteni a beilleszkedést. Segítséget nyújtunk a munkakeresésben, a hivatalos ügyintézésben. Mindemellett legfontosabb, hosszú távú feladatunk a közösségépítés. Az ország legkülönbözőbb pontjairól érkeztek ide családok, különböző problémákkal, képességekkel. Van, aki kevesebb, van, aki több segítséget igényel. A lakók többsége Pest megyéből költözött Ócsára, de a megszokott lakókörnyezetüket, kapcsolataikat hátrahagyva Nyíregyházáról, Püspökladányból és Szekszárdról is érkeztek családok. Minden családban vannak gyermekek, ezért a helyszíni szociális munkának az első pillanattól fontos eleme a nekik szóló programok szervezése.

► **Hogyan sikerült a munkaerőpiacra való betagozódás, a terület bekapcsolása a meglévő vérkeringésbe?**

Kiemelném, hogy a médiában megjelenő hírekkel ellentétben az ide érkezők zömének volt munkahelye. Minimális azoknak a száma, akiket munkanélküliségként regisztráltunk. Sokan például a meglévő, anyagilag és időben is nagyon megterhelő ingázást igénylő állásukat kényszerültek közelebbire cserélni. Az álláskeresésben a helyi Munkaügyi, Szociális és Önkormányzati Irodával összefogva nagyon jó eredményeket értünk el. Az volt a célunk, hogy mindenki a képességeinek megfelelő munkát találja meg, ebben pedig az önéletrajzírástól a munkaadóval történő találkozó megszervezéséig számíthatnak a segítségünkre. A családok nagy részében kiskorú

a szomszédok sok esetben a közösség számára is példaértékűen segítik és támogatják egymást. A közösségépítés fontos állomásai az általunk szervezett családi és gyermekprogramok. Rendszeresen tartunk lakossági fórumokat, közvetítő szerepet vállaltunk a helyi önkormányzat, a civilek és a lakók között. A közösség együtt lépett fel – sikerrel – a buszközlekedés megoldása érdekében, a helyi önkormányzatnak köszönhetően ma már napi nyolc buszjárat köti össze a távoli településrészeket. Az ismerkedést közösségi programok szervezésével igyekszünk segíteni. A gyülekezetek részéről is van egy állandó, segítő jelenlét. Egy közösség összekovácsolása, a konfliktuskezelés kialakulása hosszú folyamat. Emellett az egyes családokkal

Döntéselőkészítő tanulmány: Makovecz Imre, Jánosi János, Turi Attila, Zsigmond László
 Beépítési terv, Szabályozási terv: Berényi Mária, Kertész Beáta Borbála, URBANITAS Kft.
 Építésztervezők: Kós Károly Egyesülés – Kvadrum Építész Kft., Zsigmond László felelős tervező
 Adaptálási Beépítési terv: Zsigmond László, Turi Attila
 Zöldfelületi tanulmányterv, mintakertek vázlattervei: Herczeg Ágnes, Illyés Zsuzsanna, Vincze Attila (Pagony Kft.)
 Vázlattervek: Bodonyi Csaba DLA, Dévényi Sándor DLA, Ertsey Attila, Kampis Miklós, Kőszeghy Éva, dr. Szűcs Endre, Varga Csaba
 Engedélyezési tervek: Bodonyi Csaba DLA, Ertsey Attila, Kőszeghy Éva, Varga Csaba
 Adaptációs tervek homlokzati variációkra: Balassa Endre, Bata Tibor, Csernyus Lőrinc, Gerencsér Judit, Grekofski Nathalie, Kozma Zsuzsanna, Kravár Ágnes, Robogány Andrea, Terdik Bálint, Zsigmond Ágnes, Zsigmond László (Makona Egyesülés)

szoros és tartalmas kapcsolatot sikerült kialakítanunk. A park lakói mellett a szomszédos Alsópakony segítségét, a két közösség közti kapcsolatok generálását is feladatunknak tekintjük. Miután sokgyermekes családokról van szó, kiemelten fontosak számunkra a gyermekprogramok. Közös kirándulásokat, táborokat, klubdelutánokat szervezünk, de fontos összetartó erőnek bizonyult a helyi focicsapat is. A gyermekek esetében nagyon jól működő közösség alakult ki, reményeink szerint ez visszahat a felnőttekre is.

> Meddig kell kísérni az itt zajló folyamatokat, mikor lehet elengedni a családok kezét?

Feladataink nagyon sokrétűek. Aszerint, hogy ki, milyen élethelyzetből, és milyen képességekkel érkezik ide, különböző szintű segítséget igényel. Nagyon fontos a megfelelő kommunikáció elsajátítása, a hivatalos ügyintézés folyamatának ismerete. Van, aki ebben is támogatásra szorul. Mások az átélt traumát – például támogató családi háttér hiányában, vagy egyéb problémák miatt – nehezebben élik meg. Jelenleg Tígyi Balázzsal ketten dolgozunk teljes munkaidőben, egy kolléga pedig fél munkaidőben segíti munkánkat. A mi ajtónk mindig nyitva áll, feladat pedig bőven akad. Talán nem túlzás, de a Máltai Közösségi Ház is a fiatal közösség egyik „szereplője”. A kérdésre, hogy meddig tart itteni küldetésünk, nehezen tudunk konkrét választ adni, de érezzük, hogy még nem zárult le ez az idő.

> Egy év telt el. Mik a tapasztalatok a családok beilleszkedésével kapcsolatban? Megjelentek-e a helyiek részéről az irigység vagy a bíráló hangjai?

A sajtóban nagyon sok fals információ jelent meg, felesleges feszültséget keltve a környék lakóiban. Ennek ellenére a felnőtt közeg nagyon jól kezelte a szituációt, nincs megkülönböztetés. A gyermekek pedig, a helyi nevelési intézmények pedagógusainak köszönhetően, gond nélkül illeszkedtek be. Az itt élők között jelenleg 25% az Ócsáról beköltözők száma, és ez nagymértékben segíti a lakóparkban az életkörülmények

normalizálódását. Meglévő baráti, családi kapcsolataik, helyismeretük a messzebről ideköltöző családok beilleszkedését jelentősen támogatják és motiválják.

> A felfokozott sajtóvisszhang hogyan hatott az itt élőkre?

Már a telep benépesülésére is rossz hatással volt. A sajtóban sok bizonytalan pontra mutat rá, ezek része megalapozott, egy része megalapozatlan volt. A feltett kérdéseket azonban senki sem válaszolta meg. Ha egy család egy működő, jól ellátott közegben él, és azt olvassa a sajtóban, hogy ez a telep több kilométerre van a várostól, és nincs buszjárat, akkor nem csoda, hogy elbizonytalanodik. Amikor már megfelelő járatsűrűséggel közlekedett a busz, a médiában még mindig arról beszéltek, hogy innen nem lehet bejutni Ócsára. Megjegyzem, jómagam is vidéken nőttem fel, néhány buszjárat volt naponta, a kenyeret és a húst pedig meg kellett rendelni. Ehhez képest ide helybe jön több kereskedő és számos szolgáltató. A híradások az itt lakókból negatív reakciókat, dacot, a pályázni kívánókból pedig félelmet váltottak ki. Nagyon rossz tapasztalataink vannak a médiával kapcsolatban: előfordult, hogy alapvető tények, számadatok tévesen jelentek meg. Azt pedig mindenkinek tudomásul kell vennie,

hogy attól még, hogy valakinek „Ócsa lakóparki” lakcíme van, nem lesz „mintapolgár”. Túl nagyok az elvárások az itt élőkkel szemben. Egy időben rengeteg „katasztrófaturista” jött el ide, úgy tekintettek a telepre, mint egy vadrezervátumra. Pedig itt is édesanyák és édesapák laknak...

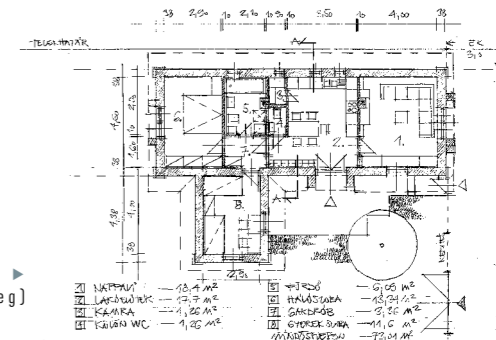
> Ezek a családok már túl vannak az adósságok leküzdésén? Az újbóli adósságcsapda elkerüléséhez is tudnak segítséget nyújtani?

Néhány kiemelkedő példát leszámítva a családok a mai napig terheket cipelnek, átlagosan három helyre kell még törleszteniük. Előfordul, hogy egy család bevétele együttesen sem elegendő a megélhetés és az egyéb terhek fizetésére. A munkánk része, hogy a fent említett álláskereső mellett segítsünk a költségek rangsorolásában, a tartozások ütemezésében, alakításában, a lehetséges támogatások igénybevételeiben. A házakban fával fűtött vízteres kazán van, az áram- és vízellátás előre feltöltős kártyás rendszerrel működik. Ez már magában segít elkerülni a tartozások felhalmozását. Az igen költséghatékony, fával történő fűtésnél kezdetben nehézséget okozott a fa megfelelően ütemezett beszerzése, tárolása, de mára ez is megoldódott.

> A telkek ezer négyzetméteresek, a legnagyobb ház alapterülete hetven négyzetméter, a hozzá tartozó ezer négyzetméteres telek alkalmas egy kisebb család gyümölcses, zöldséggel történő ellátására. Egyelőre feltűnően sok a megműveletlen porta. Tanítható a vidéki élet egy tízemeletes panelből ideérkezőknek?

A kertek műveléséhez, szépítéséhez még nem telt el elég idő. Egyelőre mindenki a háza „belakásával”, az otthonteremtéssel van elfoglalva. Az ezer négyzetméter meglátásom szerint nem elegendő az önfenntartó gazdálkodáshoz, van, akinek túl nagy, van, akinek kevés. Arra is akad példa, hogy valaki a szomszédjának adja bérbe művelésre a számára egyelőre felesleges területet. Tény, hogy egy városi embernek nincs meg az ehhez szükséges tudása. A gyümölcs- és zöldségtermesztés fortélyainak megtanítására számos szervezett lehetőség adódott volna, de megfelelő finanszírozás hiányában ez nem valósult meg. A mi telkünkön kialakítottunk egy mintakertet, az arra fogékony családok az alapokat itt is elsajátíthatják.

Kampis Miklós házterve (nem valósult meg)

> Szembeötlő a magas építészeti minőség, a közterületek kiépítettsége. A gondozott víz-elvezető árkok, a fásított utcák, a parkosított játszótér a nagyobb városokban megszokott színvonalat is túlszárnyalja. Van ennek valamilyen pozitív hatása az itt élőkre?

Azt gondolom, hogy mindennek hosszú távon lesz meg a hozadéka. Ahhoz, hogy a közösség együttesen értékelni tudja ezeket az adottságokat, még idő kell. Egyelőre feladatnak számít az igényesen kiépített közterületek megóvása is.

> Kevesen tudják, hogy a méltányos bérleti díj mellett ezeknek a házaknak a bérlete határozatlan időre szól, és örökölhető. Mennyire érzik sajátjuknak a házakat a sikeresen pályázó családok?

Sokan még el sem hiszik, hogy itt lehetnek. A lakók többségét még lefoglalják a költözéssel és a kapcsolatok kiépítésével járó ügyes-bajos dolgok. Ahogyan azt korábban is mondtam, attól, hogy valaki itt lakik, még nem mintapolgár. A társadalom egészében megjelenő problémák kicsiben itt is jelen vannak, igaz, sokszor koncentráltabban. A házakra ez év végéig érvényes a garancia, a felmerülő javításokat egyedül az Eszközkezelőn keresztül lehet megoldani. Talán ez is hozzájárul ahhoz, hogy az itt élők még nem érzik igazán a sajátjuknak az otthonaikat. Az a tény azonban, hogy határozatlan időre szól a bérlet, és a gyermekek által örökölhető, hozzájárul ahhoz, hogy az új otthon biztos hát-

térként jelenjen meg valamennyi család életében. Itt nem kell sem a banktól, sem a főbérletől tartani, az alacsony bérleti díj és a fenntartási költségek kézben tarthatóak. Ez egy olyan biztos bázis, amelyre hosszú távon lehet számítani.

> Van olyan, aki a beköltözés után feladta, és elhagyta a telepet?

Nincs. A legelső beköltözők gyökeret eresztettek, és hosszú távon gondolkodnak. Gyermekeik ide jártak általános és középiskolába, és itt képzelik el a jövőjüket.

> Az elmúlt egy esztendő milyen tanulságokkal szolgált az Önök számára?

Az előkészítésnél a döntéshozó számára úgy tűnt, hogy a fiatal, egygyermekes pályakezdő házaspárok a legérzékenyebbek a hitelválságban. A pályázatok során azonban megbizonyosodott, hogy ebben a rétegben még leküzdhetők a problémák, így nem ők jelentkeztek jellemzően, hanem a középkorú, sokgyermekes családok. A telepen 50, 60 és 70 négyzetméteres házak épültek, azonban ez utóbbiakra lett volna a legnagyobb igény, hiszen átlagosan 3,5 gyermek jut egy családra. Ezért úgy gondolom, hogy már a döntés előkészítésében fontos lett volna szolgálatunk részvétele. Az elmúlt egy év megmutatta, mi az, amire valóban szükség van abból, amit előre elterveztünk: számítógépes képzésre nincs szükség, ugyanakkor a mentálhigiénés segítség jelentőségét alulértékeljük. A tapasztalatokat a szakembereknek abból a szempontból is elemezniük kell, hogy helyesebben koncentráltan letelepíteni olyan polgárokat, akik adott esetben a szociális ellátást nagymértékben megterhelik. A közösségépítés eredményei csak hosszú távon érezhetők igazán. Egyéni szinteken nagyon jó eredményeket értünk el, a közösség szintjén azonban még az ismerkedés, a csiszolódás fázisánál tartunk. Egy átlagos magyar kistelepülés problémáival szembesülünk itt is.

> Milyen terveik vannak a jövőre nézve?

Meglátásunk szerint a Máltai Szeretetszolgálat által működtetett *Jelenlét* programot Ócsán egy öt éves intervallumban kellene kezelni, erre keresünk jelenleg megoldást. Ez év december végéig szól a szerződésünk, vezetőink minden erejükkel azon dolgoznak, hogy a döntéshozókat meggyőzzék a hosszabbítás szükségességéről.

Vezető tervező /Leading architect: Dr. Bachman Zoltán
 Építésztervezők /Architects: Vörös Erika, Zilahi Péter, Bódiné Kersner Katalin
 Tervezés éve/Date: 2012–2013
 Megvalósulás éve/Completion: 2013

VÁLYOGVETŐ MINTAPROGRAM

GILVÁNFA

Vörös Erika
 Fotó: Vörös Erika

Adobe Brick Making
 Pilot Program
 in Gilvánfa
 Social Housing
 in Gilvánfa

Gilvánfa is an extremely poor community, with a Gypsy majority. Within the framework of the pilot program launched by the Interior Ministry in 2012, pressed adobe bricks were used for building 8 homes fitted with all modern conveniences. Designed by the Breuer Marcell Doctoral School of the University of Pécs, the houses were built by local labor employed in the workfare scheme, with the help of professional architects.

Gilvánfa az ormánsági aprófalvas települések egyike. Területi elhelyezkedéséből kifolyólag egykor az egyetlen megélhetési forrás ezen a vidéken a mezőgazdaság és az állattenyésztés volt. Ezek az ágazatok azonban az egész területen végbemenő természeti, társadalmi és etnikai változások hatására mára szinte megszűntek. A hivatalos adatok szerint jelenleg az ország két legszegényebb települése, Alsószentmárton és Piskó szintén ebbe a dél-baranyai térségbe tartozik. Gilvánfa lakói ma főként beás cigány származású, jórészt segélyből élő emberek. A Belügyminisztérium által meghirdetett közfoglalkoztatási mintaprogram keretében a településen 2013-ban nyolc új lakóház épült fel.

A gilvánfai szociális lakótelep tervezésével 2012-ben bízta meg a Belügyminisztérium a Breuer Marcell Doktori Iskolát mint a Dél-Dunántúl régió kiemelkedő szellemi és műszaki központját. Olyan műhely ez, ahol a graduális és posztgraduális képzésen részt vevő hallgatók mély érzékenységgel és még nagyobb elhivatottsággal állnak neki a kevesebb hírnevet magában hordozó, szociálisan érzékeny építészeti gyakorlatának, kutatásának. Egy ilyen intézmény tökéletes táptalaja az épített és természeti környezetet óvó, a társadalmi leszakadást, a szegregálódást csökkentő, a társadalom minden rétegére odafigyelő építészeti kialakításának, kutatásának. Valószínűleg ezeket az előnyöket, eredményeket meglátva esett a Belügyminisztérium választása a pécsi Doktori Iskolára. Utólag azonban kijelenthető, hogy a megbízót megkötő bürokratikus elemek nehezen hagyták kibontakozni a hallgatók intuitív és ötletes terveinek érvényre jutását.

A Doktori Iskola vezetőjével, valamint a belügyminisztériumi megbízottakkal tett közös helyszíni szemle után hamar nyilvánvalóvá vált, hogy miért éppen itt, és miért most kell segíteni, „fejleszteni”. Az Ormánságban sok település küzd hasonló problémákkal, mint Gilvánfa, de talán ilyen intenzitással sehol sincs jelen egyszerre a szegénység, a mélyszegénység, a munkanélküliség, az élethetetlen lakókörnyezet és a leszakadás. A falu főként – a roma megnevezést elutasító – beás cigányok lakta település, amely fontos elem lehet a későbbi konklúziók levonásánál. A település egy része vízben állt a nemrégien lezajlott áradásoknak köszönhetően, így az amúgy sem túl jó épületállomány bizonyos hányada szinte lakhatatlanná vált. A lakóépületek fejlesztési területének a Gilvánfa részét képező, önkormányzati tulajdonban lévő Varga-telepet jelölték ki. Ez a Csányoszlót Magyarmecskével összekötő útról leágazó kis földűt két oldalán beépített területet jelenti. A terület kiválasztásánál az elsődleges szempontokat nem az urbanisztikai, építészeti integrációs aspektusok adták, hanem az önkormányzati tulajdon. Bár kérdés, hogy egy szinte teljes egészében beás cigányok lakta településen milyen integrációról is beszélhetünk. Ottjártunkkor jól látszott, hogy az árvíz sújtotta területen álló házak jó része menthetetlen. Hamar kiderült, hogy az első ütemben megvalósítani kívánt

nyolc ház nem fedi le a valós igényeket, szükségleteket. Felmerült a kérdés: kik fogják megkapni a házakat? Hogyan döntenek majd el ezt, minek alapján? Gilvánfán a házak nagy része komfort nélküli, sok köztük düledező, és harc folyik a közutak használatáért. Mit eredményez egy falu közösségében egy ilyen mértékű beavatkozás? Az biztos, hogy szükség van rá, de hogy erre a legjobb módszer az új házak telep-szerű felépítése lenne, azt majd a jövő dönti el.

A Belügyminisztérium első körben előírányzott lakásmérete a 80 m²-es nagyság volt. Ha figyelembe vesszük a falura jellemző minimum két, de inkább három vagy annál több gyereket nevelő családmódellet, akkor ez nem tűnik nagy-nak. Tervezőként rá kellett világítanunk arra a tényre – amelyet nekünk magunknak is el kellett fogadnunk, átértelmezve a szituációt –, hogy szegény embereknek tervezünk. A majdani lakók nagy része segélyből, alkalmi munkából él, és több gyermeket nevel. Az előírányzott méret a családok létszámát tekintve nem nagy, a várható fenntartási költségek szempontjából azonban meghaladja a lakók teherbíró képességét. A mélyszegénységben élők meglehetősen nehezen képesek a rezsiköltségeket megter-melni vagy valamilyen módon előállítani, így mindenképpen egy, az alapterület tekintetében minimalizált programot kellett megalkotni. Az optimalizálási folyamat eredményeként feleződött a házak mérete. Ez rendkívül megnehezítette a feladatot. Ráadásul rugalmatlan építészeti előírások gyakran akadályokat állítanak az újító építészeti gondolatoknak. Sajnos ez történt Gilvánfa esetében is.

Tervezési szempontok

Téralkotás: jó térkihasználás, variabilitás, több-funkciós terek, tipizálás / egyediség.
 Költségek: olcsó, de jó minőségű építőanyagok, helyben készülő alapanyagok, közmunkaprogram.
 Fenntarthatóság: természetközeli anyagok, jó energetikai paraméterek, alacsony rezsiköltség.
 Kivitelezés: közmunka- és vályogvető program szerint, egyszerű anyagok, minél több kézi erőt igénylő munkafolyamatok, építőipari mesterségek tanítása az építkezés során.

Az ötlettervek nyújtotta variabilitás, jó térki-használat sajnos az engedélyezési terveken gya-korta már nyomokban sem látható. Egy épület-

engedélyezés során bürokratikus akadályokba ütközik az, aki egy adott helyzetre válaszol egy kicsit mást, egy kicsit máshogyan szeretne tervezni. A gilvánfai helyzet megkövetelte volna, hogy előnyben részesítsük azokat a megoldásokat, amelyek – bár lehet, hogy az engedélyezés bürokratikus rendszerébe nem illeszkednek tökéletesen, de mégis – jó, fenntartható, élhető választ adnak egy nehéz szituációra. Hiszen itt 42 m²-en kellett minimum öt embert elhelyezni, szem előtt tartva, hogy sajátos társadalmi, más kulturális hagyományokkal rendelkező népcsoportnak tervezünk. A Doktori Iskola eddigi kutatási eredményei segítettek, hogy a konvenciókat hátrahagyva fogjunk a feladat megoldásához. Egyterű, megfelelő variabilitást biztosító alaprajzokat alkottunk, középpontjában a családi élet központjával, a konyhával. A megrendelő azonban a többségi társadalom által is elfogadott, konvencionális lakástípust várt el, amely szobából, konyhából, előszobából, fürdőszobából, külön WC-ből, valamint kamrából áll.

A jogszabályok szigorúak a minimális méreteket illetően is. Minden családi házban, lakásban kell egy minimum 16 m²-es lakószobának lennie, ami nem tartalmazhatja a főző- és étkezőhelyiséget is. Hamar kiderült, hogy ha a szabályokat követve kialakítunk egy 16 m²-es hálót, akkor egy konyha-étkező elhelyezése után fél szobának már nem jut hely. A Belügyminisztériumtól kapott helyiséglistában is csak külön WC és kamra került kiírásra egy jól használható fél szoba helyett. Az ötletes tanulmányterveket gyorsan felváltotta a hatályos építési törvényeknek és szabályoknak teljes mértékben megfelelő, egy hálószobás ház. A végeredményről a lakók tudnak érdemben nyilatkozni, ők használják, és tudják, mire lett volna jobban szükségük. A tervezett kis ház azonban még így is alkalmas lett volna – alaprajzi változtatás nélkül – egy fél szoba elhelyezésére. A padlástér lakószobává alakításáról folyó egyeztetés a tervezés és építkezés során sajnos sikertelen volt. Pedig nem került volna sokkal többre, csak a most a földemen elhelyezett szigetelést kellett volna a szarufák között vinni. Kis befektetéssel nyertünk volna egy szobát, nem kellene az akár öt- vagy többtagú családnak egy szobában aludnia. Bár a terek variabilitását nem tudtuk végigvinni az engedélyezési terven, sok más ötlet azonban megmaradt. Ilyen például a tipizálás, ami a

kivitelezés szakaszában jelent könnyebbé, mind az építkezés során, mind a közmunkaprogram keretében foglalkoztatottak képzésének folyamatában. A tipizálást megtartva a házak egyediségét hangsúlyozta volna, ha a bérlők maguk választhatták volna meg a belső falfelületek színezését. Ennek távlati jelentősége is lett volna, hiszen ha sajátjuknak érzik, talán jobban vigyáznak majd rájuk. Az építkezés és a bérlők kiválasztása közötti időrés azonban nem tette lehetővé ennek megvalósítását. Miután tudatosult bennünk ötletünk életszerűtlensége, egy másik, jelentős költségemelkedéssel nem járó módon igyekeztünk a házak egyediségét biztosítani: a nyílászárók színeivel játszottunk. A tervezés során fontos szempont volt a házak minél olcsóbb fenntartása is. A nehéz anyagi helyzetben élők, a megélhetést előtérbe helyezve, gyakran a közüzemi számlák befizetésén spórolnak. A tervezett nyolc házba csak a vizet és a villanyt vezették be. A tervezés és kivitelezés során ún. kártyás villanyórák beszerelését javasoltuk, hogy

A tervezés során nagy figyelmet fordítottunk az alkalmazott építőanyagokra, szerkezetekre, technológiákra. Fontosnak tartottuk, hogy olyan olcsó, fenntartható anyagokat alkalmazzunk, amelyek a cigány hagyományokhoz köthetők. Ezeknek az általunk állított kritériumoknak a vályog és a fa teljes mértékben megfelelt. Ez egybecsengett a belügyminisztériumi elvárásokkal, azaz, hogy olyan vályogházakat építsünk, amelyek a közmunkaprogram keretében valósulnak meg. Az először vándorló, sátorban élő cigányság a letelepedést követően elsajátította a vályogvetés mesterességét, ami egyben megélhetésük biztosítója lett. A Belügyminisztérium felajánlott egy büntetőintézetben gyártott vályogpréslő gépet, amelyet a falu nemcsak az építkezés idejére kapott meg, hanem tulajdonosává is vált. A tervezés során szerettük volna, ha a nyílászárók beszerzése is ilyen intézményből történik, de végül más cégtől szerezték be azokat. A vályog alkalmazásával kapcsolatos elképzelésünk viszont annál inkább helytállóan

több ember végezhesen értékteremtő munkát. Az építkezésen dolgozók megtanulták a vályogpréslési technikáját, elsajátították, hogyan és meddig kell szárítani a vályogtéglákat, hogy azok beépíthetők legyenek. A téglák folyamatosan készültek az építkezés alatt. A nem egyidejűleg készülő házak folyamatos munkát biztosítottak hűs közmunkásnak és a mesterembereknek. A kőművesek mellett a közmunkások megtanulták, hogyan rakják kötésben a vályogtéglákat, és a falazás mesterfogásait is elsajátították. A falak felhúzása után ácsok segítségével és irányításával tetőszerkezet és fafödém került a házakra, ahol a faszkelet kisebb megmunkálási, valamint felépítési feladatai szintén a közfoglalkoztatottakra vártak. Az építkezésen részt vevő falubeliek sok olyan tapasztalatot szereztek, melyet talán később kamatoztathatnak az építőiparban. A hűs foglalkoztatott mellett a maga módján a falu valamennyi lakója segített az építkezésben. Az asszonyok és gyerekek jelenléte, a sokszor felcsendülő muzsika különleges, tradicionális miliót teremtett az építkezés fél éve alatt. Ezek az emberek megtapasztalták az alkotás örömét, miközben tudást is szereztek. Fontos megjegyezni azonban, hogy a ma érvényben lévő szabályozások szinte ellehetetlenítik a kalákában dolgozás lehetőségét. A nyolc ház 2013. december 12-én készült el. A projektre 71 millió forint állt rendelkezésre, beleértve a munkabéreket, az anyagköltséget és a tervezési díjat is.

Miután a megépített házakat kilenc hónapja bérelték lakóik, egy kérdőív segítségével mértük fel a projekt sikerességét. A bérlőket személyesen kerestük fel. A lakók nagyon kedvesen beinvitáltak bennünket, és készséggel válaszoltak minden kérdésünkre. Kiderült, hogy átlagban négy-öt különböző nemű és életkorú családtag lakik egy házban. Az épületek bérelti jogát minden lakó tíz évre kapta meg. A szerszolgáltatásoknak köszönhetően valamennyi házba jutott használt bútor: székek, asztalka, konyhabútor és ágyak is. Az egységesen kiszabott 3150 forintot mindenki rendszeresen fizeti. A házakkal nagyon elégedettek. Örülnek, hogy megkaphatták, mert nagy szükségük volt rá. Ekkora, vagy még ennél kisebb házból érkeztek, ahol sokszor több mint három generáció lakott együtt. Ehhez képest az, hogy most egy szobában kell lakniuk, egész komfortos.

a lakók ne tudjanak a szolgáltatónál adósságot felhalmozni. A kivitelezés során ez a kártyás rendszer elmaradt, helyette a szokványos mérőórákat szerelték be. A gáz bevezetését elkerülve minden házban villanykázán biztosítja a meleg vizet, a főzést és a fűtést pedig fatüzelésű sparhelttel oldottuk meg.

bizonyult. A vályogpréslő gép segítségével nemcsak az építkezésnél, hanem az építőanyag előállításánál is több közfoglalkoztatottat lehetett alkalmazni. Mivel a faluban az egyetlen munkáltató az önkormányzat, fontos szempont volt, hogy minél több embert tudjanak közmunkásként foglalkoztatni az építkezésen, minél

A kérdőívben rákérdeztünk arra is, hogy mit változtatnának a házakon. A válasz egyhangú volt: egy kisszoba jó lenne még, hogy a gyerekek külön lehessenek. Ennek a helyét akár a padlástérben is el tudnák képzelni. A sparhelttel történő fűtés és főzés megosztotta a bérlőket. Volt, ahol gázipalackos tüzhelyet használtak inkább, és a téli időszakban a sparhelt mellett a szobában még egy vaskályhát is használtak. Mások elégedettek voltak a sparhelttel mind a főzés, mind pedig a fűtés szempontjából. Akik megtehették, előző otthonukból gáztűzhelyet hoztak, s inkább azt használták, a többieknek tökéletesen megfelelt az általunk javasolt alternatíva is.

Kíváncsiak voltunk arra, hogy a ház mögötti kis területet nem akarnák-e megművelni, konyhakertet kialakítani, állatot tartani, hiszen hely van hozzá bőven. Erre a kérdésünkre sokféle válasz hangzott el. Sokan szeretnék majd a jövőben konyhakertet csinálni és csirkéket nevelni, azonban félnek a lopástól. Olyan választ is kaptunk, hogy azért nem használják a kertet, mert sok a patkány, így a kisgyerekeket sem merik kint hagyni. Volt, aki azt nyilatkozta, hogy tilos a kertet bevetni. Még idő kell, hogy valóban a sajátjuknak érezzék. A házakat egy pontozá-

sos rendszer alapján ítélték oda a bérlőknek. A pontozásba sok minden beleszámított, például, hogy van-e állásuk, dolgoztak-e az építkezésen. A döntésbe bevonták a védőnői szolgálatot, a családsegítőt, a háziorvost és a köztisztviselőt. Ottjártunkkor nem tudtuk bejutni néhány házba. A szomszédok elmondása szerint többen, bár a házat megkapták, nem laknak itt. Inkább maradtak a családjuknál, vagy csak aludni jönnek át, vagy más esetben csak a virágot megöntözni. Megdöbbenő volt hallani, hogy a nyolc házból néhányat nem, vagy alig használnak, pedig sok lenne még a rászoruló. Arra a kérdésünkre, hogy az építkezésen részt vevő emberek később könnyebben találtak-e munkát esetleg az építőiparban, szintén kissé lehangoló volt a válasz: egyelőre nem igazán. Legtöbbjük azonban a most induló 2. ütem építkezéseire, amelyek során hat házat építenek, szintén közfoglalkoztatottként dolgozik.

A kérdőívekből lesűrhető, hogy akik éltek a lehetőséggel, és beköltöztek a házakba, nagyon elégedettek, és örülnek a lehetőségnek. Elmondásuk szerint másképp nem tudták volna elhagyni egykori zsúfolt otthonaikat. A személyes találkozó alkalmával megállapítottuk, hogy vigyáznak a házakra, és első dolguk volt befesteni

a falakat, személyesebbé téve új otthonukat. Az eltelt kilenc hónap azonban kevés ahhoz, hogy a teljes területet, azaz a kertet is magukénak érezzék, és hosszabb távon kezdjenek el gondolkodni. A kérdőív elemzése után arra is rájöttünk, hogy építésként sok mindenre jól éreztünk rá a tervezés során, de voltak olyan elképzeléseink, amelyek kevésbé álltak meg a helyüket.

A nyolc szociális lakás a közmunkaprogram keretén belül állami támogatással 2013 végére készült el, miközben munkát és képzést kaptak a falu lakosai. Összességében kijelenthető, hogy mérföldkönek tekinthető, amit a közmunkaprogram keretében a gilvánfai lakosok és az építőipari szakemberek végrehajtottak. Megmutattuk, hogy ilyen körülmények között, és ilyen lehetőségek mellett is lehet értéket teremteni.

A kutatás a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése országos program című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Mozgalmasan drámai. Részletgazdag erőjáték-demonstráció ▲

ERESZKEDÉS

Kuli László
Fotó: Kuli László

László Kuli: On Eaves

Mainstream architecture frequently omits the articulation of roof structures, such as overhanging eaves. In extreme cases, exterior wall and roof coverings are homogeneous, eliminating the need for an eave line and, with it, surrendering some protection and proportionality. The houses designed by Imre Makovecz „[...] grow straight out of the Earth and the Sky sends down the roof atop”. Man stands in the intersection of the two. From this perspective, the eave line is a battlefield; a line of demarcation. However, formal experiments are not alien to the language of organic architecture, such well constructed truncated eaves which understand and respect the material and spiritual laws of such encounters. When elaborated and justified, these innovative twists may enrich the bag of tricks of the architect, but trends taken over without any reflection will only work to shrink back our spiritual development..

Az ünnepeket, díjakkal és publicisztikákkal körbeudvarolt épületekben van valami zavaróan egyöntetű, valami láthatatlan, titokban tartott összekacsintás, valami egységes kánon, ami az önálló gondolkodásra még éhes szemlélet nem hagyja nyugodni. Ezek a drága anyagokból formált, izgalomkeltő mérnöki műtárgyak piszkálnak valamit az emberben, ott legbelül. Kísértés ez, csábítás a bűnre, az édes tagadás kimondása, az ember örök és esélytelen próbálkozása a függetlenségre és az elszakadásra? Ha a művészet – és benne az építészet – az emberi tudatállapot, az emberi psziché legmélyén lejátszódó folyamatok hű tükré tud még lenni, akkor érdemes olvasni belőle, mert tartalma képet adhat arról, merre is tartunk.

Hosszú folyamat, amíg érzésekből, köznapi és szakmai nyelven kimondott kritikákból összeáll a kép, és meghatározhatóak valódi irányultságai, okai és céljai egy mára már – az építészsajtónak és a díjosztogatással terelgető szakmai vezetésnek köszönhetően – divattá lett építészeti gesztusnak. Az első ilyen, legszembetűnőbb elem, hogy a mainstream (fősodratú) építészeti irányzatok épületeinél szinte teljesen hiányoznak a tagozatok, a hangsúlyos, árnyékkal kiemelt vízszintes osztások, elsősorban pedig: a kiugró ereszt. A lapos tetős kockák esetében ezt nem is kell külön magyarázni, hiszen a tetőfelépítmény teljes hiánya hozza magával ezt a fordulatot, de a Magyarországon (egyelőre még a józan ész, az évszázados tapasztalat és az építési hagyományok szerint) érvényben lévő legtöbb helyi építési szabályzat előírása szerint kizárólag magas tetővel beépíthető területeken is megjelent az ereszt elkenő építészeti viselkedés. Ez szélsőséges esetekben olyan cinikus épületekben is testet ölthet, ahol a fal és a tető külső borítása is egynemű, mintegy nevetségesen feleslegessé nyilvánítva az eresztvonalat, ami csak az „avított” építési előírások miatt megkerülhetetlen. (Kötelező a magas tető? Tessék, itt van egy! Örüljete!) Mivel az ereszkinyúlás legprofánabb célja a falfelület védelme és árnyé-

Szofisztikáltan cinikus. ▲
drága anyaghasználattal a formák kiüresítéséért

kolása, ezért ezek az ereszhangsúlyt elvető épületek csak tartós, időjárásálló falburkolatokkal tudnak hosszú távon esztétikusak maradni, drámaian fogalmazva: létezni. Vagyis kreáltunk egy problémát, amit az ipar majd megold. Sajnos a laikus megrendelők már eléggé meg lettek dolgozva, és úgy hiszik, minden bajukra gyógyír egy ereszt nélküli ház, ezért a kisebb költségvetésű épületeken is kezdenek megjelenni ezek az elemek vakolt fallal, ami az eredeti ötlet bugyuta másolásává züllik, értelem nélkül átvett elemmé degradálódik. Mindkét eset (az eredeti és az olcsó másolat) ugyanannak a mélyben lejátszódó folyamatnak az eredménye, csak az utóbbinál ez bántóan ostoba is.

Mit jelent nekünk, a praktikus szempontok fölé emelkedve az ereszt, a tagozat, a fal és tető találkozásának árnyékot vető vonala? Miért olyan megnyugtató ezt szemlélni öreg parasztházakon, kastélyok falán, vagy a városban az eklektikus bérházak emeleitei fölött? A történeti építészet ereszei akár egyszerű anyagokból épültek, akár szobrászati elemekkel gazdagon díszített formában lettek megépítve, mindig helyet adtak a díszítésnek, formálásnak. Vajon ezek a megformált tető-fal-találkozások csak lelki rezdülések, és a díszítő úri jókedv megnyilatkozásai lennének? Miért nevezi a szaksajtó (és onnan átvéve már a laikus közönség is) „letisztultnak” a dísztelen, eresztelen dobozokat? A díszítés, a nemesen kimódolt anyagtalálkozás szennyeződés talán, amitől meg kell tisztítani épületeinket?

Makovecz Imre házainak statikai rendszerét – alkotói következetességéből adódóan – homlokzati struktúráját is abból az ideából vezette le, miszerint a falak a „Földből nőnek ki, és azokra tető ereszkedik az Égből”. Föld és Ég találkozásában ott áll maga az Ember. Az Ember, aki létével, életével, alkotásaival a kettőt összekötni hivatott. Az ereszt vonala így e küzdelem síkjaként, demarkációs vonalaként is értelmezhető. Drámai ütközéspont ez, melynek kezelése képet ad az ember transzcendenshez való viszonyáról, küzdelme pillanatnyi helyzetéről is.

A jelenség szimbolikáját elemezve kimondhatjuk, hogy a tetőt teljesen száműző lapos tető „üzene” az, hogy az Ég jóváhagyására és védelmére nem tart igényt, és elég erősnek érzi

Nemesen egyszerű. ▲
olcsó anyagok és praktikum

magát, hogy a transzcendens köteléket tagadja. (Elvágna, de arra ontológiailag nem képes, csak a tagadásig jut el.) A földig eresztett tető (lásd: Csete György szakrális épületei), vagy a tetőszélig emelt, falat eltüntető lábazat (pl. Ekler Dezső korai épületei) viszont egyenesen szomjazza a transzcendens kapcsolatot, felismerve az égi jóváhagyás nélküli, önálló, önerőből történő építés lehetőségét. A vastkos, „földből kinövő” lábazati falak és a fal nélküli, földig ereszkedő tetők szimbolikája ki- és megkerülhetetlennek véli az építőtevékenység transzcendens kapcsolatát. Makovecz lábazat nélküli, meszelt falai felszakítják a földet. A földbe vetett magból sarjadó hófehér életcsíra ereje ez, mely az ég, a fény felé tör. A tetők itt drámai gesztusokkal, szárny- vagy lepelszerűen védik az épületet. Az anyag és forma karakteresen különböző falon és tetőn, de statikai rendszerük egységes és együtt dolgozó: az erők lehető legegyszerűbb földbe vezetése a cél. Tehát a különböző létsíkok ugyan más-más dimenzióban helyezkednek el, és hatásterületük is különbözik, mégis egylényegűek, egy törvény szerint valók egy világot átható tengely vagy parancs értelmében. A Makovecz-házak tetői terheiket a vizuálisan világosan elválasztott falaknak adják át, a síkváltás és erőátadás hangsúlyos, ennek ellenére feszültségmentes és elegáns. Az ereszt nélküli, tetőn és falon homogen külső anyagot használó épület épp ennek az ellenkezője: a feszültséget letagadja, homogenitása hazugság, püderezett álarc. A monolit vasbeton doboz hazug, liberális szerkezet, mely azt sugallja, hogy nincs feszültség, tehát a statikai rendszer elrejtje a valódi erőjátékokat a tekintet elől, így a vasbeton kocka „letisztultsága” maga a tárgyiasult, hazugságokból épített modern világrend, ahol íratlan játékszabályok mondják meg, miről lehet, és miről nem lehet beszélni, és semmi sem az, aminek látszik. (A dolog pikantériája, hogy a modern építészet eredetileg éppen ez ellen lázadt, és az „öszinte szerkezetmegmutatással” kampányolt a történelmi építészeti stílusok ellen.)

Az építészeti produktumok arányrendszerét elemezve pedig elmondhatjuk, hogy egy jól megkonstruált, nemesen egyszerű vagy gazdagon díszített ereszt az arányok helyreállításában is segít. Az ereszt nélküli dobozépületek, melyeken gyakran az ablakok rendszere is elkent (pl. vonalkódszerű résekből áll, vagy a szintek-

Kis kiülésű ereszt. ▲
logikus és tiszta anyaghasználat

től függetlenített függönyfalrendszer borítja be), megbolygatják a szemlélő arányérzetét, elbizonytalanító hatást fejtenek ki. Az ember nem képes a tervet vagy a megépült épületet egyből saját testérzetéhez igazítani, méreteit kalibrálni. A dobozházak látványtervein, makettjein éppen ezért kell elhelyezni néhány lépték-helyreigazító elemet (embereket, fákat), hogy érezhető legyen a doboz mérete. Nagy „előny” viszont, hogy a méretarány megváltoztatásával ugyanaz a dobozforma alkalmas lehet családi ház vagy akár egy sportkomplexum befogadására is. (A funkciót feltüntető hatalmas, lehetőleg álló, homlokzati felirat elengedhetetlen dísz, akár tortán a marcipánkutyá.) A léptékrelativizálás is egyik eszköze az emberi tudat elbizonytalanításának, a magárahagyottságban lódörgő emberi lények állandó szorongásban tartásának. A barokk építészet burjánzó gesztusai díszítettségükkel és figurális díszekkel tudták emelkedetté és drámaivá tenni az építészeti élményt, de a dobozépületeken megjelenő barokkosan eltúlzott, hatalmas vasbeton gesztusok, az értelmetlenné váló többemeletes betontornácok már csak az egyén eljelentéktelenedésének érzetét képesek kiváltani. Az anyaghasználat is ráerősít erre a lépték-összezavarásra, hiszen ezek az épületek felnyitott bútorokra kezdenek hasonlítani, mivel a tartószerkezetet eltakaró külső borítás egyre simább, egyre homogénebb, és a használók liliputi emberekként sétálnak felnyitott asztalok és ládák között.

Magunkra nézve megállapíthatjuk, hogy az ereszt nélkülség vegytiszta formáinak elutasítása mellett azért az organikus építészeti nyelvben is teret kaphatnak azon formapróbálkozások, amelyek értik és tisztelik az anyagtalálkozások anyagi és szellemi törvényszerűségeit, így akár egy jól megkonstruált csonka ereszt is. Ezek az újszerű fordulatok, ha kiérlelték és megokoltak, gazdagítani tudják az építész eszközkészletét. Az így elkészült épületek színesíteni tudják egy adott utcakép történelmi hangulatát is, de az átgondolás nélkül átvett trendelemek saját szellemi világunkat is megcsönkítják.

TANYA CSAK EGY VAN

Reischl Gábor, a vidék építésze

Borbás Péter
fotó:
Borbás Péter

Nothing like
a homestead
Gábor Reischl,
architect of
the countryside

Most of Hungary's 3000 settlements are villages. Architect Gábor Reischl (1948-2008) made a conscious choice to cultivate the architectural heritage of the countryside, contrary to the fashion of the day which categorically preferred urban environments. A common aspect of the homesteads, homes and buildings designed by him is the close relationship with farming and local traditions. All of them were built from environmentally friendly and ecological materials.

Magyarország háromezer településének többsége falu. „Ha meg akarjuk érteni nemzetünket, vidékre kell mennünk. Ha építeni akarjuk a nemzetünket, vidéken kell, hogy kezdjük. Tennivaló pedig akad bőven!” – írta Kemény Bertalan falufejlesztő a nyolcvanas évek elején. Reischl Gábor (1948–2008) építész tudatosan felvállalta a vidék épített környezetének gondozását egy olyan korban, amikor a figyelem minden szempontból a városokra terelődött. Borbás Péter DLA-értekezésének (MOME) részleteivel emlékezünk a legendás építész-tanárra, akinek nevéhez nem melleseleg évtizedes múltra visszatekintő építőtáborok fűződnek, melyeket a közös építés, illetve a közösségben és közösségért végzett munka hívott életre.

Kenderes, Mintafarm ▶

Reischl gondolkodásában és építészetében kitüntetett helyet foglaltak el a tanyák. „A tanya mint világmodell” jelenik meg gondolataiban, írásaiban és munkáiban. Felfogásában a tanya leképezése a teljes világnak, a teljességnek. „Talán a tanyasi lét tükrözi legtisztábban az ember és természet, az ember és a mindenség, és végső soron az ember saját, emberséghez való viszonyát. Ezért a tanyai környezetet világmodellként is definiálják. Akár elfogadjuk ezt a minősítést, akár nem, az tény, hogy a tanyasi beépítési struktúra, az épületek szigorú racionalitásában rejlő szellemiség és maga a megélhetési szükség együttesen szinte »követeli« az alternatív autonóm rendszerek adaptálását, megépítését.”

A tanya a keleti nomád állattartó élet, valamint a nyugati típusú röghöz kötött földművelés metszéspontjában, az Alföldön alakult ki. A gazdasági élet helye fokozatosan a teljes élet helye lett. A Tisza szabályozása utáni időszakban, amikor egyre nagyobb területeket vontak művelés alá, és egyre nagyobb távolságot kellett megtenni a gazdaság, vagyis a föld és az otthon, vagyis a falu között, amikor célszerűbb lett felhagyni a kétlaki vándorléttel, és letelepedni, immár nem a faluban, hanem a tanyaiban, gyökeres fordulat állt be. A gazdálkodás szükséges és minimális épületei, építményei mellett megjelentek az otthonok, amiket immár a család

népesített be. Új igényeket hoztak, amelyeket a gazdálkodó embereknek ki kellett elégíteniük. A nyári szállások helyére két-, majd háromszobás lakóházak épültek, megjelentek a veteményesek, az aprójószágok. Egy helyen valósult meg az élet teljessége, vagy ha úgy tetszik, a teljes élet kerete lett a tanya. A tanyák megtestesítői lettek az autonóm gazdálkodásnak és az autonóm létnek – bár végérvényesen nem szakadtak el a belterületi léttől –, ahol az élet minden szükségessége és lényeges kerete megteremthető, és mint ilyenek egyben lehetőséget adnak a mai Magyarországon egy lehetséges fenntartható, autonóm jövőképpé megvalósítására.

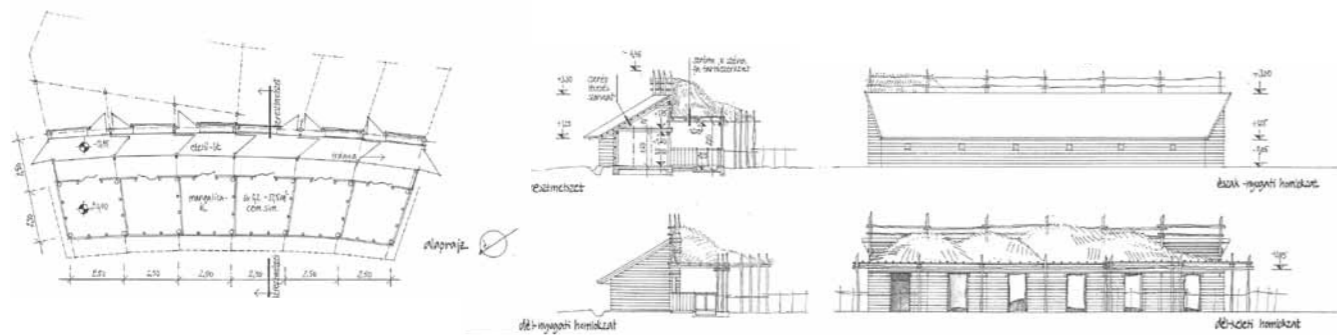
A külterületi tanyák és a belterületi porták közötti vonása, hogy mindkettő – a különböző típusú – gazdálkodás tere, ahol mind a lakó-, mind a gazdasági funkciók megjelennek. A lakó- és gazdasági épületek és építmények egy egységet alkotnak, amit a gazdálkodó ember köt össze munkájával. A nem látható befektetett munka nélkül darabokra hullna az egység, ahogyan a nem látható, csak az épületek által létrejött udvar nélkül is szétesne az egység. A köztes tér, a bennük, közöttük folyó munka által él és működik a gazdaság.

„A példa nekem a saját tanyám” – vallotta Reischl. Sukorói portája – vagy ahogy nevezte, „tanyája” – adta a példát, az ökológikus építés

paraszti mintáját, amiben az építés korának megfelelően az egyes részek a lehető legnagyobb mértékben illeszkednek a környezethez, tájolóshoz, klímához, a gazdasági lehetőségekhez, a kor bevett technológiáihoz és szerkezeteihez. A népi építészet hagyománya, az életrendben zajló változások lassúsága lehetővé tették, hogy fennmaradjon a folytonosság, ezáltal jól működő épületek, porták születtek. Az építés menetének, a használt anyagoknak, az arányoknak, az épületek elhelyezésének megvoltak a maguk törvényszerűségei. Ahogy Reischl „tanyáján” is megvannak ezek a törvényszerűségek.

A lakóépület a napos égtáj felé néz, folytatásában van a második legrangosabb épület, a gazdálkodás alapját képező istálló. Az udvar szemközti oldalán északra néz a nyári konyha, alatta a pince, valamint a kisebb gazdasági épületek: szín, ólak, budi. Az udvaron természetesen vannak fák, növények, kút, kerti csap. A lakóépület széles eresze védi a nyári naptól az ablakokat, ugyanakkor a téli napot beengedi. A nyári konyha, ami régen valóban nyári konyhaként működött, vagyis nyáron itt főztek, azért, hogy ne fűtsék fel a házat, északra néz, így nyáron a nap sem melegíti fel. A természetes anyagokból készült vastag falak nagy hőtároló tömegükkel és páragazdálkodó képességükkel teremtenek kiváló belső klímát. A gazdasági épületek elhelyezése igazodik a helyi hagyományhoz, és a racionális használat elvei szerint épültek. Az épületek anyaghasználata egyszerű és természetes, az épületek karbantartása, a tapaszítás javítása, meszelés, egy-egy elmozdult cserép megigazítása nem állítja költséges, különösebb szakmai tudást igénylő feladat elé használatját.

A beépítés és az épület paraméterei általánosan tekinthetők, gyakorlatilag bárhol az országban található adottságú portát. Hogyan tudja ez a régi és általánosan mondható „tanya” kielégíteni a mai igényeket, miközben működése alapjaiban változott meg? Reischl esetében a porta új funkciója a nyaraló. A gazdaság, az élet kereteinek a megteremtése szellemi munkával történik, tehát funkciójukat veszítették az ólak, a szín, az istálló. Az istálló helyére műhely került, az ólak és a szín helyét egy többfunkciós fedett-nyitott tér vette át, ahol lehet pihenni, játszani, étkezni, akár esőben is. A nyári konyha Reischlnél műteremként hasznosult, északi tájolása ideális a funkcióknak,

▲ Monor, ökotanya

és az év fő használati idejében – nyáron – kellemes a klímája. A porta működése – a konyhából leválasztott vizesblokkot leszámítva – nem változott, ugyanúgy része a természet körforgásának.

Saját „tanyájához” képest egy fokkal nagyobb beavatkozáson dolgozott Reischl a Kiskunságban, ahol egy meglévő tanya bővítését kellett megterveznie. A bővítés során a nyári konyha mellett álló fákat megtartotta, és az új épületrésszel körbeépítette a fákat, valamint az épületek folytatásában egy újabb, fejleszthető gazdasági udvart hozott létre.

Az ökogazdaságot folytató tanyán – ahol a régi lakóépületben tanyamúzeum kapott helyet – az egykori nyári konyha bővítésével hozta létre az új lakóépületet. Az eredetileg kétszintes, tornácos nyári konyha – amely az általános telepítés szerint északra néz – az évek alatt tovább bővült észak felé még egy traktussal. A legújabb bővítés a szoba folytatásaként valósult meg úgy, hogy a déli falsík kb.120 cm-rel kimozdul az eredeti falsíktól. A régi épület folytatásaként egy közlekedőzóna került kialakításra, ami magába foglalja a pincelejáratot, a padlásfeljárót, valamint egy vizesblokkot. Ehhez a közlekedőzónához kapcsolódik dél felé, merőlegesen egy veranda és nyugatra egy lakószoba. Az újonnan kialakított konyha mind a mestergerendás, tágas lakószobából, mind az üvegezett verandáról megközelíthető. A konyhához az eredeti tervek szerint kamra kapcsolódott. Az épület tapasztott, meszelt falakkal, nádtetővel és fa nyílászárókkal illeszkedik a tanya épületeihez.

Az épületegyüttes szervesen együtt él a tulajdonosok változó igényeivel. Az évek alatt az épület közvetlen közelében lévő fákat kivágták, a régi és az új épület közötti udvart beépítették, és még egy helyiséget hoztak létre. A lakószobát összenyitották a konyhával, a kamrát megszüntették, szerepét teljes egészében a konyhaszekrények és a pince vette át. A gazdasági épületek is folyamatosan változnak, a disznóólak bővültek, új szín és szarvasmarhaszállás épült. Ahogy a tanya eredeti telepítése lehetővé tette a változtatást az új igényeknek megfelelően, úgy a bővítés is lehetővé tette az alkalmazkodást az új körülményekhez, igényekhez.

Reischl szintén külterületen álló épülete az a lovastanya, amelyet 1998-ban tervezett Buda-

kalásra. Az épület több rétegben is kötődik környezetéhez és a hagyományhoz. A lejtős telken eredetileg egy tornácos parasztház állt, terepre illesztett istállóval és melléképülettel a lakóház folytatásában. Az eredeti épületeket statikai és nedvesedési problémák miatt elbontották, a helyükre került az új, szintén terepre illesztett, üres padlásteres épületsor.

Az északra lejtő telek déli oldalán fut az út, de az épület és a telek megközelítése keletről, egy kis bekötőútról történik. Az épület alaprajzi kialakításánál Reischl sávosságot alkalmazott, így az északnyugati oldalra került a kamra, fürdőszoba, WC, közlekedő, mintegy pufferzónaként. A délkeleti sarok ad helyet az oktagonális szerkesztésű nappalinak, amely a tulajdonos gyerekkori térképét építi újra. A nappali délkeleti homlokzatát, valamint a belső teret színes üveglablakok díszítik. Az épület közepén található az étkező és a tűzhely. A déli oldalra fedett terasz került, ami megközelíthető a nappaliból és az étkezőből is. A gazdasági épületrészt egy hasíték, egy közlekedőfolyosó – az egyetlen formabontó gesztus – választja el a lakófunkciótól, majd a színt következik, és aztán az istállók. Az északnyugati hátsó udvart és a délkeleti udvart összekötő folyosó és a funkciók sorolása eltávolítja egymástól a lak(hat)ás és az istálló világát. Az épület folytatásában kap helyet a trágyadomb – amihez a budi is kapcsolódik –, így az istállók almozása a lehető legkevesebb energiát igényli. Az épület anyaghasználatára visszafogottság jellemző, vakolt, törtfehér és fehér blokkteglá falak, cserépfedés, helyenként faelemek egyszerű képe ad nyugalmat az épületnek, amely az elmúlt 16 évben gyakorlatilag változatlan formában működik.

Jóval nagyobb léptékű, és más beépítési szituációban van Reischl Gábor 1995-ben Mendére tervezett lóistállója, amely a település szélén található egykori tsz-ben épült fel. Az istálló a telken lévő épületállománytól tekintélyes távolságot tart, meghatározza az érkezők első benyomását.

Az épület tört alaprajza oldja a nagy tömeget, hangulatos teresedést adva a bejáratnak. Az épület jobb oldali szárnyában vannak a boxok, a bal oldali szárny fedett, nyitott csikóistállóként funkcionál, az északkeleti oldal felé nagyméretű megnyitással. Az épület hátsó oldalán, az épület pozitív törésénél csatlakozik a lovászaklás

magas tetős, meszelt, csonka tornácos tömege. A tetősík gerincszellőzővel tagolt, így a padlástéren tárolt szalma számára biztosított az állandó szellőzés, valamint a gerincszellőző nyári időszakban természetes kürtőhatást fejt ki, így biztosítja a meleg levegő kiáramlását a padlástérből. A parasztházak istállófödémének mintájára több helyen kialakított padlásledobó-nyílásokon keresztül lehet ledobni a szalmát a lovaknak.

Az előzőekben bemutatott négy Reischl-épület meglévő tanyákhoz kapcsolódott – régi tanya hasznosítása, bővítése, illetve újrateremtése, egykori majorból lett tsz kiegészítése –, míg a következő monori ökotanya teljesen új tervezés, amiben megmutatkozik a tervező teremtőereje. A tanya gazdája hagyományos magyar fajták tenyésztésével foglalkozik: baromfik, mangalica, szürkemarha, juhok és lovak találhatók a tanyán.

A tanya bekötőútja néhány méteres dombon keresztül vezet, erre a „dombra” telepítették a szőlőt, amit földbe süllyesztett, nádfedeleces pince egészíti ki. A szőlő és a pince látványa fogadja az érkezőt. A beérkező úttal szemben a baromfió felnyereggetős, cseréppel fedett nyugodt tömege áll, ettől jobbra a lakóépület szintén felnyereggetős homlokzata figyel, előtte fehérre meszelt szárnyék kapaszkodik fel a 20-22 méter magas fákra. Az épületeket két oldalról szervizutak kerülnek meg, a bal oldalán, a baromfiudvar mellett elhaladva rövid úton a szürkemarhákhoz lehet jutni, a jobb oldali úton haladva, a lakóépületet hátulról kerülve újabb gazdasági udvarra érkezünk, ahol a gépszín, a gabonatarló, fém szerkezetű takarmányos silók, a mangalicaól hátsó homlokzata és távolabb, a nyílt táj peremén az istálló található.

A Reischl által tervezett épületekre jellemző az olcsó, gazdaságos és környezetbarát anyaghasználat. Ennél a tanyánál az ólak és a szárnyék akácszerkezetű, az épület és a baromfió egy része vályogból épült. A lakóépület falazott szerkezetű, fehérre meszelt, felnyereggetős hód-farkú cseréppel fedett épület. A felnyereggetős a tiszta- és baromfiudvar felé billen, ami egyébként az itt uralkodó délkeleti szélirány is. Ezen az oldalon tornác képez átmeneti teret a lakóterek és az udvar között, egyúttal árnyékolja a nyári nap elől a helyiségeket. A tornác termé-

zetes könnyedséggel fut végig a homlokzat előtt, éppen csak a bejáratnál mélyül annyira, hogy egy asztal és néhány szék mellett kényelmesen meg lehessen pihenni a nap végén. A lakóépület homlokzatkialakítása leköveti a belső funkciókat, a nyílások ott nagyok, ahol erre szükség van, ott kicsik, ahol a mögöttes funkció ezt indokolja. Mindemellett finom gesztusokkal könnyedséget vitt Reischl a homlokzatokba. Például a hátsó északi homlokzat síkját megtörte, amit a lakókonyha méretének megnövelése okoz, így a két szint magas felnyereggetős tömegen egy függőleges törés jelent meg, aminek nekiütközik a padlástér megközelítését lehetővé tevő egykarú falépcső. A könnyed lépcső folytatásában megjelenő „gyilkjáró” egyúttal a hátsó ajtó előtetőjeként is működik. A harmonikus ritmusban elhelyezett padlástéri bevilágító ablakok természetes könnyedséggel adnak ritmust a fenti oromfalnak. A lakóház szerves egységben van nem pusztán önmagával, de társaival, az ólakkal, gazdasági építményekkel is. Az első ütemben megépült mangalicaól, baromfió, szárnyék és lakóépület Reischl tervei

alapján és telepítési koncepciója alapján valósult meg. Tizenegy évvel később a gépszín, gabonatarló, nyári mangalicaszállás, lóistálló és szürkemarhaszállás, valamint juhszállás már nem az ő tervei szerint készült. Az utóbbi épületek egy része felhasználta Reischl eredeti terveinek egyes részleteit, de alapvetően más szemlélettel készültek, anyaghasználatukban is jelentős változás van. A természetes, környezetbarát építőanyagok helyett előtérbe kerültek a tartósabb – zsalukő lábazat, betoncserep, hullámlémez falburkolat – építőanyagok. Az építetők különböző okok miatt a tanya továbbépítésének új irányába indult. Hogy gazdaságossági, a karbantartással összefüggő vagy az új tervező tervezési metódusából fakadó okok mozdították-e el, az rejtély, mindenesetre az eredeti épületek meszelt falai, szépen öregedő akácfa szerkezetei, a kopott cserepek használatuk ellenére olyan időtlenséget sugároznak, mintha az adott „helyen” mindig is tanya állt volna.

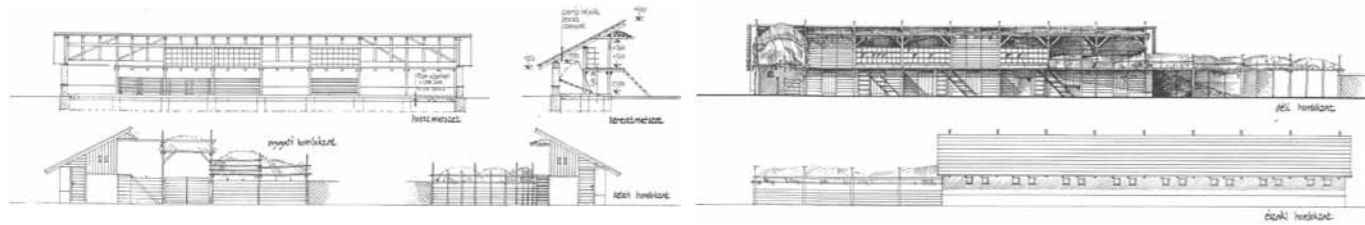
Reischl egy korábbi példaértékű hazai munkája a kenderesi gazda- és gazdaasszonyképző iskola

oktatófarmja. Jelentősége, hogy olyan oktatási épület, amely példát mutat ökológikus, egyben hagyománytisztelő működésével (!) és építészeti kialakításával. Mint mintafarm olyan jelentőségű, hogy csak remélni tudom, hogy nemcsak a szakma, de gazdálkodók és a mezőgazdaság fejlesztésében gondolkodók is – újra – felismerik jelentőségét.

Reischl Gábor éveken keresztül dolgozott Kenderesen, ahol 1992-ben az iskola mintafarmját valósította meg. Elsőként a bemutató állattartó épület készült el, ahol oktatóhelyiséget és labort használó diákok és tanárok mellett baromfi, nyúl, sertés, tehén, ló és juh számára kellett életteret alkotnia. A kiszolgáló gazdasági udvarra szerkesztett, U alakú épület földszintes, magas tetős kialakítású. A központi helyen található a laboratórium és az oktatóhelyiség, a két szárnyban kaptak helyet az állatok és a hozzájuk tartozó tároló- és kiszolgálóhelyiségek. A szimmetrikus szerkesztést a falazott és favázás falak játéka, valamint a tetőidomok szerkesztése töri meg.

Az alaprajzok és a metszetek szerkesztésében számos passzív energiahasznosító megoldás fedezhető fel. Az épületszárnyak egymástól való távolsága, tehát az udvar mérete úgy lett meghatározva, hogy a téli – december 21-én kb. 20°-os – napjárás mellett is besüssön a nap az épületbe. Az ereszek túlnyúlása a déli oldalon a nyári – június 21-én kb. 66°-os – napjárás mellett árnyékot vet az „ablakokra”, az északi oldalon pedig fedett, nyitott tárolóteret alakít ki az eresz alatt. Ide kerülnek a télen alomként használt szalmabálák, kvázi hőszigeteléseként.

A padlástér a régi parasztházak mintájára tárolásra is szolgál, a tölpre elrakott szalma egyben hőszigeteli is a földet, nyáron pedig átszellőztethető, ezáltal kevésbé melegszik át az egyébként könnyű, kis hőtehetetlenségű fáfödém. Szintén pufferzónaként működik a disznóólak előtt végigfutó folyosó, ugyanis az épület nagy részén nem szokványos nyílászárók vannak. Az „ablakok” fóliából készültek, ezeket nyáron teljes egészében fel lehet hajtani, így biztosítható az intenzív szellőzés, télen pedig, amikor a fóliakereteket lehajjták, napcsapdaként működik az ablaksor mögötti folyosó, kvázi tornác. Az épület teljes egészében gravitációs szellőzéssel

▲ Monor, ökotanya

működik, így nem szükséges ventilátor használata, elektromos energia fogyasztása a megfelelő légállapot eléréséhez. A kémény- vagy kürtőhatást a gerincen egy irányba túlnyújtott tető biztosítja, ennek a működésbeli sajátosságának a következménye a tető formája.

Az épületeket nagyon alacsony költségvetésből kellett kihozni, ennek számos anyagválasztási hozadéka volt. A területen rendelkezésre álló akácfaakat hántolás után szerfa szerkezetként a diákok építették. Az akác így nagyon olcsó, egyben tartós megoldásként kínálkozott az istálló és a disznóól kialakítására. A már említett fóliakeretek pedig nemcsak gazdaságos megoldást nyújtanak a nyílások lezárására, de egyben az üvegnél kevésbé balesetveszélyesek, ami fontos szempont az állatok miatt.

▼ Mende, Lovastanya

Az oktatófarm épületét további épületek egészítik ki. Az épülethez szervesen kapcsolódik két kifutó, a hozzájuk tartozó juhoddállal és növényedzárvasmarha-szállással. Délre egy nagyméretű, többfunkciós tároló- és szárítóépület készült, amelynek karakterét meghatározza a gerinc teljes hosszán végigfutó gerincszellőző. Ennek faszerkezete a belső térben egyúttal közlekedőként funkcionál. A nádtetővel fedett széles ereszes épület teljes egészében átszellőztethető mind kereszt-, mind hosszirányban, mind vertikálisan. A keresztirányú szellőzést a homlokzati fal 50%-ában megnyitható deszkaszellőzők biztosítják, a hosszirányú szellőzésről a kis- és nagykapuk gondoskodnak. Egy alapvetően terménytárolásra szolgáló helyiségben különösen fontos a száraz légállapot biztosítása, amelyet itt teljes egészében energia nélkül, gravitációs elven oldott meg a tervező.

A tárolóépület mellett 2003-ban egy istállóval egészült ki az együttes. Az istállóépület nyugodt tömegformájával és anyaghasználatával simul a gazdasági épületek közé. Padlása szénatárolóként funkcionál, a keresztzellőzést áttört téglafal biztosítja. A bútüfalak egyértelmű rokonságban állnak az oktatófarm épület nyugatra néző hajlított homlokzatával. Annál a hajlítás egy tornác helyét jelöli ki, ennél a hajlítás gesztusa által egy fedett erkély, szénabedobó-nyílás alakul ki, amely egyben a bejárati ajtó elötetőjeként is funkcionál. Az oromzati ablakok íves kialakítása szintén egy továbbvitt, jelen esetben formális jegy az oktatófarm épületéről.

A mintafarmhoz kapcsolódik a település szélén egy gyümölcsös, amelyhez többfunkciós tároló, feldolgozóépületek tartoznak. A telken álló mindkét épület a telekhatár utcai síkján áll, egymással enyhe szöveget zárnak be, ezáltal a belső udvar kinyílik a gyümölcsös felé, helyet adva a gépeknek, teherautóknak.

Az épületek illeszkednek a falusias beépítéshez, az épület kerítéssel egybefalazott fehérre meszelt falai egy vonalban futnak. A bal oldali, nagy tömegű épület nagy, nyugodt, cserépfedéses, faoromzatos félnyeregűtetővel ül a kerítésre, akárcsak a vele szemben álló kistestvére. Egy parasztház és egy pajta kétsoros beépítésének mai megfogalmazásával állunk szemben. Közvetlenül a kisebb épület mellett fa gyalogos- és nagykapu nyílik az utcára.

Az előzőekben bemutatott tanyák, porták és épületek elsődleges közös vonása, hogy kötődnek a gazdálkodáshoz, és szoros kapcsolatban állnak a hagyománnyal, működésükben, anyaghasználatukban környezetbarátak és ökológusok. A bemutatott tanyák olyan életkeretet alkotnak, amely befogadja használóik újabb és újabb igényeit. A befogadás alapja az udvar, ami kulcsfontosságú Reischl munkáiban.

▲ Szerencs | fotó: Salamin Ferenc

ÉPÍTÉSZELET ÉS KULTÚRA

A főépítészről

Salamin Ferenc

A Kós Károly Egyesülés őszi konferenciáján elhangzott előadás szerkesztett változata

Az építészet ismét az öt megillető helyre kerülhet. A Magyar Művészeti Akadémia egyik művészeti területeként ismét kimondott, hogy az építészet a kultúra része, az emberi élet minőségét meghatározó egyik művészeti ág. Nem csupán műszaki, jogi és szabályozási kérdések halmaza, nemcsak biznisz, hanem az életünket és az összes művészeti ágat magába foglaló épített kulturális környezet.

Az építészet jelenlegi jogi helyzetét jól mutatja Makovecz mesteremnek már a nyolcvanas években leírt jelzése: egyre inkább a személytelen intelligencia irányítja az életünket. Ez mára szinte totálissá vált, eltávolodott a valóságtól, az emberektől az a jogi és hatósági feltételrendszer, amely a hazai építészetet kívánja irányítani. Mezey Gábor történetével szólva: ezek nem hibák, hanem eredmények. Ezt a folyamatot kellene megfordítani, a főépítész által az építészeti kultúrát visszavinni az építés folyamatába, személyességgel, a település arcához igazodó egyedi szabályokkal, a bürokrácia csökkentésével.

A Mücsarnokban most bezárt *1. Építészeti Nemzeti Szalon* kiállításán a Magyar Művészeti Akadémia vezetése és Szegő György kurátor jóvoltából helyet kapott a főépítész tevékenysége is, egyfajta különös építészeti alkotásként elismerve azt a sziszifuszi munkát, amelyet a főépítész a települések rendbetételével, a harmonikus épített környezet kialakításával, az emberek meggyőzésével, az igényesebb épületek létrejöttének segítségével, az épített értékek megőrzésével végeznek. Felhívásunkra közel negyven főépítész jelentkezett, hogy a településén végzett munka eredményeit bemutassa. A Mücsarnok apszisában kilenc város jelent meg tablókkal, a két nagyméretű monitoron pedig a negyven település anyaga volt látható. A bemutatott települések (http://mucsarnok.nemkf.com/export_re.html) élhetőbbek, harmonikusabbak, sikerebbek, érződik rajtuk az építész gazdához méltó elhivatottsága.

A főépítések szervezete, az Országos Főépítési Kollégium idén lett huszonöt éves, és a tavalyi konferencia döntése folytán hivatalos szervezetté, egyesületté alakult. Az építészeti ügye a kormányzaton belül a Miniszterelnökséghez került, ahol az építészeti helyettes államtitkárság létrejöttével reményeink szerint megteremtődik a lehetőség, hogy a főépítések működésének feltételei is normalizálódjanak. Meglátásunk szerint a Kollégium véleményével és a főépítések óriási tapasztalatával segítheti ezt a folyamatot, az elnökség mellett megalakult munkacsoport (tagjai: Sersliné Kócsi Margit, Zsigmond László, Salamin Ferenc) olyan koncepció kidolgozásába kezdett, amely rövid és hosszú távú célokat fogalmazna meg a főépítések munkájával kapcsolatban.

A koncepció alapgondolatai (Bodonyi Csaba után) és főbb irányai a következők:

- A főépítési rendszer feladata és felelőssége a hazai épített környezet kultúrájának, európai szintű, korszerű minőségének és az építészeti tradíciók megőrzésének biztosítása.
- A főépítési rendszer érvényesíti az ország, ill. a kormány mindenkorai építészeti politikáját.
- A főépítési rendszernek éppen ezért országos fedettségűnek kell lennie.

A főépítési rendszer két ága:

Az állami közigazgatáshoz tartoznak az országos, az állami (a jelenlegi területi vagy megyei fedettséggel) és a járási főépítések. Feladatuk a hatósági és a településrendezési ügyekben a településrendezési tervek szakmai színvonalának emelése, az eljárások ésszerűsítése és a települési főépítések munkájának segítése, koordinálása. Kapcsolatot tartanak a települési főépítésekkel, részt vesznek a képzés, vizsgáztatás folyamatában, tervtanácsot, ill. másodfokú tervtanácsot működtetnek.

Az önkormányzat rendszeréhez tartoznak a települési (települési, megyei jogú városi, kerületi, megyei önkormányzati) főépítések, akik szabad szerződéses viszonyban állnak a polgármesterrel, munkafeltételeiket, tervezési lehetőségeiket a megállapodásuk határozza meg (alkalmazotti vagy megbízásos jogviszony). Figyelembe kell venni, hogy a települések elsősorban építész keresnek, aki szakmai tanácsokkal és sok esetben tervezési feladatokkal segíti az önkormányzatot, nem pedig még egy hatósági szereplőt. Elsődleges cél a magas színvonalú, minőségi épített környezet létrehozása, működtetése és megóvása, ezért a főépítési feladatot kizárólag építész láthatja el. Főbb feladatai a településképi véleményezés, az építési folyamatok segítése és a szabályozási elemek rugalmas helyi korrekciója, ha a település építészeti adottságai megkívánják.

Foglalkozni kell a főépítések képzésének és továbbképzésének megfogalmazásával, lehetőleg építve a már működő képzések tapasztalataira, intézményeire (BME szakmérnöki képzés, Kós Károly Vándoriskola, Közszolgálati Egyetem), hiszen a koncepció szerint sok járási és települési főépítésre lesz szükség a jövőben. Fontos lenne a főépítési vizsga témaköreinek és lebonyolításának felülvizsgálata is.

A főépítések alkalmazásának, a településképi és közterületek rendbetételének finanszírozását csak állami szerepvállalással lehet megoldani. Az állami közigazgatásban dolgozó főépítések, valamint a vezetésükkel működő tervtanácsok teljes költségét az állam állja, a települési főépítések alkalmazását, a településképi felújítását, települési tervtanácsok működtetését, a főépítések képzését központi ösztönző alap létrehozásával lehetne támogatni, melyből a települések a lakosok száma és a feladat függvényében pályázhatnának pénzügyi támogatásra.

A koncepcióban kidolgozandó témák ütemezés szerint rövid és középtávon elvégzendő feladatokat adnak. Rövid távon legfontosabb a „tüzoltás”: a jelenlegi rendszer és jogszabályok nagy hibáit kellene kijavítani, valamint a képzést és továbbképzést kellene kidolgozni. Középtávon pedig a főépítési rendszer felépítése, működtetése, az építészettel kapcsolatos jogrend átírása lenne a feladat.

Fontos lenne az építészettel kapcsolatos jogrend egyszerűsítése, logikai rendbe foglalása:

► rövidebb, tömörebb, tartósabb három törvény:

- területfejlesztés és rendezés (két meglévő törvény egyesítése)
- az épített környezet alakítása és védelme (a meglévő korrekciójával, és akár egyesítve az építészeti és városépítészeti örökségvédelemmel)
- településüzemeltetés (új, a fenntartható fejlődés, környezettudatosság jegyében)

► három-négy kapcsolódó „kódex”, három kormányrendeletben:

- területfejlesztés és rendezés (a meglévő két-három egybefoglalása)
- településfejlesztés és rendezés (a 314-es rendelet alapján, az OTÉK vonatkozó fejezeteinek átemelésével)
- építészeti, városépítészeti – építészeti politika, építészeti örökségvédelem
- tervtanácsok, tervpályázatok, főépítési hálózat
- építésügyi – hatósági, felügyeleti – (az OTÉK és a 312-es rendelet egyesítésével, egyszerűsítésével)

► a felvételeket a szerző bocsátotta rendelkezésünkre

FŐÉPÍTÉSZI GONDOLATOK

Immár hagyomány, hogy a Kós Károly Egyesülés főépítészeit bemutatjuk az Országépítő folyóiratban. Csernyus Lőrincről (Csenger) a 2013/2., Bodonyi Csabáról (Tokaj) a 2013/3., Salamin Ferencről (Szerencs) a 2013/4., Zsigmond Lászlóról (Veresegyház, Rácalmás) a 2014/1.-es számunkban jelent meg összeállítás. Az alábbiakban néhány, az 1. Építészeti Nemzeti Szalonon bemutatott főépítések gondolataiból idézünk.

Balatonfüred | András István főépítész

► A városvezetőkben tudatosult, hogy őrizni kell az értékes városi struktúrákat. Ennek érdekében kezdeményezték a fürdőnegyed műemléki jellegű területtelé nyilvánítását. (...) Ugyanakkor széles körben támogatták, hogy az új fejlesztéseket magas színvonalon, a kortárs építészeti nyelvezetén kell megfogalmazni. Az önkormányzat közterületeket és közösségi intézményeket fejlesztett, a rendeződő környezetben pedig szakmai felügyelet mellett megindultak a magánberuházások is. A történeti fürdővárosrészt csaknem teljes területe megújult, oly módon, hogy a városrészt korábbi funkcióit megtartva nyerte vissza az egykori rangjához és hírnevéhez méltó karaktert. Úgy tűnik, a fürdői lakosok nagy része elégedett a város utóbbi években végbement fejlődésével. Az eredményeknek köszönhetően örvendetesen megnőtt a lakosság kortárs építészeti iránti érdeklődése és bizalma is. A város több szakmai kitüntetését, 2008-ban Hild-díjat kapott. A siker további bizonyítéka, hogy a település látogatottsága a gazdasági válság időszakában sem csökkent, napjainkra pedig erőteljesen növekszik.

Budapest Főváros XVI. kerület |

Tóth Miklós főépítész

► Az ezeréves szerkezetet tükröző Cinkota vagy a századfordulós beépítésű ó-mátyásföldi villanegyed szecessziós értékei egyedi városrendezési, szabályozási, értékvédelmi feladatot jelentettek. A meghatározott városszerkezeti struktúra, a helyi érték megőrzését – a lakosság elvárásai mellett –, a szerves fejlődés biztosítását, a kerület lakókörnyezetének hosszú távon

is elérhető kialakítását, szabályozását tartom a XVI. kerület főépítészeként a legfontosabb feladatnak. Munkánkat majd több évtized távlatából lehet megítélni. Visszagondolva a 24 évvel ezelőtti időkre, amikor kerületi főépítész lettem, megállapíthatom, hogy a kezdet, az első lépés a legfontosabb, a többi már abból következik. Kornis Mihály szerint: „A kezdetnek az a titka, hogy áldozat. ...aki képes áldozatot hozni, jutalomra számíthat... Folytatni úgy kell, hogy kitartunk... (...) Amikor már elmúlt a kezdet mámor, (...) felismertük, hogy amibe belevágtunk, halaszthatatlan volt, (...) de lám, az utolsó pillanatban a helyén volt a szívünk, haladnak a dolgok, (...) előnhet bennünket valami bizonytalanság. Úgy érezzük, hogy rossz, amit csináltunk. Vagy felesleges. Egyáltalán nem biztos, hogy úgy van: ez a pillanat alattomos kísértése. (...) Itt következik egy pillanat, amiben más nem tud segíteni. A nullpont. (...) Ne becsületből, ne virtusból folytasd, (...) ne azért, hogy megszégyenítsd azokat, akik kételkedtek (...) benned. Hanem csak. (...) Megjön az önbizalom: még mindig dolgozol. S hosszú időre, talán egészen a befejezés előtt újra nem lesz kérdés a számodra, hogy folytatnod kell-e. (...) Folytatni pontosan úgy kell, ahogyan kezdeni.”

Kisoroszi | Körmeny Judit főépítész

► Kisoroszi Ófalu rehabilitációs programja 2007-ben indult önkormányzati kezdeményezésre. A program célja Kisoroszi község történelmi településmagja épített örökségének megóvása, ápolása, helyreállítása. Kisoroszi elszigeteltségéből és zsákfalu mivoltából adódóan megőriztem eredeti településstruktúráját és épületállományát is,

nagy százalékban eredeti tömegképzésben. Az elmúlt 50-60 évben a dupla ablakokat lecserélték „nagyobb”, háromszárnyú „tűzép-ablakokra”, és eltávolították a vakolatdíszeket.

A pályázat során a nyertesek 220 000 Ft értékű vissza nem térítendő támogatást nyernek el, amiből szigorúan kötött előírások szerint kell visszaállítani a házak homlokzatát: kapcsolt gerébtokos vagy pallótokos fa nyílászárók, vakolatból készített vakolatdíszek, simított vakolt felület kialakításával. A felújítások során az idén kerek számhoz értünk: 50 épülethomlokzat, illetve kapu készült el a 2007 óta tartó projekt keretén belül. A település történelmi magjában már nehéz romos utcaképszakaszokat találni a védett épületállományon belül.

Komló | Baracsi Viktória főépítész

► Településtervezői munkám során sajnos azt tapasztalom, hogy a mai napig az ország kevés településén működik a közérdekeket érvényesíteni akaró és tudó, erős önkormányzat, és az azt képviselő polgármester. Közülük is kevesen alkalmaznak főépítést, aki pedig szaktudásával hatékonyan segíthetné elő a helyi önkormányzat épített környezettel kapcsolatos feladatainak ellátását, s az önkormányzat, valamint a polgármester szakértője lehetne. Elsősorban ez motivált akkor, amikor Komló város főépítési posztját megpályáztam. Másodsorban közel 15 éves tervezői tapasztalatomat most önkormányzati oldalon is szeretném hasznosítani oly módon, hogy egy olyan szakmai szempontból megalapozott jövőképet vizionálunk a város számára, melyben a lakosoknak és a látogatóknak is jó élni.

Ócsa | Horváth Zoltán főépítész

► 1998 óta vagyok a település főépítésze. Számomra a „főépítészség” lényege a folytonos keresésben, kutatásban, a folyamatos személyes jelenlétben, a személyes kapcsolatokban, a napi politikai érdekektől mentes gazdátudatban rejlik. A főépítészség Ócsa vonatkozásában egyszerre jelent értékmentést és értékteremtést. E munka sok más főépítészéhez hasonlóan

Települési környezetet alakítani igen hosszú folyamat, de ha következetesen kitartunk a megfogalmazott céljaink mellett, élhetőbb várost teremthetünk.

Nagykovácsi | Györgyi Zoltán főépítész

► Az elmúlt húsz év alatt nemcsak asszisztáltam a folyamathoz, hanem tevékeny részese is voltam az egykori 3000 fős falu 8000 lakosú „kiszvárossá” fejlődésének. E rendkívül izgalmas időszak egybeesett a rendszerváltozást követő társadalmi átstrukturálódással, a – sok tekintetben átgondolatlan – földkérdéssel, és az „agglomerációs boomnak” nevezett területfejlesztésekkel...

Mára már markánsan megmutatkozik a szabályozások hatása. Megítélésem szerint az Ófalu településképi védelme meghozta a kívánt eredményt, amit csak hatványozó erőterünk – részben pályázati forrásból finanszírozott – revitalizációja, átalakítása. Az új kertvárosias és az egykori zártkerti területeinken pedig bebizonyosodott, hogy – természetesen a tervtanács folyamatos jelenléte mellett – az individuális architektúra korlátozása helyett lényegesen fontosabb a beépítés megfelelő és kellően alacsony intenzitásának meghatározása, és konzekvens megtartása. Úgy gondolom, hogy az elmúlt tíz évben megvalósult önkormányzati fejlesztéseink színvonalas, és – különösen a régi épületeink felújítását illetően – nagyon érzékeny, a hely szelleméhez illeszkedő építészeti alkotásokat eredményeztek.

nagyon gyakran magányos, harcos és nyughatatlan feladat. Ugyanakkor minden eredményes, kitartó munka újabb és újabb társakat tesz elkötelezetté az épített értékek ügye mellett. Hiszem azt, hogy a főépítész társadalmi szerepvállalása helyzetéből fakadó, megkerülhetetlen folyamat. Munkám sajátos és érdekes, de talán természetes következményeként nemcsak épületek és közterületek létrejötténél, hanem új közösségek születésénél is bábáskodtam. Csak a műemlék pontos, hiteles helyreállítását akartam, és a Templom Alapítvány kurátora lettem, csak a főutcaprogramot akartam elindítani, és az Ócsai Társaskör alapítója lettem, csak a futballpályát és az öltözőépületet akartam megépíteni, és a sportkör alapítója lettem. Azt szoktuk mondani, hogy az építő is épül a ház építése során. Ha ezt lefordítom a mi munkánkra, személyes élményként azt mondhatom, hogy a város épületeinek, közterületeinek épüléséből gyökerező közösségi bizalom és az ebből fakadó felelősség építi fel és hitelesíti a főépítést.

Pula | Krizsán András főépítész

► Hiszem, hogy főépítési munkámmal olyan közérdekű feladatot látok el, amellyel sikerül megőrizni a falu épített környezetének harmonikus egységét. Nem hivatalnok, alkalmazott munkaerő módjára, hanem a település hiányzó építészeti kultúrájának támogatójaként. A mai iparosított tömegtermelés ontja a gyors és olcsó zsákos nemesvakolatot, hőszigeteléseket, műkölapburkolatokat és előregyártott elemeket. Ezekkel szemben egyre nehezebb fölvenni a versenyt, és meggyőzni a megrendelőket, hogy Pulán a hagyományos, „hőbörzsös” vakolat, a meszelt lábázat, az egyedi fa nyílászárók ajánlottak. Hál’ istennek, a jó példák követőkre találunk. Egy-egy régi parasztház jól sikerült felújítása, átalakítása után már többször előfordult, hogy a szomszéd ház tulajdonosa büszkén

emlegette: bizony az ő kéménye még szebb, még nagyobb! (...)

A másik fontos főépítési feladat az önkormányzati beruházások, pályázatok szakmai előkészítése. A közpénzekhez nemcsak önerő, hanem rendelkezésre álló terv, szakmai program is szükséges. Ezt az igen gyakran azonnali munkát segítem mint jelen levő szakember, tanácsadó főépítész. Így valósulhatott meg az elmúlt évek néhány tervezői munkája közül a Fő utca arcuatterve, a faluház bővítése, az új temetőkapolna építése, a táoldi kolostorrom állagmegóvása, és több műemléki épület rekonstrukciója. Még mielőtt bárki összeférhetlenségre vagy a pozícióból adódó előnyökre gondolna, gyorsan leszögezem: karitatív munkáról van szó. Ezt csak kölcsönös bizalommal, alázattal lehet és érdemes csinálni, ezért a szakmai tudáson túl az emberség, az empátia, a meggyőzés sem elhanyagolható eszköz ebben a tevékenységben.

További fontos főépítési feladatomban tartom a faluban még használható állapotban lévő régi épületek felmérését, tudományos dokumentálását. A tudományos dokumentáció eredményéből összeáll a falu épített környezetének története, helyi értékvédelmi katasztere. Ez a tájhoz simuló építészeti legjobb iskolája. Talán ez az építészettörténeti munka teszi majd lehetővé, hogy ezek a házak egyszer újjászülessenek. Addig pedig legalább az emlékük fennmarad az utókor számára, és bemutatathatóvá válik vitathatlan értékük. Megmarad valami, ami ellenáll az időnek.

Répceszemere | Körmeny János főépítész

► Egy 370 lelkes falu Győr-Moson-Sopron megye déli határán. 2003 óta vagyok – a polgármester Radics László felkérésére – főépítésze. Miért én, miért Répceszemere? 1930-ban nagyapám volt a település első jegyzője, és akkor megépítette házunkat a dr. Simon Elemér főispántól kapott 600 négyszögöles telekre. Főépítészként az volt és maradt az alapelvem, hogy az általam bírált épületeknek nem kell olyanoknak lenniük, mint ha én terveztem volna, de mind legyen olyan minőségű, hogy én is tervezhettem volna. Tehát a jó minőség érdekében igyekeztem kiállni, nem stílusok vagy irányzatok mellett. Répceszemeren a középületek milyensége fűződik a működéséhez, amely úgy kezdődött, hogy végigjárva azokat, eldöntöttük, hogy – a védett épületek eredeti színén kívül – fehérek és törtfehérek legyenek, természetes cserép tetőfedéssel és fa nyílászárókkal. Azóta sok akarással és tettel haladtunk a rendbetételük felé.

Szécsény | Őze János főépítész

► Szécsény építészeti és városi örökségének értéke és turisztikai fejlesztési lehetősége messze túlmutat önmagán. A kisváros központjában olyan intenzitással vannak jelen az országos műemléki védettséget élvező műemléki épületek, épületegyüttesek, hogy talán Észak-Magyarország legkompaktabb és egyik legértékesebb építészeti és városi örökségét testesítik meg.

A történelmi városmag rehabilitációjának I. ütemében felújításra került a nagy látogatottságú múzeumnak helyet adó műemlék Forgách-kastély az alatta elterülő várkerttel, valamint megtörtént a városfalakon belüli közterületek komplex rehabilitációja az infrastruktúra felújításával, korszerűsítésével és sétálóutcák kialakításával. A II. ütemben önkormányzati,

illetve közösségi projektek valósultak meg. Szécsény város főépítészeti munkáját 2000-től végzem. Nagyon örülök annak, hogy a 2004 és 2011 közötti városfejlesztési beruházások előkészítésének és kivitelezésének tevékeny résztvevője voltam. A megvalósult beruházásokkal a város több évtizedet lépett előre néhány év alatt, amire büszke vagyok, és életem fő művének tartom.

Rácalmás | Zsigmond László főépítésről:

► Egy kezdő, tehetséges építésszel találkoztunk 1989-ben, aki jelenleg a város Ybl-díjas főépítésze. Együttműködésünk minden szintre kiterjed, figyelmének köszönhetően még a legapróbb építészeti elem is – legyen az egy utcabútor, vagy egy buszmegálló – a település hagyományával összhangban valósul meg. A főépítész, és belsőépítész felesége, Zsigmond Ágnes munkáját dicséri az a lakóink, és az ide látogatók által is nagyra értékelt harmónia, ami településünket jellemzi, Rácalmás hangulatát adja. Zsigmond László eredményes munkáját közösgünk 2009-ben díszpolgári címmel ismerte el. – idézet, Schrick István polgármester

FESZTIVÁLKATLAN

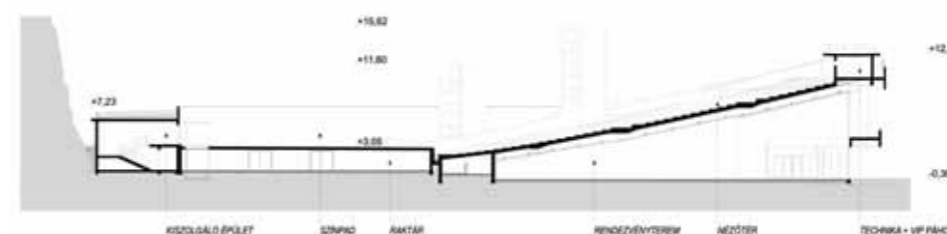
TOKAJ – EGY BÁNYA ÚJ ÉLETE

Bodonyi Csaba
fotó:
Hanák Tibor

Megbízó / client: Tokaj Város Önkormányzata
Felelős építésztervező / leading architect: Bodonyi Csaba DLA (Bodonyi Építész Kft.)
Építésmunkatársak / fellow architects:
Bálint Krisztina, Rády Róbert, Hidasnémeti János, Kripcó László, Tellér Orsolya, Molnár András
Tartószerkezet / structure: Kerényi László (Statika-M Kft.)
Épületgépészet / HVAC: Cservenyák Gábor (Klímasol Kft.)
Elektromos tervezés / electrical engineering: Münnich Gábor (Fényesvölgy Kft.)
Kertészet / Garden: Dobos Sára (Élettér Bt.)
Generálkivitelező / Main Contractor: D-Z-K Konzorcium Nyíregyháza

Tokaj Festival Valley (open-air theater)

The open-air cultural center, consisting of a 2,500-seat open-air theater, a service building turned fortified construction and a 500-seat Greek theater, was built in the outskirts of the town of Tokaj, in the bay of an abandoned mine. The group of buildings was positioned opposite the most spectacular section of the mine wall. Preserving the beauty and the natural landscape of the vale were the dominant design considerations.

Tokaj Bodrogra néző, hatalmas, amfiteátrumra emlékeztető tájsebe, az egykori Patkó bánya régóta várta rendezvénnyé váló hasznosítását. Elnevezése a közel 30 méter magas, sík padozatú, függőleges falú, különleges fekvésű elhagyott andezitbánya patkó alakjára utal. Egykor innen nyerték ki a Bodrog és a Tisza partfal rendezésénél felhasznált köveket, amelyeket uszályokkal szállítottak el a bánya előtti kikötőből. A bányászat 1999-ben végleg megszűnt. A kiváló adottságú helyszín hasznosítása már 1992-ben felmerült, ekkor születtek az első koncepcionális vázlatok a budapesti expo rendezvényeit kísérő bor-világkiállítást, numizmatikai kiállítást kiszolgáló szabadtéri színház és szálloda elhelyezésére. Az expo elmaradt, de a színház gondolata nem merült feledésbe. Kísérleti jelleggel a Tokaji Önkormányzat és Nyikos István nyári programokat szervezett az ideiglenes kialakítású helyszínrre, amelyek időközben nagy látogatottságú, sikeres, hagyományteremtő rendezvényekké nőttek ki magukat. Az itt szerzett tapasztalatok alapján indult el 2006-ban a tervezési program összeállítása, amelyhez hozzájárult, hogy Tokaj ismétlődő és növekvő érdeklődést kiváltó városi rendezvényeire a meglévő köztér már szűknek bizonyultak. A programalkotás és tervezés folyamán példaként szolgált többek között Tokaj testvérvá-

rosa, az osztrák Ruszt település melletti kőbányában (Szentmargitbánya) működő 4600 fős szabadtéri színház is. A prózai és zenés előadásoktól a néptáncbemutatókig, képzőművészeti kiállításokig terjedő gazdag kulturális programot három létesítmény szolgálja ki: a 2500 fős szabadtéri színház, a védműként álló kiszolgálóépület, és az 500 fős „görög” színház.

A színházépület elhelyezését (tengelyét) a leg szebb bányafalszakasz látványa határozta meg, amely akusztikus és díszletezési szempontból is sok lehetőséget kínált. Az egykori bánya öblébe aszimmetrikusan elhelyezett nézőtér alatt téli üvegház, multifunkcionális rendezvényteret és azzal igény esetén összekapcsolható kiállítóteret helyeztünk el a galérián, a vendéglátóegységgel és a központi igazgatási blokkal, amelyeket a VIP-karzattal együtt a Bodrog látványára tájoltunk. Egy ifjúsági szórakozóhely kialakítása régóta napirenden volt a város életében, de diszkrét belvárosi elhelyezése híján eddig nem valósult meg. Azt reméljük, hogy most megtalálta a helyét – a városon kívül ugyan, de mégis vonzó helyen. A létesítmény közvetett módon a tokaji és térségi fiatalok helyben tartását és letelepedését is szolgálja. A két tér egybenyitásával a nagyobb beltéri rendezvények, például bálók megtartá-

sára is lehetőség nyílik. A szigorú szerkesztésű, kilenc szektorra osztott nézőtér minden helyéről biztosított a tökéletes rálátás a színpadra. A sorok végein rendhagyó módon nagyobb méretű, 70 cm széles székeket helyeztünk el. A megvalósult színpadtechnika a színpad padozatát és a forgószínpadot illetően jelentősen eltér az eredeti tervtől. Az 1300 m²-es színpad feletti 375 m²-es esővédő tetőzet szerelhető kivitelben készült.

MESTERKÉP ÉPÜLET - VESZŐ

A 2500 főt befogadó szabadtéri színház mellett a helyi meddő anyag felhasználásával ívelt dombként kialakított, 500 fős „görög” színház is helyet kapott. Az eredeti terv szerint véglegesen kiépített, lépcsőző nézőtér és színpad épült volna. Pénzügyi korlátok miatt mindez egyelőre csak szín- és játszóterként funkcionáló füves földműként valósult meg, de a későbbiekben néhány egyszerű kiegészítéssel, ülőpadok elhelyezésével befejezhető. A bányatalp patkó ívét követő kiszolgálóépület tulajdonképpen egy „védmű”. Védi a közönséget a bányafal megmászásának kihívásától és a jelentős balesetveszélytől, valamint a lezúduló görgeteg kövektől. A kőfalat teljes mértékben nem lehet biztosítani, a megfelelően méretezett épület zöld tetős kialakítása azonban még a nagyobb kövek energiájának elnyelésére is alkalmas. Belső, a színház felé nyíló árkádsora esőbeállóként a hirtelen csapadéktól védi a közönséget. Az épület karéja alatt megbúvó terek elnyelik az összes járulékos funkciót, többek között színházi öltözők, mosdók, irodák, VIP-helyiségek, raktárak, gépészeti helyiség kaptak itt helyet. Az épületegyütteshez saját felszíni parkoló tartozik, amelynek egy része a bánya előterében, másik része pedig a folyóparton van.

Az építmények építészeti megfogalmazásukban inkább praktikus és rusztikus anyaghasználatú, egyszerű mérnöki műtárgyak. Nem törekedtünk

elegáns városi színházi atmoszféra kialakítására, annak anyaghasználatára. Az együttesben kiemelt fontosságú, egyben orientáló elem a meglévő bányafal szépségének és dominanciájának megőrzése, programozható díszvilágítással történő hangsúlyozása.

Az első engedélyezési tervek szerint az épületek a helyi bánya köveiből épültek volna, de az ehhez szükséges mennyiséget éppen a miatt a bányászati tilalom miatt nem lehetett biztosítani, amely ugyanakkor lehetővé tette magát az építkezést. Így monolit vasbeton szerkezet alkalmazását javasoltuk, amelyet a helyi andezit örléményéből készült betonadalék színezett volna. Ehhez örlőgépet és betonüzemet javasoltunk telepíteni a helyszínre. Mivel ez sem valósult meg, a szerkezetek végül szürke transzportbetonból készültek, a terven szereplő igényes látszóbetonfelületképzést elhagyva gyengébb minőséggel.

Ez a bánya olyan léptékű, hogy minden építészeti beavatkozást másodrendűvé tud tenni. A tervezés során mindvégig arra törekedtünk, hogy a táj dominanciáját megtartva egy alárendelt szerepű beépítés jöjjön létre. Az önmagában álló tájseb nem mutatta meg mélységeit a szemlélő számára, az épület elhelyezésével azonban léptéket nyert, és érzékelhetővé vált különleges tere. Nem akartuk a természetet legyőzni, a barátságos, termékeny viszonyt kerestük. Az épületegyüttes végül is egy hatalmas bányaudvar mélyére helyezett szabadtéri, sokfunkciós „grund” érzetét kelti.

A Fesztiválkatlant 2014. augusztus 9-én adták át. A Tokaj-Hegyalja, Zemplén térségét szolgáló idegenforgalmi, kulturális beruházás uniós támogatással jöhetett létre, Tokaj város gesztoralásával, remélve, hogy a Fesztiválkatlan – jó programszervezés esetén – a térség meghatározó kulturális helyszíne lesz.

TRADICIONÁLIS ÉPÜLETEK

Az afrikai festett falú songo | Bata Tibor

A nyugat-afrikai Burkina Faso déli, és Ghána északi részén, az országhatár mentén él a jelenleg kb. 160 000 főt számláló „kassena” népcsoport. Ők a 15. században telepedtek itt le, aztán a gyarmatosítás kettévágta a területüket – őket is utolérte sok más afrikai etnikum sorsa. Ghána brit gyarmat lett, a későbbi Burkina Faso pedig francia.

A többnyire mezőgazdaságból élő népcsoport házai, a songok, viszonylag nagyok. Negyven, vagy akár nyolcvan rokon él itt együtt – a családfő egy vagy több feleségével, testvéreivel, gyerekeivel, és azok feleségeivel. A családi otthon kis szobák, helyiségek sora egy vagy több kis udvar körül. Az épületek kizárólag helyi anyagokból: földből, szalmából és fából készülnek. A múltban az agyagos földet szalmával és marhatrágyával keverték, és megnedvesítve a megfelelő konzisztenciában majdnem függőleges falfelületeket tudtak formálni belőle. Mára ezt a technikát felváltotta a vályogtégla, a falakat nagy kővekből készített alapokra rakják. A tető lapos, egyszerű faszerkezetre felvitt agyagtapasztás. A tetőn – ahová falétra vagy agyagból készült meredek lépcső vezet – nemcsak termények száradnak, de sokszor ott alszanak a férfiak is. A kerített porták házai nem csupán a nagy melegtől védenek, de oltalmat nyújtanak a lehetséges ellenséges támadásokkal szemben is. A déli területekről még 150 éve is folyamatosan megjelentek ezen a vidéken más afrikai népcsoportok felfegyverzett tagjai, akik az itteni lakosságot eladták a tengerparti fehér rabszolga-kereskedőknek. A falak több mint 30–40 cm vastagok és ablaktalanok, kivéve a kis bejárati nyílást, amely kevéske fényt, és szerencsére csak kevés meleget enged be. Ez a bejárat – amelyet szájnak neveznek – mindössze 60-70 cm magas. Így az ellenséges betolakodónak nem tanácsos négykézláb bemászva bedugnia ezen a nyíláson a fejét – könnyűszerrel leüthetik. A bejáratok mellé kis ereklyetartót vagy rituális tárgyat is elhelyeznek. Az itteni épületek fő jellegzetességei a színes, díszített falak. Azonban ezek nem festettek,

mint Afrika más tájain. A házépítés után az asszonyok trágyával kevert agyaggal, pusztá kézzel tapasztják be a falakat. Ha kiszáradtak, vékonyan még egyszer bekenik vörös agyaggal, majd a friss, még nedves rétegbe papálcikával vagy csonttal belekarcolják a faldíszítmény rajzát, amely általában absztrakt geometrikus ábrák szövevénye. A karcolások közé színes sarat kennek föl, természetes színezékeket használva: barna kaolint, fehér krétát, szenet. A kész falat ezután óvatosan sima, lapos kővel csiszolják meg, minden színt külön-külön, azokat nem összemazsolva. Végül az egész felületet természetes politúrral vonják be, melyet az afrikai szentjánoskenyérfa (Parkia biglobosa) terméséből, a „nére”ből főznek. A faldekorációk az esős évszak előtt készülnek. A fenti eljárással, a végső lakkszerű mázréteggel a fal ellenáll az esőnek, és hosszabb élettartamot ad az egész háznak.

Tiébélé a neve annak a Burkina Fasó-i falunak, ahol a mai napig a legszebb falakat készítik, és a legtöbb házat már a 16. század óta ugyanúgy gondozzák. Mint minden ház körüli feladat Afrikában, a faldíszítés is a nők dolga. Kislány koruktól fogva részt vesznek a munkában. A házfestés „csapatmunka”: egy nap alatt 10-15 nő és kislány végez egy egyszobás házrész dekorálásával. A rajzok, néha domborművek absztrakt, geometrikus formák, vagy stilizált állatok, például krokodil, gyík, kígyó stb. Az ősi jelek, minták évszázadok óta azonosak, mitológiai eredetűek, de minden faldekoráció különleges és egyedi. Az asszonyok évente újítják fel a falfelületeket. Ilyenkor gyakran – kreatívan, szabadon improvizálva – újrarajzolják a mintákat, miközben együtt énekelnek.

▲ A felvételeket a szerző bocsátotta rendelkezésünkre

HAZUGSÁGOK, TÉNYEK, PERSPEKTÍVÁK

1914–2014

Ertsey Attila

1914-2014 Conference

After two years of preparation, the 1914-2014 conference took place with great success between June 27 and 29. Organized with the occasion of the 100th anniversary of World War I, the conference aims at connecting the past and the future by recounting the events that led to the war and its consequences and finding analogies in the present. This way, the continuity behind history becomes palpable. If this awareness could be upheld, even if by analogy of homeopathy, we could rightly hope to prevent sliding into another war and release healing impulses to prevent society falling ill.

Kétéves előkészület után az ItaWegman és a Kós Károly Alapítvány, valamint a svájci Perseus Alapítvány szervezésében június 27–28–29-én sikeresen lezajlott Budapesten az *1914–2014 konferencia*. Az anket nem a múltól szól, hanem a múltat a jövővel kapcsolta össze. Az ott elhangzottak alapjaiban ingatják meg a háborúról és a békeszerződésekről alkotott dogmákat. A rendezvény a háború okait és következményeit tekintette át, rámutatva a száz évvel ezelőtti események és a jelen közti analógiára, egy történelmi jelenléttudat elérését célozva. A hosszas előkészület és az előzetes híradások ellenére a rendezvény nem törte át a médiumok ingerküszöbét, és a szélesebb közönség előtt lényegében észrevétlen maradt. E tekintetben nem látható a közeli változás lehetősége. Ami látszik: egy megállíthatatlannak tűnő, közeli összeomlás. A konferencián – mestereim bizalmának és támogatásának köszönhetően – én képviselhettem Magyarországot. Az elhangzottakról születő beszámolókat, írásokat a Szabad Gondolat, a baseli *Der Europäer* és az *Antropozófia* folyóirat közli.

A száz évvel ezelőtti háborúnak voltak külsődleges, gazdasági okai, amelyeket az oknyomozó történettudomány fel tud tárni. Az akadémikus, kauzális történelemszemlélet önmagában azonban elégtelen az események legmélyebb okainak, összefüggéseinek megértésére. Szükség van az intuitív megismerés lehetőségének megnyitására. 1879-ben az emberiség átlépett a *Michael-korszakba*. A természettudományos megismerés eljutott saját határáig, a materialista világszemlélet – az emberiség golgotái útja – szükségszerű, de meghaladást igénylő lépcsőfoka volt a szellemi evolúciónak. Ma már nem képzelhető el semmiféle gyógyító impulzus a társadalmi organizmus bármely területén, amely ne a szellemtudományos megismerésből származna.

A konferencia feladata, hogy egyrészt emlékeztessen a Rudolf Steiner által világtörténelmi fordulópontnak is nevezett, 1917-es évben nyilvánosságra hozott békejavaslatra, a *Memorandumra*, melyet

Közép-Európa vezető államférfiúhoz intézett, és amely olyan javaslatokat tartalmazott, amelyek a közép-európai népek számára alkalmas életkereteket biztosítottak volna. A *Memorandum*-ban Rudolf Steiner első ízben fogalmazta meg a szociális organizmus hármas tagozódásának eszméjét. Ez nem egy ideológia, hanem egy, az itt élő népekben ösztönösen élő törekvés megnevezése, s mint ilyen, a társadalmi organizmus működésében felfedezett objektív törvényszerűség leírása. A javaslat nem talált kellő megértésre.

Első feladatunk tehát: a hazugságok leleplezése volt. A második: a Közép-Európára vonatkozó igazság megragadása. A harmadik: az ebből fakadó teendők áttekintése.

Az elhangzó előadások az I. világháborút előkészítő háttérerek tevékenységére világítottak rá, valamint a *közép* népeinek és reprezentánsainak törekvéseire és mulasztásaira. Arra a grandiózus geostratégia, melynek az I. világháború volt a főpróbája, s amelyet azóta is működésben tartanak világszerte: a Közel-Keleten, a délszláv háborúknál, Irakban, az arab tavasz eseményei során, Szíriában, és most Ukrajnában. A háború kulcsa ma ismét Közép-Európa kezében van. Döntő, hogy Németország és vele együtt Európa visszatér-e a germán-angolszász kultúrkorszak szellemi feladatához, Oroszország ismét visszavon-e Európába, vagy Eurázsia részévé válik? E pillanatban lényeges, hogy Magyarország milyen álláspontot képvisel. A visegrádi négyek közül hárman – a lengyeleket kivéve – az EU-ban elsőként tettek néhány fontos kijelentést: nem érdekük a háború és a gazdasági szankciók, és nem akarnak idegen katonákat saját országukban. Ezt az álláspontot pár héttel később részben már az EU is magáévá tette. A helyzet pengeélen tancol: az a kérdés, hogy a gazdasági háború átcsap-e külső háborúba is, és a külsődleges célok mögött meglátják-e a szereplők a szellemi sík jelenlétét.

Megtiszteltetés, hogy konferenciánkat Habsburg György nyitotta meg. A rendezvény egyik kulcskérdése volt a háborús felelősség dogmája. Ismert történelmi okokból a magyarok véleménye megoszlik a Habsburg-ház megítélésében. Uralkodásuk vitathatatlan történelmi jelentősége és értékei mellett kétségtelenül követtek el történelmi mulasztásokat, bűnöket. De itt az

1► Ludwig Polzer–Hoditz: Az európai Közép misztériuma. Kiadták: 1928-ban. Bezúrták: 1928-ban. Újra kiadták: 2006-ban, Budapesten, Thomas Meyer előszavával, a jelen konferencia főszervezője, az Ita Wegman Alapítvány által.

2► A geostratégia alapjait Halford Mackinder (1861-1947) fektette le, célja a magterület – amely a közel-keleti kőolajmezőknél kezdődik és Szibéria keleti végéig húzódik – feletti uralom, amely a Közép-Európa feletti ellenőrzés által érhető el. A geostratégia megvalósítása a geopolitika eszközeivel történik.

3► Az osztrák–magyar hatalommegosztásba beemelő szláv népek révén létrejövő hármasság.

ideje, hogy tisztázzuk: épp Ferenc Ferdinánd volt az az uralkodó, aki a történelmileg szükséges változtatásokra kész és alkalmas államférfi volt, ám őt megakadályozták terveiben. Ha szándékát végigviszi, esély nyílt volna arra, hogy elkerüljük az I. világháborút. A konferencia egyik feladata volt, hogy a Ferenc Ferdinánddal kapcsolatos magyar előítéleteket eloszlassuk, szembenézzünk saját történelmi mulasztásainkkal is, hogy reális képet kapjunk a háború kiváltó okairól. Kettős a feladat tehát: a hazugságok leleplezése egyfelől, a bűnbakkeresés és összeesküvés-elméletekbe menekülő önfelmentés elkerülése másfelől. Ferenc Ferdinándnak a sors nem adott lehetőséget, hogy a dualizmust átvesse a dualizmus, és ezáltal kihúzza a Monarchiát megosztó nemzetiségi kérdés méregfogát. A szociális organizmus hármas tagozódásának felismerése és harmonizálása a szabad individuumok korfeladatává vált. A szükségszerűség mellett minden pillanatban ott áll a szabad cselekvés lehetősége. Ez a világtörténelmi fordulópontra egyrészt mélypont volt, amely az emberiségre szabadította a bolsevizmust, a náciizmust és az angloamerikanizmust, de egyúttal az emelkedés kezdete is, amelynek mindannyian letéteményesei vagyunk. Bennünk van a jövő lehetősége. Most, 100 év után a *középnék* fel kell ébrednie.

A konferencián elhangzottak alapján számunkra fontos cél a magyarok szerepének és mulasztá-

sainak megvilágítása: Ferdinánd szándékának, és az abban rejlő megoldási lehetőségeknek a fel nem ismerése, és a mai napig makacsul táplált előítélet arról, hogy ő magyarellenés és szlavofil lett volna. Fontos feladat az események mélyén rejlő folyamatok áttekintése: a jelenlegi germán-angolszász kultúrkorszak és a közép-európai népek – németek, magyarok – ebben betöltendő feladata, az ezt követő orosz-szláv korszak, és az e korszak uralására tett jelenkori angolszász kísérlet indokai, céljai. E nélkül nem érthető meg sem Németország mulasztása, sem az angolszász világhatalom és a németek között zajló konkurenciaharc végső oka.

A háború kártételeinél is nagyobb jelentőségű a versailles-i szerződésbe foglalt háborús felelősség kérdésének tisztázása. Ki kell emelkednünk a trianoni tragédia okozta szenvedések taglalásából és a revansizmus veszedelmes csapdájából, felemelkedve a geostratégiai magasságba, és még feljebb. Fel kell ismerni szerepünket és Steiner javaslatának aktualitását: „a szláv kérdést pozitív politikával kell megoldani”. Mit jelent ez ma? Európa sorskérdésévé vált a németek és az oroszok viszonya. Nemet kell mondanunk arra a törekvésre, amely Oroszországot ki akarja szakítani Európából és Kína karjába akarja lökni. Európának magára kell találnia, kiszakadva Amerika szorításából.

Fel kell ismernünk, hogy a múltból ittmaradt impulzusok csak újabb katasztrófákat idéznek elő. Egy születő új világ csak a szabad individuumok által felismert igazságok mentén alakulhat ki. Ez a történelmi jelenléttudat megteremtését jelenti, és a Kárpát-medence népei közötti, egymás iránt felébredő megértés és szeretetlenni érdeklődés megszületését. A szabad individuumoknak egymásra kell találniuk, és össze kell kapcsolódniuk, hogy a további katasztrófák sorozatát megállítsák. Csak így juthatunk el egy emberhez méltó világ felépítésének gyógyító gondolataihoz.

A jövő egy jó értelemben vett individualizmus kifejlődését jelenti. Erre van szükségünk, ez az a nemzetek feletti erő, amely képes felébreszteni a szociális érzéket, és összekötni népeket, kultúrákat és korokat, szemben a mai materialista, gazdasági egoizmusra épülő, önmagukat túlélt imperialista szándékokkal, melyek a mai ökológiai és szociális katasztrófák forrásai.

Összefoglaló az előadásokról

Az előadók zöme Nyugatról jött – Németország, Svájc, Ausztria, Anglia, USA –, a közönség többsége Magyarországról, illetve a német nyelvterületről, valamint Belgiumból, Dániából, Norvégiából. A konferencia egésze a háború előzményeit és következményeit tekintette át, alapvető újrarendelést követve, a történelmi-politikai nézőpont fölül emelkedve, a szellemi nézőpontot felvéve. A legfontosabb szereplők előadásából csak részleteket villantunk föl, melyek jól jellemzik a találkozó üzenetét.

Markus Osterrieder német történész a közép-európai népek együttélésének problémájáról beszélt. A népek együttélésre való törekvése – etnikai határok nélkül – ütközött a nacionalizmussal, a megértésre törekvés és az individualizálódás motívumai mellett. Ez a törekvés az e területen élőkre különösen jellemző. A nacionalizmus erősödése volt az egyik háborút kiváltó ok. Az együttélés emberi minőségére és szépségére hívta fel a figyelmet, melynek az egész emberiség számára van jelentősége. Az emberi közép az európai középpel azonos. Ennek megértése adja a lehetőséget, hogy a jövőben egy hasonló együttélés születhessen ebben a középkelet-európai térségben, Ukrajnáig bezárólag.

Terry Boardman angol történész a háború előzményeit angol-amerikai oldalról tekintette át. Az angol politika éles kritikája mellett a háború előkészítésében aktív körök és milió mély és részletekbe menő áttekintését hallhattuk, a konzervatív Arthur Balfourtól kezdve a háborús időszakban külügyminiszterként döntő szerepet játszó liberális Edward Grey-ig.

Az előadó a háború kirobbantásában döntő szerepet tulajdonít az angol politikának, melynek középpontjában a mesterségesen felszított német- és oroszellenesség állt. Emögött a brit elitnek egy évtizedekkel a háborút megelőző ambíciója nyilvánult meg, mely egy jövőbeni angol-amerikai világalom megteremtésére irányult a brit faj vezetésével. Az 1917-es amerikai beavatkozás az európai háborúba döntő lépés volt e cél érdekében.

Thomas Meyer, a *Der Europäer* főszerkesztője a hazugságok politikájának folytonosságát hangsúlyozta az I. világháborútól máig, szeptember 11-ét mérföldkönek tekintve e folyamatban. A szellemtudományos nézőpont felvétele már nem elodázható ahhoz, hogy megfelelően tájékozódhassunk, és a valóságot, például a Gonosz működését megismerhessük a politikai szférában. A történelmi-politikai szemlélet ehhez nem elégséges. Ez a követelmény mindannyiunkra érvényes. Egy ilyen, emelkedett nézőponttal rendelkező személyiség volt Helmuth von Moltke, a német vezérkar főnöke a háború első szakaszában. Az ő személyiségének helyes értékelése, beleértve az özege által írt tudósításokat Moltke post mortem született közléseiről, döntően módosítja a háborúra vonatkozó szemléletünket, és Európa helyzetének megértését egészen napjainkig.

A fő témákat művészeti és egyéb megközelítések kísérték. Döbrönte Zoltán festőművész a művészet fejlődését tekintette át az elmúlt száz év során. Franz-Jürgen Römmeler nyugalmazott bankigazgató a nemzetközi pénzügyi rendszer fejlődését mutatta be, mely a hazugság poli-

tikájának egyik legfontosabb eszközévé vált. Hallhattunk az osztrák-magyar térségben a 16. században hivatalosan elnyomott templomos impulzus tovább hatásáról Michael Kaiser zeneművész, nyugalmazott pap előadásában. A nemzetállam eszméjéről, a nacionalizmusról és egy félreértelmezett internacionalizálásról mint a háború győztes eszméiről beszélt Andreas Bracher szakíró, felvillantva azt, amit mindez elfedett: a hármastagozódás eszméjét. Elisabeth Heresch osztrák történész II. Miklós cár és II. Vilmos császár személyiségéről és kapcsolatáról beszélt.

Aművészeti kísérőesemények közt megemlítendő a Napút Művészeti Akadémia festészeti kiállítása és a *Csak tiszta forrásból* című euritmia-előadás Bartók *Cantata Profana* c. műve alapján, Turós Mátyás rendezésében. Fellépett Kathy-Horváth Lajos zeneszerző zongora- és hegedűimprovizációval, valamint Oravec Péter gitár-ének duója. Az estéken színelőadásokat láthattunk: pénteken *Háború újrátolva* címmel Richard Ramsbotham rendezésében a háború előzményeit tárgyaló, napjainkban játszódó dokumentumdráma ősbemutatójára került sor, mely az angol elit mentalitásába engedett bepillantást. Szombaton a Thomas Meyer által írt és rendezett dráma, *A háborús felelősség* került színre. A darab a versailles-i békeszerződés megkötése előtti eseményeket dramatizálta, amikor Rudolf Steiner megkísérelte nyilvánosságra hozni azokat a tényeket és közléseket – közte Moltke post mortem közléseit 1919-ből –, melyek megakadályozhatták volna a német háborús felelősség dogmájának a szerződésekbe való bekerülését. A kiadvány megjelenését a német vezérkar megakadályozta.

Ma Magyarországon 29 Waldorf-iskola van 5050 diákkal, és 60 Waldorf-óvoda. Ez a világon – Svájc után – a legmagasabb arány a népességhez viszonyítva. Ez a tény jelzi, hogy van fogékonyság a kor követelményeinek megfelelő tartalmak befogadására, és a jövő megalapozására.

◀ Fotó: Zajti Ferenc

GOMÉP KFT.

A Kós Károly Egyesülés új tagja

Fotó: Dénes György

– Mindig is kőműves szeretett volna lenni?
– Nem, sokáig fel sem merült bennem, mert a családban mindenki Pestre járt a fémiparba dolgozni, ezért én is műszerésznek készültem – mondja Gombkötő Márk, akinek végül az otthoni gazdálkodás jutott, amíg 1965-ben egy jégveréses vihar tönkre nem tette a kertjüket. Megtapasztalta a természet fékezhetetlenségét, és kontrasztként a házukat építő kőművesben az ember teremtőerejét. Leste minden mozdulatát, a házuk melléképületét pedig már maga építette fel a rákövetkező évben. Azóta is áll. A mester maga mellé vette Márkot, mert elsőre látta, a gyerekeknek van huzalma a szakmához.
– Tudom, ma is lesajnálak egy kőművest, de én ezt elhivatottságból végzem, mert nekem ez nemcsak munkám, hanem a hobbim is, ezért nem tudtam benne elfásulni – vallja Gombkötő Márk.

Tudta, hogy tanulás nélkül nincs előrelépés, ezért képezte magát, technikumot végzett. 1989-ben céget alapított, s bár kínálták magukat az új technológiák, jöttek-mentek a trendek, a privatizációk, Gombkötő Márk maradt, aki volt: tégláról téglára építette az életét.

– Engem soha nem fertőzött meg a szocializmus betontömb építkezési stílusa, az acél meg az üveg, én mindig is a hagyományos építkezési módszerekben, a kőben, a fában, az égetett cserépben hittem, mert tartást, biztonságot,

▼ 3

▲ 1

A tősgyökeres lajosmizsei iparosok legismertebbje Gombkötő Márk, aki negyven éve lett önálló kőműves a településen, és családi vállalkozása, az öt nivódíjjal rendelkező Gomép Kft. a térség legjelentősebb építőipari-szolgáltató cége. Az ügyvezetővel és vejevel, Horváth Károly építésszel Rajnai Attila beszélgetett a körül, a fáról, valamint a hagyomány erejéről.

maradandóságot sugároz – mondja. – Ehhez szerencsére társakat találtam, ami tovább erősítette a szakmai elkötelezettségemet, sőt, a Triskell Kft. – ahol a lányom, Gombkötő Zita is gyakornokoskodott – tagjaival az évek során ez a szakmai kapcsolat elmélyült, és tovább csiszolta a világszemléletemet.

Ezen a ponton Gombkötő Márk veje, Horváth Károly építész, a Gomép Kft. építésvezetője is bekapcsolódik a beszélgetésbe, mert számára is ez az építészeti felfogás a meghatározó. Mintegy húsz éve ismeri a tervezőgárdát. Korábbi munkáltatójánál, a Bau-System Kft.-nél is ebben a szellemben tervezett épületeket kiviteleztek. Részt vett többek közt Makovecz Imre egri uszodájának, a piliscsabai Pázmány Péter Katolikus Egyetem, vagy a Herendi Porcelánmanufaktúra, és nem utolsósorban a Kós Károly Egyesülésnek és a Magyar Művészeti Akadémiának is helyet adó Kecse utcai irodaház építésében.

– Nekem abban a szerencsében volt részem, hogy személyesen tapasztalhattam meg Makovecz Imre kisugárzását, közvetlenségét, ahogy körülvette magát a fiatalokkal, és az éltette, amikor átadhatta nekik a tudását – mondja Horváth Károly.

– Sokféle házat építettem már, de teljesen más érzés természetes anyagokból organikus házat építeni. Egy ilyen épületben ugyanis nemcsak az

▼ 2

építész műalkotása vagy egy megrendelő álma valósul meg, hanem a mesteremberek generációk során átöröklött szakmai tudása, a házépítés öröme is kifejeződik – vallja. – Persze ehhez hozzájárul az is, hogy a Kós Károly Egyesülés tervezőivel az évek során baráti kapcsolat alakult ki, már félszavakból is megértjük egymást. – Ezeknek a házaknak lelkek van. A természetes anyagok, a természeti formák megérintik az embert, behívnak és körülölelnek. A ma annyira divatos minimalizmus ehhez képest rideg, érzelmentes, nincs benne semmi személyes, ami otthonossá tenné, véleményem szerint kényelmetlen. Ezek az épületek egyfajta profizmust sugallnak, de bárhol a világon állhatnának, ezért gyökértelenek.

Ebből a kétgenerációs szimbiózisból olyan művek születtek, mint az újhartyáni templom felújított tetőszerkezete, Bugyi község református templomának új homlokzata, valamint a nivódíjas épületek: többek között Horváth Zoltán ócsai (2) és budakalászi egészségháza, Turi Attila és Horváth Zoltán Abonyi Katolikus Közösségi Háza (1), Turi Attila zsámbéki Tündérváros Óvodája (3), vagy a lajosmizsei Városháza (4) és a Városi Művelődési Ház, ez utóbbi Gombkötő Márk szíve csücske. Az épületek láttán érthető meg, hogy mit is jelent az egykori kőművesnek a szülővárosa.

▼ 4

A Kós Károly Egyesülés Vándoriskolája olyan nem hivatalos posztgraduális képzés, amelynek során – a középkori céhes legények inaséveihez hasonlóan – a frissen diplomázott építészek mesterek mellett sajátíthatják el a szakma fortélyait. A hat félév alatt hat különböző építésziroda munkájában vehetnek részt a vándorépítészek, közben előre meghatározott szakmai és szellemi tematika szerinti elméleti képzésen, kirándulásokon mélyíthetik el tudásukat. A diplomamunka a vándor által tervezett és megépült, vagy építés alatt álló épület lehet, amelyet a mesterekből álló testület értékelt. Eddig több mint 60 építész diplomázott, közülük már többen maguk is mesterekké váltak.

Csóka Balázs (1979)

BME Építészmérnöki Kar, 2005

Mesterek:

Litkei Tamás
Turi Attila (devecseri újjáépítés)
Salamín Ferenc

▲ Csóka Balázs, családi ház, Zugló

Családi ház Zuglóban

Éppen két éve volt szeptemberben, hogy Marci barátom felhívott, megszüntették az építési tilalmat a kerületükben, elkezdődhet végre a tervezés a korábban megvásárolt zsebkendőnyi telkükön. Az épület földszintjén a hátsó kertre néz a nappali-konyha-étkező hármassal, középen a cserépkályhával, az utca felé egy vendégszoba kapott helyet. Az emeleten a szülők és a három gyerek szobái vannak egy központi térre felfűzve, míg a pincében tárolók és a geotermikus fűtés-hűtés kazánháza lett elhelyezve. Az épület formálását a kertvárosi hangulat, a széles, fasorral határolt utca érzése inspirálta. Téglalábazat, vakolt falak, hangsúlyos faeresz és terasz az udvar felé, finom részletek és vakolatdíszek, színes üveglablakok. Az épületben jelenleg a belső burkolási munkák zajlanak, az idei Márton-napot már az új otthonukban szeretnénk megünnepelni!

◀ Czibalmos Kozma Réka, melléképület, Szentbékállán

Czibalmos Kozma Réka (1986)

Kolozsvári Műszaki Egyetem Építészet és Városrendezés Kar, 2011

Mesterek:

Hayde Tibor Ervin
Eszenyi Ákos
Dr. Szűcs Endre
Salamín Ferenc
Dr. Herczeg Ágnes

Két házat tekintek mestermunkának, mivel mestereim tekintete alatt ezekben az esetekben terveztem önállóan úgy, hogy az meg is valósult. Az első egy melléképület Szentbékállán, egy nagyon jellegzetes, hagyományos beépítésű utcában, ahol a meglévő utcakép tiszteletben tartása irányította kezünket a több funkciót (munkagéptárolók, szabadidős tevékenységek) befogadó kis épület tervezésekor.

Másik munkám szülőföldemen, Zalánpatakon épült meg az Ars Topia Alapítvány által szervezett, már hagyománynak számító fürdőépítő kalákán. A kis tornyos épület egy mofetta, vagyis gyógygázfürdő. Székelyföldi különlegességnek nevezhető ez az épülettípus. A kalákásokkal a helyi agyagból, mészből és szalmából taposott kötőanyaggal kőfalat raktunk, erre került rá a fa felépítmény. A falu idősei nagyon várták és segítették, hogy elkészüljön a mofettájuk.

Itinerant School – Graduates in 2014

The institution of the Itinerant School serves to teach and propagate Hungarian organic architecture. Each year in September, freshly graduated architects apply for admission by submitting a project with a specific theme. Four to eight young architects will be given the chance each year to work as apprentices to established architects of the association. For three years, or six semesters, they will take part in the work of different offices while doing individual research and submitting tenders. Upon graduation from the Itinerant School, they will receive a letter of recommendation from the masters, which, together with their first completed building, will serve as basis for the degree issued by the examination board. More than 60 architects have graduated from the School, many of whom have gone on to become masters themselves.

Juhász Attila (1980)

NyME SZMK AMI Sopron, 2008

Mesterek:

Kuli László
Fábián Rigó Tamás
Zsigmond László
Bogos Ernő
Dr. Herczeg Ágnes

Csikszentgyörgy, hagyományos porta felújítása és családi ház bővítése, Kisbaconi fürdőépítő kaláka, fürdőépület, illetve két medence tervezése és kivitelezése, Csikszereda, családi ház vázlatterve

A portafelújítás során több tervezési feladatot hajtottunk végre. Új kerítés tervezése, egy pajta és egy csűr boronafal szerkezetű épületének felújítása, továbbá egy családi ház felújítása és bővítése. A tervezés során ügyeltünk az értékek és arányok teljes megtartására, hogy a felújított épületek ne veszítsék el eredeti megjelenésüket. A kaláka előkészületében dr. Herczeg Ágnes vezetésével egy többfunkciós forrás hasznosítását és annak infrastruktúráját foglaltuk meg (utak, táblák, hid és forrásépület felújítása, gubbenő, lábáztató, WC, fürdő), amit a helyi és oda érkező önkéntesekkel karöltve építettünk fel. Nem teljes hét munkanap alatt valósultak meg a tervek.

A családi ház vázlattervének kiindulópontja lett a diplomamunkámban szereplő két hagyományörző épület. Tömegalakításában és arányaiban felfedezhető a párhuzam, de a mai kor építőanyagainak felhasználásával készült. Törekedtem arra, hogy az épület tükrözze a helyi építészeti megoldásokat. Bogos Ernő iránymutatásával egy mai székely ház megfogalmazását tűztem ki célul ebben a munkámban.

Madár Ivett (1984)

BME Építészmérnöki Kar, 2009

Mesterek:

Sáros László György DLA
Dr. Szűcs Endre
Salamín Ferenc
Turi Attila, Csernyus Lőrinc, Horváth Zoltán
Bogos Ernő
Zsigmond Ágnes

A Budapesttől – és a Balaton-felvidéktől – messzi Baranyából keresték meg Szűcs Endrét és a Mérnök építész stúdiót egy meglévő, rossz állapotú portaalakításának és bővítésének feladatával. Almáskeresztúr egy kicsi falu két párhuzamos utcácskával, a szóban forgó porta pedig egyike volt azoknak az itteni épületegyütteseknek, amik, bár kicsit dűledezve, de még szinte eredeti formájukban őrzik a régi sváb házak értékeit. A tervezés során igyekeztünk megőrizni ezeket a hagyományos tereket, formákat, mindemellett az új épületrésznel egy mai formát is belecsempésztünk. A lakóépületből, melléképületből és pajtából álló együttest első sorban vendégek fogadására szánták a tulajdonosok, azonban nyugdíjas éveiket már ők maguk szeretnék itt tölteni.

▲ Juhász Attila
Fürdőépület, Kisbacon

Madár Ivett ▶
Épületegyüttes, Almáskeresztúr

A Magyar Művészeti Akadémia támogatásával szeptember 18-án tartották meg a Kós Károly Egyesülés őszi konferenciáját a felújított Vigadó Makovecz Termében. Az Egyesülés életében nagy hagyománnyal rendelkező esemény társrendezője az idén a Makovecz Imre Közhasznú Alapítvány volt. A konferencia a *Makovecz-kiállítás* záróprogramja is volt egyben, melynek keretében az előadások bevezetéseként Csernyus Lőrinc Ybl-díjas építész, a kiállítás társkurátora tartott rendhagyó tárlatvezetést.

A Dévényi Sándor Kossuth-díjas építész, a Magyar Művészeti Akadémia elnökségi tagja és a Kós Károly Egyesülés társigazgatója által vezetett konferencia a Makovecz Imre munkásságát megőrizni és folytatni szándékozó gondolatok összefogását tartotta szem előtt, és az életmű gondozásáról szóló kormányhatározat megvalósítása mentén gondolta végig a tennivalókat és a célokat. Makovecz Pál, a Makovecz Imre Közhasznú Alapítvány kuratóriumának elnöke

Makovecz Imre szellemi öröksége címmel tartotta meg vezető előadását, majd Dávid Katalin *In Pace* című írását hallgathatták meg a résztvevők. Az Emberi Erőforrások Minisztériuma részéről dr. Hoppál Péter államtitkár, majd a közművelődési főosztály vezetője, Beke Márton méltatta Makovecz közösségépítő tevékenységét. Zelnik József, a Magyar Művészeti Akadémia alelnöke *Bevezetés Bartók és Makovecz katedrálisába* címmel tartotta meg előadását.

Sáros László György DLA építész, a Magyar Építőművészek Szövetsége elnöke a *Tanítóról*, Turi Attila építész, a Magyar Építész Kamara alelnöke a *Főépítésről* beszélt. Füleky Zsolt építészeti és építésügyi helyettes államtitkár az építészpolitika jelentőségét, Salamin Ferenc építész, a Főépítési Kollégium elnöke vetítéssel kísért előadásában a főépítési rendszer kiszélesítésének jelentőségét és lehetőségeit ismertette. Csernyus Lőrinc építész Paolo Porthogesi olasz építész, teoretikus, történész *Makovecz-*

tanulmányáról szólt, amelyet a Magyar Művészeti Akadémia felkérésére készített, és amely az akadémia kiadásában a közelmúltban jelent meg.

A Nemzetgazdasági Minisztérium turisztikai főosztálya részéről dr. Nemes Andrea főosztályvezető asszony vetítéssel egybekötött előadásán az organikus túraútvonalat mint az életmű bemutatásának egyik lehetséges módját ismertette.

A konferencia méltó lezárásaként Dárday István animációját tekinthette meg a közönség a felső-krisztinavárosi Szent Mihály-templomról.

Makovecz Imre felső-krisztinavárosi templomának modellje
fotó: Bujnovszky Tamás

A LAPOT TERJESZTIK:

Éghajlat Könyves Kávézó [1117 Bp., Karinthy Frigyes út 9.]
Fehérlófia Könyvesbolt [1084 Bp., József utca 8.]
FUGA Budapesti Építészeti Központ, [1052 Budapest, Petőfi Sándor utca 5.] | Gondolat Kiadói Kör, [1053 Bp., Károlyi Mihály utca 16.] | Irók Boltja, Parnasszus Kiadó Kft. [1061 Bp., Andrássy út 45.] | LAPKER Zrt. [1097 Bp., Táblás utca 32.] | Lira Könyv Zrt., Szakkönyvtárház [1065 Bp., Nagymező utca 43.] | Lyra Könyvesház Kft. [2600 Vác, Piac utca 1.] | Magyar Építőművészek Szövetsége [1088 Bp., Ötpacsirta utca 2.] | Püski Kiadó Kft. [1013 Bp., Krisztina körút 26.] | Ráday Könyvesház [1092 Bp., Ráday utca 27.] | SZKITIA Nagykereskedés [1062 Bp., Szondi út 60.] | Vince Kiadó, Műcsarnok könyvesbolt [1146 Bp., Dózsa György út 37.]

A Kós Károly Egyesülés örökös tagjai:

Kálmán István | Kampis Miklós | † Makovecz Imre

Cégek:

Archevil Kft. | AXIS Építész Iroda Kft. | BEŐTHY & KISS Építésztervező és Geodéta Mérnökiroda Kft. | BODONYI Építész Kft. | CompArt Kft. | Csíky és Társa Beruházásszervező Kkt. | DÉVÉNYI ÉS TÁRSA ÉPÍTÉSZ Kft. | Frisch Mihály | Győri István | Hayde Tibor/NRZST Kft. | KOMÁRY Építő Kft. | KÖR ÉPÍTÉSZ STÚDIÓ Kft. | KÖSZEGHY ÉPÍTÉSZET Kereskedelmi és Szolgáltató Bt. | KVADRUM Építész Kft. | Litkei Építésziroda Kft. | MAKONA Építész Tervező és Vállalkozó Kft. | Mediterrán Kerámia Kereskedelmi és Szolgáltató Kft. | MÉRMŰ 87 Építészeti és Geodéziai Kft. | OPEION Kft. | PAGONY Táj- és Kertépítész Kft. | Pallér 2 Kft. | PARALEL Építésziroda Kft. | SÁROS és Társa Építésziroda Bt. | TÁJRAJZ Tájépítész Bt. | Tónus Építész és Mérnöki Tervező Kft. | Trilit Kft. | TRISKELL Épülettervező Ipari Kereskedelmi és Szolgáltató Kft. | UNITEF-83 Műszaki Tervező és Fejlesztő Zrt. | Vándorépítész Tervező és Szolgáltató Kft.

Egyéni tagok:

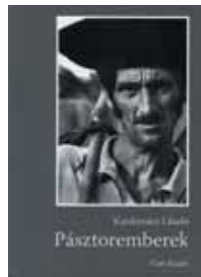
Balogh Levente | Bogos Ernő | Ekler Károly | Eszenyi Ákos | Esztágy Győző | Farkas Miklós | Frisch Mihály | † Gerle János | Kuli László | Litkei Tamás György | Müller Csaba | Papp Vilmos

Örökös tiszteletbeli tagok:

† dr. Simcha Yom-Tov | † Kund Ferenc | Kund Ferencné | Pap Gábor

KÖNYVAJÁNLÓ

64 Kunkovács – Mednyánszky – Reischl – MMA

Kunkovács László: Pásztoremberek

„Könyvem ötvenévi terepmunka eredménye. Szemléletem már a kezdeteknél kialakult, azóta művelem a fényképezve kutatást, a gyakorlati vizuális antropológiát.”

A távoli pusztákban élők mindennapjai csak úgy tárnak fel, ha szinte köztük él az ember. A szerző a megörökített élethelyzeteket nem befolyásolta. A magyar Alföld pásztorkultúrája sztyepei típusú, a párhuzamokért Kunkovács László sorra látogatta Ázsia részben ma is nomadizáló népeit, messze túl azon a körön, ahol eleink jártak. A kötetben szereplő közel 600 fotó 1967 és 2012 között készült.

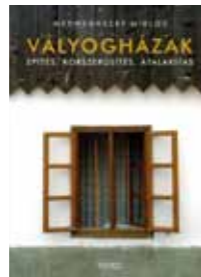
Megjelenés: 2013 | Cser kiadó | 368 oldal

MMA konferenciafüzet 8. Bánffy Miklós- emlékkonferencia

A Magyar Művészeti Akadémia gróf Bánffy Miklós tiszteletére tartott emlékkonferenciát 2013 decemberében a Duna Palotában. Történetek, irodalomtörténetek, színházi szakemberek mutatják be Bánffy életművének sokoldalúságát és elemzik szerepét, munkásságát.

Megjelenés: 2014 | MMA | 276 oldal

Mednyánszky Miklós: Vályogházak

A gazdag képanyaggal illusztrált könyv hasznos műszaki ismereteket nyújt a vályogházak építéséről, szerkezetéről, hibáiról és azok korszerűsítésének, átalakításának lehetőségeiről.

Megjelenés: 2005 | Terc kiadó | 160 oldal

MMA konferenciafüzet 9. Kós Károly- emlékkonferencia

A konferencia-előadásokból szerkesztett kötet Kós Károly építész munkásságát, hatását tárja elénk. A szerzők építész, irodalom- és színháztörténészek, de előadás mutatja be a sztárai örökségvédelmi tábort, vagy a Kós Károly Egyesülés vándorkisjátékát is. A 2013. december 13-án, a Duna Palota Széchenyi Termében megrendezett konferenciára a Magyar Művészeti Akadémia és Budapest Főváros Levéltára közös rendezvényként került sor.

Megjelenés: 2014 | MMA | 146 oldal, illusztrált
Szerkeszti és lektorálja: Dévényi Sándor
Felelős szerkesztő: Cseresnyés Márk

Reischl Gábor: Mezőgazdaság és Építészet

A könyv részletesen tárgyalja a birtok épületeit, az állattartás, a növénytermesztés, a tárolás, a kiszolgálóépületek legfontosabb technológiai, funkcionális, szerkezeti ismérveit. Külön fejezet foglalkozik a porták, tanyák, és a lakóház építésével. A hiánypótló, irodalmi idézetekkel és tervekkel gazdagított munka két évvel a szerző halála után jelent meg Csontos Györgyi szerkesztésében.

Megjelenés: 2010 | Terc kiadó | 236 oldal

MMA konferencia-kiadvány Az ötvösművészet, az építőművészet társelművészete

A Magyar Művészeti Akadémia 2013. szeptember 12-én ötvösművészeti konferenciát tartott Pesthidegkúton, a Klebersberg Kultúrkúriában. Ezzel egy időben, egy helyen a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége is megrendezte a IX. Ötvösművészeti Biennálét. A konferencia Az ötvösművészet, az építőművészet társelművészete címet viselte, jelezve a két művészeti ág szoros kapcsolatát, egymásra utaltságát. A színes képekkel illusztrált konferencia-kiadvány az itt elhangzó előadásokat tartalmazza.

Megjelenés: 2013 | MMA | 80 oldal

KRIZSANYIK ÉS TÁRSA KFT. | EGYEDI NYÍLÁSZÁRÓK GYÁRTÁSA

2173 Kartal, Hunyadi út 24/b
Telefon/fax: 28/437-564 | Mobil: 30/960-30-30
E-mail: janos@krizsanyikkft.hu

8200 Veszprém, Radnóti tér 2/a | telefon: 06-88/423-888
fax: 06-88/424-883 | e-mail: titkarsag@veszpremer.hu
www.veszpremer.hu

építőipari fővállalkozás | generál kivitelezés | műszaki szakértés
beruházások szervezése, teljes körű lebonyolítása | műszaki ellenőrzés, tervellenőri tevékenység
közbeszerzési eljárások lebonyolítása | közbeszerzési tanácsadás | projektmenedzseri tevékenység

VeszprémBer Zrt.

Új kapolcsi telephelyünkön kibővült kapacitással,
egyedi kötélháló gyártó technológiával állunk rendelkezésükre.
Játszható terek...
...kaland, élmény, kihívás...
MŰHELY.
Ilona Malom
ILONA-MALOM MŰHELY BT.
H-8294 Kapolcs Kültelek 1. tel: +36 70 941 1143
muhely@ilonamalom.hu | hu www.ilonamalom.hu

Egyedi homlokzat struktúrákra hangolva

A Baumit színes vödörös vakolatai 888 árnyalatban kaphatók.
A széles kínálat további díszítési lehetőséggel párosul.

A CreativTop struktúrák határtalan alkotói lehetőséget
nyújtanak a homlokzatképzésben!
Kérje színes szakértőnk tanácsát!

Baumit INFO: 06-33/512-920

Tartós és szép - ez az, ami igazán megéri.

Terméspala

- 30 éves tapasztalat
- több mint 300 hazai és nemzetközi referencia
- Európa legjobb palabányáiból

Már 3976.- Ft/m²-től

további részletek után érdeklődjön az alábbi elérhetőségeken

Tető Horn Terméspala Forgalmazó és Kivitelező Kft.
tetohorn@invitel.hu www.termes-pala.hu

Ezúton értesítjük önöket, hogy cégünk székhelye és elérhetőségei megváltoztak az alábbiak szerint.
Új székhely (egyben számlázási cím):
8230 Balatonfüred, Petőfi S. u. 49.
Új elérhetőségek: Tel: +36 87 888 691 Fax: +36 87 888 692

TARTÓS TETŐ SZÁZ SZÍN BEN

Kerámia tetőcserepek a Creatontól

CREATON
A TETŐCSERÉP

Sokak számára a tető tartóssága egyet jelent a tető színének, felületének tartósságával. Aki a Creaton kerámia tetőcserepei közül választ, az nem csak egy tartós tetőmegoldást, de a környezettudatosságot és a természetességet részesíti előnyben. A Creaton kerámia tetőcserepek 50 év múlva még mindig eredeti szépségűek és változatlan minőségűek, de a hasznos élettartamuk évszázadnyi. Aki a Creaton kerámia tetőcserepei mellett dönt, viharálló és minőségi tetőjét csak akkor cseréli majd le, ha megunta.

Kerámia tetőcserep. Természetesen.

SOKON Építőipari és Kereskedelmi Kft.

2484 Agárd Széchenyi úti pavilon sor,
telephely: 8095 Pákozdi, Dinnyési út 6.
tel.: +36 22 579 000 • fax.: +36 22 579 001
e-mail: sokon@t-online.hu • www.sokon.hu

A makói termál- és gyógyfürdő épületének rétegelt ragasztott fa elemeit gyártottuk, és az Egyesülés felügyelete mellett végeztük a szerkezet szerelési munkáit.

A linóleum tradicionális és innovatív burkolat, amelyet a BAUHAUS irányzat művészei tettek világhírűvé. Természetes alapanyagokból áll, így a fenntartható építészet építőanyaga, gyermekeink életkörüzetét természetessé teszi bölcsődék, óvodák, iskolák, tornacsarnokok ideális padlóburkolataként. A kellemes tapintású és hőérzetű linóleum gyógyító hatással van az emberi szervezetre, és antibakteriális tulajdonságokkal is bír. A linóleum alkotórészei: lenolaj, gyanta, parafa, faliszt, mézskő és juta.

H-1119 Budapest, Keveháza u. 1-3 | tel: +36 1 382 9098 | www.armstrong.eu

Szabó Tamás asztalosmester

PERBÁLABLAK

igényes fa nyílászárók, háromrétegű üvegezéssel,
műemléki épületekre, családi házakra,
passzív házakra

2074 Perbál, Fő út 70. | tel: 26/370-280; 20/385-31-87
perbalablak@t-online.hu | www.perbalablak.hu

Kültéri és beltéri nyílászárók igényes alapanyagokból, korszerű gyártástechnológiával, szakszerű beépítéssel. Egyéni igények alapján készített bútorok, lépcsők. Különleges belsőépítészeti kialakítás egy kézben.

**SŐREGI
MESTER KFT.**

Kartal, Kodály Zoltán utca 29. • 28/439 463; 30/9343 144 • info@soregimester.hu
www.soregimester.hu

ÉPKOMPLEX Kft.

ÉPÍTŐIPARI GENERÁLKIVITELEZÉS

2100 Gödöllő, Rét u. 37.
Tel/fax: 06-28/420-995
epkomplex@epkomplex.hu

Fenyő Therm Kft

Telephely: 6000 Kecskemét, Rezgő u. 1. (Auchan Áruház mellett)
Telefon: 06-30/9441-891, 06-76/476-224 • www.fenyotherm.hu

Energiahatékony termékszortiment a Wienerbergertől

A **Porotherm Thermo** és **Klíma** okostéglák hőszigetelő képessége 40-50 %-kal jobb, mint a hagyományos tégláké

Wienerberger Téglaiipari zRt.
www.wienerberger.hu

Wienerberger
Building Material Solutions

SZERZŐK

A 2014 | 03-as lapszám szerzői:

Bata Tibor (1963)

Építész (YMMF 1987, BME 1992), a Kvadrum Építésziroda alapító tagja Ekler Dezsővel, Zsigmond Lászlóval és Jánosi Jánossal. Az Ybl Miklós Főiskolán a Kapy Jenő által vezetett szakmérnöki képzés meghívott konzulense.

Bodonyi Csaba DLA (1943)

Széchenyi-, Ybl-, Pro Architectura és Prima díjas építész, akadémikus, a Magyar Művészeti Akadémia alapító tagja. A Miskolci Építész Műhely szervezője és szakmai vezetője, címzetes egyetemi tanár, 1987–2011-ig Tokaj főépítésze.

Borbás Péter (1977)

Építész (BME 2002); Vándoriskola (2007–11), mesterek: Dévényi Sándor, Ertsey Attila, Sáros László, Turi Attila; MOME DLA-képzés (2008–11) konzulens: Ferencz István, Wesselényi-Garay Andor; 2009-től óraadó tanár a MOME-n; Szentendre Tervtanácsának tagja; a Szentendre és környéke Építész Egylet vezetője.

Csernyus Lőrinc (1961)

Ybl-díjas építész (2012), BME Építésmérnöki Kar (1986). 1985–86 ÉVITERV, 1986–90 MAKONA, 1990-től a Triskell Kft. munkatársa, utóbbinak társtulajdonosa. 1989-től a Kós Károly Egyesülés tagja, 2007-től a Vándoriskola vezetője. 1996–2002 Üröm, 2003–2009 Fehérgyarmat, 2005–2010 Solymár, 2005–2010 Bonyhád, 1987-től Csenger főépítésze. Pest Megye Építészeti Nívódíj (2001), Magyar Művészetért díj (2009), Kós Károly-díj (2011), Év Főépítésze díj (2012).

Csóka Balázs (1979)

Építész (BME, 2005), KKE Vándoriskola (2014), mesterei: Litkei Tamás, Turi Attila, Salamin Ferenc. Az év vályogháza díj (2013), a *Vályogépítéssel múltja és jövője Magyarországon* (TDK-dolgozat, BME, 2000).

Herczeg Ágnes, dr. (1959)

Tájépítész, KÉE Táj- és Kertépítészeti szak (1984). A Pagony Táj- és Kertépítész Iroda alapító tagja, vezető tervezője. Kandidátusi fokozat (2003). 1998-tól alapítója és vezetője tájépítész cégeknek Erdélyben. Vezet a Székelyföldi Fürdő- és Közösségépítő Kalákákat (2001-től) az Ars Topia Alapítvány szervezésében, amelynek jelenlegi elnöke. Kezdeményezője a Marosparti Népfőiskolának, a Székelyház programnak, az erdélyi OKKE aktív tagja. A Kertművészeti Tanszék oktatója (1984–2003), az EMTE Sapientia vendégprofesszora. Többkönyv, kiadványszerzője, szerkesztője. A Pagony munkatársaival együtt szerzett díjak: Pro Natura díj (1994), Henry Ford Kulturális Örökségért Díj (1998), Kós Károly-díj (1998). Torsanlorenzo-díj ezüst fokozat (Kaláka, 2011).

Horváth Zoltán (1968)

Építész, vezető tervező. 1992-ben diplomázott a Budapesti Műszaki Egyetem Építésmérnöki Karán. 1992-ben a MAKONA, 1993-ban a Triskell építésziroda munkatársa, utóbbinak 2008-óta társtulajdonosa. 2006-ban megalapítja a Tectum Art építészirodát. 1998-tól Ócsa város, 2006–2011-ig Felsőpakony főépítésze. Pest Megye Építészeti Nívódíj (2002, 2010, 2011), Év Akadálymentes Épületének Építészeti Nívódíja (2005).

Jakab Csaba DLA (1965)

Építőművész-iparművész (MIF belsőépítész-bútortervező 1993, környezettervező mesterképzés 1995), egyetemi docens. 2004 óta a győri Széchenyi István Egyetem Épülettervezési Tanszékén óraadó tanár. 2014-ben a velencei biennále magyar pavilonjának kurátora Márton László Attilával. Könyvek: *Farkaslaki kalauz*, 1996; *Élet Farkaslakán. Képek és történetek a falu építés- és településfejlődéséről*, Csíkszereda, 2002 (Márton László Attilával); *Székelyföldi kalauz*, 2002. Év Belsőépítésze Díj (2002), Europa Nostra díj (2002).

Krizsán András (1962)

Ybl-díjas építész (2012), BME Építésmérnöki Kar (1986), KKE Vándoriskola (1992), BME Települési Főépítés szakmérnök (2009). Pula (1992-től), Felsőörs (2011–13) község főépítésze. A Falufeljesztési Társaság elnöke, a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat elnökségének tagja, a „Csütörtöki iskola” faluszeminárium szervezője és vezetője. Megjelent könyvei: *A Balaton-felvidék tájba simuló népi építészete* (2010), *Csütörtöki Iskola* (2013). Pro Architectura díj (2013), Magyar Köztársaság Ezüst Érdemkereszt (2012), Kós Károly-díj (2006), Veszprém megye Építészeti Nívódíj (1997, 1998, 1999).

Kuli László (1968)

Építész, Ybl Miklós Műszaki Főiskola magasépítési szak (1992), építésztervező szakmérnöki képzés (1995), KKE Vándoriskola (1999). A Vándorépítész Kft. tagja, alapítója (2002–2010), a Trilit Építészeti és Konstruktív Iroda Kft. munkatársa (2010–2012). A Kós Károly Egyesülés tagja. Budajenő Településfejlesztési Bizottságának elnöke, a Budajenő, Budakeszi, Piliscsaba, Pilisszentiván, Zsám-bék Építészeti Tervtanács tagja. Pest Megye Építészeti Nívódíj (2009), Pest Megye Kulturált Településért díj (2009), Urbanisztikai Társaság különdíja (2011).

Márton László Attila (1971)

Építész, belsőépítész, bútortervező (MIF 1993, MIF Mesterképző 1995, Vándoriskola 2000). 2014-ben a velencei biennále magyar pavilonjának kurátora Jakab Csabával. Könyvek: *Farkaslaka múltja és jelene* (társszerző, 2000), *Élet Farkaslakán – Képek és történetek a falu építés- és településfejlődéséről* (társszerző 2002).

ORSZÁGÉPÍTŐ

2014
03

O. Csicsely Ágnes (1976)

PhD, okleveles építésmérnök (BME 1999), egyetemi adjunktus a BME Építésmérnöki Kar Szilárdságtani és Tartószerkezeti Tanszékén, doktori disszertációjának címe: *Vályogfalak teherbírásának kísérleti és elméleti vizsgálata* (2006).

Rüll Tamás (1978)

Építész (BME, 2004), 2006 KKE Vándoriskola, mesterek: Turi Attila, Salamin Ferenc, Herczeg Ágnes, Ertsey Attila, Zsigmond László, Rudolf Mihály. 2013-tól Visegrád főépítésze.

Salamin Ferenc (1958)

Ybl-díjas építész (2005), BME Építésmérnöki Kar (1985). 1984–1987-ig Makovecz Imre munkatársa, 1987–1990-ig a MAKONA, 1990-ben a járnai Asmussen iroda, 1990-től az AXIS építésziroda tagja. 1989-től a KKE Vándoriskolájának mestere. 1987-től Szerencs, 1993-tól Zebevény főépítésze. Év Főépítésze díj (2007), Kós Károly-díj (2012), a Magyar Művészeti Akadémia levelező tagja.

Sáros László György DLA (1947)

Építész (BME 1971), Makovecz Imre magán-mesteriskolájának egyik első hallgatója. Az MMA rendes tagja, a Magyar Építőművészek Szövetségének elnöke. Hazáért Érdemkereszt (1998), Pro Architectura díj (2000), Év Főépítésze (2004), Kós Károly-díj (2008). Könyvei: *Tanú ez a kőhalom. Régi zsidó temetők Közép-Európában* (Váli Dezsővel, 1993), *Zsebbelgium* (2003), *Canyonewyork* (2006)

Turi Attila (1959)

Ybl-díjas építész (2003), BME Építésmérnöki Kar (1985). Idol Gmk (1985–87), MAKONA (1987–90) munkatársa, Triskell Kft. tagja, alapítója (1990-). Budakalász (1995-), és Devecser főépítésze (2010–2012), a Magyar Építész Kamara alnöke, a Magyar Művészet főszerkesztő-helyettese. BME Lakóépülettervezési Tsz. korrektor (2004-), az MMA rendes tagja (2012). Pest Megye Építészeti Nívódíj (1997, 1999, 2002, 2003, 2006, 2009), Év Főépítésze díj (2011).

Vörös Erika (1985)

Építész (PTE-PMMIK 2008), PTE Breuer Marcell Doktori Iskola DLA (2011). Részt vesz a Pécsi Tudományegyetemen folyó építész képzésben, építészeti kutatásokban és a szakma gyakorlásában, különös tekintettel a szociális és fenntartható építészetre.

Hátsó borító ▼
Ócsa, Szociális Lakópark
fotó: Dénes György
fotó: Vörös Erika ►

